

T.C
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

KARL R. POPPER'IN SOSYAL BİLİMLERDE YÖNTEM ANLAYIŞI
ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

DİLEK ECE

Danışman:
DOÇ. DR. AHMET EYİM

VAN, 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

<p>Dilek ECE tarafından hazırlanan "KARL R. POPPER'IN SOSYAL BİLİMLERDE YÖNTEM ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi FELSEFE Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman ve Başkan : Doç.Dr. Ahmet EYİM Felsefe Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.</p>	
<p>Üye: Unvanı Adı SOYADI: Doç. Dr. Eren RIZVANOĞLU Felsefe Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.</p>	
<p>Üye: Unvanı Adı SOYADI: Dr. Öğr. Üyesi Işıl ÇEŞMELİ Felsefe Selçuk Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.</p>	
<p>Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI: Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.</p>	
<p>Tez Savunma Tarihi:</p>	<p>07/01/2019</p>
<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.</p> <p> Doç.Dr. Bekir KOCLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu.

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

DİLEK ECE

Yüksek Lisans Tezi

Dilek ECE

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OCAK, 2019

**KARL R. POPPER'IN SOSYAL BİLİMLERDE YÖNTEM ANLAYIŞI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Karl R. Popper'ın sosyal bilimlerde yöntem anlayışı üzerine bir inceleme yapmaktır. Popper doğa bilimlerinde kullandığı yöntemini sosyal bilimlere uyguladığından, sosyal bilimlere ilişkin yönteminin anlaşılması doğa bilimlerinde kullandığı yöntemin anlaşılmasıyla mümkündür. Popper'ın bilimsel yöntem anlayışı sistematik bir bütünlüğe sahiptir. Onun doğa bilimlerine uyguladığı yöntemde kilit rol oynayan eleştirel akılcılık ve yanlışlamacı yaklaşım biçimi, sosyal bilimler yönteminde de aynı işleve sahiptir. Eleştirel akılcılık ve yanlışlamacı yaklaşım, doğa bilimlerinde hataların elenmesiyle doğruya yaklaşma olanağı sağlamaktadır. Bu yaklaşım biçimi, sosyal bilimler alanında da yaşanan sorunlara eleştirel bir bakış açısıyla çözümler üretmektedir. Böylelikle yapılan hatalardan ders çıkarılma imkânı var olur. Popper eleştirel akılcılığın toplumsal yaşama uygulanmasını da öngörmektedir. Ancak bu yönteminin toplumsal hayata uygulanabilmesi için özgür düşüncenin hâkim olduğu bir toplum olmalıdır. Bu toplum, onun tarafından açık toplum olarak isimlendirilir. Açık toplumlar, eleştirel akılcılığın egemen olduğu toplumlardır. Böylelikle açık toplumlar sosyal bilimler alanında daha yaşanılır bir dünya arayışı içinde olmakla belirginleşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yöntem, Doğa Bilimleri, Sosyal Bilimler, Eleştirel Akılcılık, Yanlışlamacılık.

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet EYİM

Master Thesis

DİLEK ECE

**VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**

JANUARY, 2019

**AN INQUIRY ON KARL R. POPPER'S UNDERSTANDING
OF THE METHOD OF SOCIAL SCIENCES**

ABSTRACT

The aim of this study is to inquiry on Karl R. Popper's understanding of the method of Social Sciences. Since he applied the method of natural sciences to social sciences, it is possible to understand Popper's method of social sciences by comprehending his method of natural sciences. Popper's understanding of scientific method has a systematic integrity. Like Popper's methodology of natural sciences, the concepts of critical rationality and falsificationism have an important role in the method of social sciences. Critical rationality and falsificationist approach allows natural sciences to truths by eliminating errors. As in natural sciences, this approach produces solutions to the problems arising in social sciences by a critical point of view. Thus, Popper's methodology facilitates the scientists to learn from the errors. Popper also conceives of the application of critical rationality to social life. On the other hand, to apply the method to social life requires a society in which free thinking prevalis. Popper calls this kind of society as an open society. Open societies are defined as the societies where critical rationality is dominant. Thus, open societies emerge as a society in which seeking a more livable world is distinct.

Key Words: Method, Natural Sciences, Social Sciences, Critical Rationalism, Falsificationism.

Supervisor: Assoc. Prof. Ahmet EYİM

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KARL R. POPPER'IN BİLGİ VE BİLİM ANLAYIŞI.....	6
1.1.Ana Hatlarıyla Popper'da Bilgi Anlayışı.....	6
1.2.Popper'da Bilim Anlayışı.....	14
1.3.Popper'da Bilimsel Yöntem.....	22
2. BÖLÜM: DOĞA BİLİMLERİ VE SOSYAL BİLİMLER İLİŞKİSİ	37
2.1.Karl R. Popper'da Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler İlişkisi	37
2.2.Popper'ın Dünya 3 Kuramı ve Evrimciliğinin Sosyal Bilimlere Yansıması..	46
3: BÖLÜM KARL R. POPPER'IN SOSYAL BİLİMLER YÖNTEMİ	53
3.1. Karl R. Popper'ın Sosyal Bilimlerde Tarihsicilik ve Ütopyacılık Eleştirisi...53	
3.1.1.Platon.....	58
3.1.2.Hegel.....	61
3.1.3.Marx.....	62
3. 2. Karl R. Popper ve Bölük Pörçük Yöntem.....	65
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	80
ÖZGEÇMİŞ	
ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR

A.g.e	:Adı geçen eser
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
ev.	:eviren
Der.	:Derleyen
M.E. B	:Milli Eğitim Bakanlığı
s.	:Sayfa
s.y	:Sayı
vd.	:Ve devamı
Yay.	:Yayın

ÖNSÖZ

İnsanın sonu gelmeyen bilme arzusuna rağmen sahip olduğu bilginin yetersizliği, sürekli bir gerilim meydana getirerek belki de hiç bitmeyecek olan bir arayışı doğurmaktadır. Bilgi bir taraftan katlanarak artarken, diğer taraftan da bilgisizliğimizin derinliği kendini göstermektedir. Çalışmamıza konu olan Popper'ın bilgiye bakış açısının şekillenmesi de onun bilgiyi bu şekilde bir değerlendirmeye tabi tutmasının sonucudur. Onun yaklaşımında bilgi, mutlak-kesin bir yapıya sahip olmaktan uzaktır, varsayımsal bir özelliğe sahiptir ve sürekli doğruya yaklaşma umudundadır. Doğru bilgi arayışı ise, ancak eleştirel bir akılcılıkla mümkün olabilmektedir.

Popper, eleştirel akılcılık kavramını sadece doğa bilimlerinde değil; sosyal bilimler alanında da temele yerleştirerek bir yöntem oluşturmuştur. Sosyal bilimler alanında, karşılaşılan problemler eleştirel bir yöntem sayesinde çözüme kavuşturulabilir. Sosyal bilimlerde problem karşısında öne sürülen çözüm önerileri, eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilerek elemeye tabi tutulur. Bu yaklaşım sosyal bilimler alanında demokratik bir tutumu gerektirir. Çözüm önerileri geniş bir katılımı toplum önünde tartışmaya açılır, öne sürülen görüşler tartışılarak daha doğru olduğu düşünülen bir ortak akla varılır. Popper'a göre, sosyal hayatta karşılaşılan sorunlara eleştirel yaklaşmak, sorunların bir hamlede çözüleceği anlamına gelmez ama öğretici bir yöntem olduğu ve ilerlemeyi sağladığı düşünülmektedir. Eleştirel yöntemin bu alana uygulanabilmesi için, kullanılan yöntemin bütüncül bir yapı taşımaması gerekmektedir. Aksine parçalı bir yapıya sahip olması yöntemin temel özelliklerindedir. Popper bu yönteme, *bölük pörçük yöntem* adını verir.

Bu çalışmamız Popper'ın sosyal bilimler alanında inşa ettiği yöntemin incelenmesini konu edinmektedir. Onun sosyal bilimler yönteminin anlaşılması için, doğa bilimleri yönteminin anlaşılması gerektiği savından hareketle *Açık Toplum ve Düşmanları* ve *Tarihsiciliğin Sefaleti* adlı kitaplarının epistemolojik bir okuması yapılmıştır. Popper'ın bilimsel alanda nasıl bir yöntem ortaya koyduğunu anlatmak için de, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* adlı eseri temel olarak alınmıştır.

Bu tezin konu seçiminden itibaren çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen, sayın hocam Doç. Dr. Ahmet EYİM'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Dilek ECE

GİRİŞ

20. Yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Karl Raimund Popper'ın (1902-1994) geliştirdiği görüşler, geniş bir alanda etki yaratmıştır. Popper bilim felsefesi ve siyaset felsefesi konularında ortaya koyduğu çalışmalarla tanınan bir filozoftur. Felsefi sisteminin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla, yetiştiği dönemin bilim ve felsefeye dair tartışmalarının merkezinde yer alan Viyana Çevresinin görüşlerinden yola çıkmak gerekmektedir. Mantıkçı pozitivism veya yeni-olguculuk gibi adlarla da nitelenen bu Çevre, bilim felsefesi ve mantık alanlarında yaptıkları çalışmalarla felsefeye yön vermiş bir topluluktur.

Popper'ın yetiştiği ortam olan Viyana, 20. Yüzyılın başlarında entelektüel bir yapıya sahipti. 1922 yılında Viyana Üniversitesine atanan Moritz Schlick'in (1882-1936) başkanlığında, farklı alanlardan bilim adamlarının katılımıyla toplantılar yapılıyordu. Toplantıya katılanların oluşturduğu bu topluluğa Viyana Çevresi düşünürleri adı verilmiştir (Ömerustaoğlu, 2004:10). Çevre üyeleri, insanın çözemeyeceği hiçbir gizemin olmadığı savından hareketle bilimde derinliklerin olmadığı görüşünü savunmuşlardır. Açıklamalar için de mantıksal çözümleme yöntemini kullanmışlardır. Çevre aynı zamanda deneyci ve olgucu bir yaklaşıma sahiptir. Buradan hareketle de bilginin, deneye ve doğrudan verilmiş olana dayandığını savunmaktalardı. Viyana Çevresi, metafizik karşıtlığına dayanan bir düşünce yapısına sahiptir. Bilim ile metafiziği birbirinden ayıracak bir ölçüt ortaya koymuşlardır, bu ölçüt ise, duyu deneyiyle doğrulanabilirliktir (Güzel,1998: 8-9).

Popper, Viyana Çevresinin adını ilk kez 1926 ya da 1927'de Otto Neurath'ın kaleme aldığı bir gazete makalesinden, daha sonra da bir sosyal demokrat gençlik grubuna yönelik yaptığı bir konuşmada duyar. Doktora tezini yazmadan önce de Wittgenstein'in ve Carnap'ın eserlerini okur (Popper, 2006:110). Popper kendisinin, Schlick'in dinleyicisi olmasına rağmen hiçbir zaman Çevre üyesi olmadığını belirtir (Popper, 2012: 37). Popper, Çevre üyelerinden Otto Neurath tarafından, "resmi muhalif" olarak isimlendirilerek dışlanmıştır (Magee, 1993: 10).

Popper, Çevre üyeleriyle olan bu ilişkisinden sonra, onların metafizik ile bilimi birbirinden ayıracak bir ölçüt arayışı içinde olduklarını görür. O, Çevrenin ortaya koyduğu ölçütü eleştirerek, kendisinin sunduğu sınırkoyma ölçütünün daha iyi

olduğunu belirtir. Bunun nedeni olarak da, Çevre üyelerinin metafiziği anlamsız, saçma kılacak bir ölçüt arayışı içinde olmalarıdır. Oysaki Popper'a göre, metafizik düşünceler bilimsel düşüncelerin öncüsü olmasından dolayı, böyle bir ölçüt öne sürmek soruna sebep olacaktır. İkinci olarak da, anlam ve anlamsızlık ekseninde yapılacak bir ayırım, başka bir ölçütü gerektirmekteydi. Çevre, bundan dolayı da doğrulanabilirlik (ilke) ölçütünü benimsemiştir. Popper'a göre, bu tümevarımın başka bir şekilde ifade edilmiştir. Onun ortaya koyduğu kurama göre, bilim tümevarımsal değil, tümdengelimlidir.

Popper, hem doğa bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde bir yöntem anlayışından hareket etmiştir. Yöntemini ise, karşıt bir tez öne sürerek bir tartışma alanı oluşturmuş ve bunun üzerine inşa etmiştir. Popper'ın yöntem inşası, temelde Viyana Çevresinin kabul ettiği yönteme getirdiği eleştirilerle şekillenmiştir.

Popper'ın, bilimsel yöntem anlayışı ve bu yöntemin sosyal bilimler mantığına nasıl aksettığını ve buna bağlı olarak da, sosyal bilimler alanında nasıl bir yöntem oluşturmaya çalıştığını anlattığımız bu çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Popper'ın sosyal bilimler metodolojisinin daha anlaşılır olması için onun bilgi, bilim ve bilimsel yöntem anlayışına yer verilmiştir. Popper, Sokrates'in "Bildiğim tek şey, hiçbir şey bilmediğimdir" sözünü kendisine hareket noktası olarak alır. Bu düşünceyi başlangıç noktası olarak belirledikten sonra Popper, bilgi ve bilgisizlik savlarını öne sürüp bunlar arasındaki bağı ortaya koyarak bir yöntem oluşturmaya çalışır. Onun sisteminde bilgi, bilim ve bilimsel yöntem birbirlerine basamak oluşturur.

Popper, bilgiyi elde etmek için pratik bir problemden yola çıkar. Bunun için de üç aşamalı bir şema ortaya koyar. Söz konusu şema şu şekildedir;

1- Problem;

2-Çözüm denemeleri;

3-Ortadan kaldırma.

Popper'ın üçlü şeması, insanın sürekli problem çözen bir canlı olarak hayatini devam ettirebileceği anlatılır. Sözgelisi canlılar için problem çözmeyi bırakmak

hayatın sona ermesidir. Aynı zamanda söz konusu şemayla, insanın sürekli bir arayış içinde olduğu gerçeği anlatılmaya çalışılır. Bu durum Popper'ın metodolojisiyle örtüşmektedir. Onun sisteminde, mutlak kesin bir doğrunun olmayışı bitmeyen bir arayışı doğurmaktadır.

Popper, düşünce yapısının şekillenmesinde etkili olan dört kuramdan bahseder: Freud'un psikanalizi, Adler'in birey psikolojisi, Marx'ın tarih kuramı ve Einstein'ın görelilik kuramı. Popper'a göre, ilk üç kuram bilimselliğin ölçütü olan yanlışlanabilirlik ilkesini yerine getirmediklerinden bilimsel bir nitelik taşımamaktadır. Ancak Einstein'ın kuramı sınamalara karşı yanlışlanabilecek deneyler peşinde olması nedeniyle bilimsellik ölçütünü sağlamaktadır. Bu tavır Popper'ın, sistemini şekillendirmesi açısından önemlidir. O, böylelikle bir kuramın ne zaman bilimsel kabul edilip edilmeyeceğini belirleyecek ölçütü ortaya koymuş olur.

Çalışmanın ikinci bölümü ise, bir köprü görevi taşımaktadır. Bu bölümde Popper'ın doğa bilimleri yöntemi ile sosyal bilimler yöntemini nasıl bağdaştırdığı açıklanmaya çalışılmıştır. Popper, öncelikle aydınlatılması gereken temel bir sorunu dile getirir. Doğa bilimlerinde kullanılan yöntemin, sosyal bilimlerde de kullanılmasıyla alakalı sunulan problemler, fizik yöntemlerinin yanlış anlaşılmasının ürünüdür. Popper'a göre, söz konusu yanlış anlaşılma tümevarım problemiyle alakalıdır. Onun tümevarım yöntemine karşıtlığı, sosyal bilimlerde yöntem oluştururken bilgi kuramıyla paralel bir seyir takip eder. Popper, doğa bilimlerinde olduğu gibi, sosyal bilimler alanında da temele yanlışlama yöntemini yerleştirmiştir. Sosyal bilimler alanında kuramı yanlışlama, eleştiri kavramını ön plana çıkarmaktadır. Sunulan çözüm önerileri, nesnel eleştiriye açık değilse, bilimsel olmadığı gerekçesiyle dışarıda bırakılır. Eleştiriye açık ise, çürütülmeye çalışılır.

Popper için, bir kuramın bilimsel olması nesnellik kavramıyla bağlantılıdır. O, nesnellik kavramını açıklamak için de, "3 Dünya" modelini öne sürer. Burada Dünya 1, fiziksel nesnelere ve fiziksel durumların dünyasıdır. Dünya 2, bilinç ya da zihin durumlarının dünyasıdır. Dünya 3 ise, düşüncenin nesnel içeriklerinin dünyasıdır. Popper, sosyal ilişkileri Dünya 3 kapsamında değerlendirir. Onun öne sürdüğü üçlü kozmolojisi, sosyal bilimlerde nesnel bir yaklaşımın nasıl mümkün olanağını göstermesi açısından önemlidir. Popper, bu bağlamda dil ve eleştiri ilişkisine dikkat

çeker. Onun açısından, ancak eleştirilen düşünceler nesnellik kazanabilirler. Bir kuram, rasyonel eleştiriye tabi tutulamıyorsa öznel bir kanı olmanın ötesine geçemez, dolayısıyla bilimsel olamaz. Rasyonel eleştiri sayesinde insan, çevresini şekillendirip daha yaşanılır hale getirebilir. Bu şekillendirme işi de sadece fiziksel anlamda değil, toplum hayatındaki soyut konuları da içine alır.

Popper, bilgi kuramını evrim kuramıyla ilişkilendirir. Onun, bilim anlayışında deneme yanılma yöntemi, evrim kuramındaki çevresine ayak uyduramayan canlıların ayıklanıp yok olma süreciyle uyuşmaktadır. Popper, buradan hareketle de, hem doğa bilimlerinde, hem de sosyal bilimlerde rasyonel eleştiri sayesinde yanlışlanan kuramların, elenerek dışarda bırakıldığı düşüncesini savunur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Popper'ın sosyal bilimlerde ortaya koyduğu yöntem anlatılmıştır. O, söz konusu alandaki yaklaşımını ortaya koyarken tarihsici ve ütopyacı diye adlandırdığı düşünceleri eleştirerek bir modelleme yapar. Popper, bu düşünceleri Platon, Hegel ve Marx üzerinden eleştirir.

Popper, öne sürdüğü yöntemine “bölük pörçük” yöntem adını vermektedir. O, söz konusu yöntemiyle fizik mühendisliği arasında bir benzerlik kurar. Fizik mühendisliğinin görevi, bir makine icat etmek, bunun plan ve projesini çizmek, yeniden düzenleyip bakımını yapmaktır. Sosyal bilimlerdeki bölük pörçük yöntemde yapılan da, sosyal kurumları tasarlamak, yeniden kurup var olanları çalıştırmaktır. Popper, toplum bilimleri yöntemini oluştururken bütüncü, köktenci ve ütopyacı yaklaşımlardan şiddetle kaçınır. O, toplumun bir bütün olarak kökten bir değişiminin uygulanamaz olduğunu belirtir. Bunların yerine toplumdaki kurumların teker teker değiştirilmesi gerektiğini savunur. Popper, böylelikle doğa bilimlerinde olduğu gibi, toplum bilimlerinde bir deneme yanılma yöntemiyle hataların ayıklanması gerektiğini savunur. Popper açısından, bölük pörçük yöntemin yapmaya çalıştığı şey yanlışları bulup açığa çıkarmak, analizlerde bulunarak ders almaktır. O, sosyal bilimlerde bilimsel bir yöntemin uygulanmasını, ancak bu şekilde mümkün olarak görmektedir.

Hataların ayıklanıp onlardan ders çıkarılması, eleştirel bir yöntemle mümkün olabilir. Ona göre, eleştirel bir yöntem çoğulculuğu gerektirdiğinden, toplumsal alanda sunulan projeler uygulamaya konulmadan önce tartışılmalıdır. Popper'a göre, böyle

bir tartışma ortamı da ancak, açık toplumlarda mümkün olabilir. Onun toplum sınıflandırmalarından olan açık toplumlarda, eleştirel akılcılık düşüncesi temelde yer alır. Popper bölük pörçük yöntemin, eleştirel akılcılık düşüncesinin siyasete yansımalarını ele alır. Siyaset alanında eleştirel akılcılık mekanizmasının çalışabilmesi için sürekli denetleyen birtakım kurumların varlığına dikkat çeker. O, kurumların işlerlik kazanabilmesini bölük pörçük yöntemin uygulanmasına bağlamaktadır. Popper'ın siyasette uygulamaya çalıştığı yöntem, bir ütopyanın peşinden toplumları sürükleyerek mükemmel bir sistem kurmaya çalışmak değildir. Bunun yerine hâlihazırdaki somut problemlerle mücadele etmektir.

BÖLÜM 1: KARL R. POPPER'IN BİLGİ VE BİLİM ANLAYIŞI

1. 1. Ana Hatlarıyla Popper'da Bilgi Anlayışı

Bilgi problemi İlkçağ filozoflarından günümüze kadar genel olarak felsefenin, özelde de bilgi ve bilim felsefesinin kuramsal sorunlarından biridir. Bu problem çalışmamıza konu olan Popper'ın da düşünce sistemini oluşturan en temel konulardan biri olmuştur. Bilgi nedir? Kaynakları nelerdir? Bilginin gelişimi nasıldır? 20.yy bilim felsefesinde önemli bir isim olan Popper, bu ve benzeri sorulara verilen cevapları eleştirel bir bakış açısıyla ele almış ve bu konudaki düşüncelerini de bilim anlayışının temeline yerleştirmiştir. Popper'ın sisteminde, bilgi ve bilim birbirine paralel geliştiğinden onun bilim anlayışının doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için, bilgiye bakış açısının doğru değerlendirilmesi gerekmektedir.

Popper'ın bilgi hakkındaki görüşlerine geçmeden önce, onun nazarında en önemli bilginin doğabilimsel bilgi olduğu hususuna dikkat çekmek gerekir (Popper, 2016: 13). Popper, bilgi hakkında düşüncelerini ortaya koyarken kuşkucu bir tavır takınır ve “doğru” kavramının genel bir ölçütünü yadsıyarak konu hakkındaki görüşlerini oluşturur. Ona göre “Bir önerme, gerçeklerle örtüştüğü ya da uyduğu sürece ya da olaylar, önermenin betimlediği biçimde geliştiği sürece ‘doğrudur’” (Popper, 2012: 91). Vermiş olduğu “doğru” tanımından hareketle, Popper'a göre doğru ve kesinlik arasında bir ayrımın olması gerekir. Popper bilginin kesinlik arayışı değil; doğrunun arayışı olduğunu söyler. Popper'a göre, bilgide kesinlik söz konusu olamaz; çünkü insanın sahip olduğu bilginin yanlış olma ihtimali her zaman söz konusudur. Bir önerme kesin olarak bilinmiyorsa, kesinlik arayışından söz edilemez; bu durumda da sadece doğru arayışından söz edilebilir (Popper, 2012: 14-15). Bilgi arayışında hedef, her zaman için daha doğruya ilerlemektir, bu doğrultuda mesafe kat ettiğimizi de bilebiliriz, ama varmak istediğimiz noktaya ulaşıp ulaşmadığımızı hiçbir zaman için bilebilmemiz mümkün değildir (Magee,1993: 25). Bu açıdan bakıldığında Popper için kesin bilgiye ulaşmak mümkün değilken, daha güvenilir bir doğruya ulaşmak ise olasıdır.

Popper; bilgiyi, entelektüel faaliyetlerin bir ürünü, önermeler sistemi ve tartışmaya sunulmuş kuramlar şeklinde düşünür. Bilginin özel bir “zihin durumu”

olarak değerlendirilmesine de karşı çıkar. Bu durumda Popper'ın bakış açısına göre, “bilgi, objektiftir; dahası hipotetik ya da tahminidir” (Popper, 2006: 119). Bilgiyi öznel ve nesnel olarak ikiye ayıran Popper, bu ayrımı şu şekilde tanımlamaktadır: “Öznel anlamdaki bilgi, belli biçimlerde davranma ya da belli şeyleri söyleme yeteneğinden oluşur. Nesnel anlamdaki bilgi ya konuşulmuş ya yazılmış ya da basılmış önermelerden oluşur” (Güzel, 1998: 26). Popper, bilgiye ilişkin ayrımı yaparken dile özel bir işlev atfetmektedir: Öznel bir düşünce ancak dil aracılığıyla formüle edilerek nesnelleşir. Nesnel olarak ortaya konan bir önerme ise, hem önermeyi öne süren kişi tarafından hem de diğer insanlar tarafından tartışılıp ya geçici olarak kabul edilebilir ya da kabul edilmeyebilir (Popper, 2015: 21). Dilin nesnelleştirici bir yapısı olduğuna dikkat çeken Popper, psikolojik düşünce süreçlerinin nesnellliğini değil; önermenin mantıksal kapsamının nesnellliğini vurgular (Popper, 2015: 22).

Popper'ın sisteminde, bilginin nesnel olarak ele alınmasında bilgi ile bilgisizlik ilişkisinin nasıl değerlendirildiğinin bilinmesi önem arz etmektedir. Bilgi ile bilgisizlik konusunda Popper'ın bilgi anlayışını etkileyen temel düşüncelerden birisi de Sokrates'in (M. Ö. 470-399) bilgiye ilişkin tutumu olduğu söylenebilir. Sokrates'in buna dair en temel düşüncesi, “bildiğim tek şey, hiçbir şey bilmediğimdir” (Platon, 1992: 12)'de ki sözüyle kısaca ifade edilebilir. Sokrates'in insan bilgisinin sınırlarını göstermesi bakımından “kendini bil”, “ne kadar az şey bildiğinin bilincine var” ve bilge kişiyi tanımlarken “bilge kişi, kendi bilgeliğinin bir hiç olduğunu bilendir” sözleri, bilgi ile bilgisizlik hakkındaki tutumunu izah etmektedir (Platon, 1992: 14). Sokratik bu tutumdan hareketle Popper için, bilgi kuramının en önemli görevi, hem bilgi hem de bilgisizlik savlarını benimseyerek bir taraftan sürekli artan bilgimizle, diğer taraftan aslında hiçbir şey bilmediğimiz konusunda giderek büyüyen anlayış arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmadır (Popper, 2016: 80). Çünkü ona göre, insan dünya hakkında ne kadar çok şey öğrenir ve bilgisini derinleştirirse neyi bilmediği hakkındaki bilgisi çok daha bilinçli, kolay anlaşılır ve güvenilir olacaktır. Böylece insanın bilgisizliğinin temelinde, bilginin sınırlı, bilgisizliğininse sınırsız olacağı düşüncesi yer alır (Popper, 2016: 64).

Sokratik bir tavırla, hiçbir şey bilmediğinin bilincine varan insan, bildiklerini de sorgulamaya başlar. Sorgulamayla birlikte hataların aranması sürecine girilir, bu da bilgi arayışında yeni bir dönemin başlangıcı anlamına gelir. Popper için bilgi,

bitmeyen bir arayıştır, bu arayışta hedef doğruya, daha da doğruya ulaşmaktır. Ona göre, ulaştığımız bilgilerin bazılarının doğru olma olasılığı vardır, ama bu bilgilerin doğru olduğunu da hiçbir zaman kesin olarak bilinemez (Popper, 2016: 52). Popper, bu yaklaşım tarzının Ksenofanes (M.Ö.570-480) tarafından yaklaşık 2500 yıl önce ileri sürüldüğünü ifade ederek ondan şu dizeleri aktarır:

Açmadılar başından tanrılar her şeyi ölümlülere;
Ama onlar zamanla bulacaklar arayarak daha iyiyi,
Ulaşmadı hiç kimse, tanrılar ve sözünü ettiğim,
Tüm şeyler hakkındaki kesin gerçeğe, ulaşamaz da.
Açıklasa da biri kusursuz gerçeği,
Kendisi bilemeyecektir bunu;
Her şeyin sanılardan dokunmuş olduğunu (Popper, 2012: 41).

Ksenofanes'in bu dizelerinden hareketle Popper için bilgi, her zaman varsayımsaldır ve bu nedenle bilginin yöntemi eleştirel yöntemdir. Başka bir ifadeyle bilginin yöntemi, yanlışın tespit edilip, doğrunun aranışı, doğruyu bulabilmek için hataların ayıklanması yöntemidir (Popper, 2016: 53). Burada Popper, rasyonel eleştiriye dikkat çekerek, bilimsel kuramların haklılığının hiçbir zaman savunulamayacağını söyler, çünkü bunların ileride yanlışlanabilme ihtimalini göz önünde bulundurur. Yapılması gereken esas şey, kuramların haklılığını ortaya koymak değil, onları eleştirel sınamalardan geçirmektir (Popper, 2016: 68). O, "eleştirel çoğulculuk" kavramına dikkat çekerek doğru arayışı içinde olan her kuramın diğer kuramlarla rekabet halinde olması gerektiğini şu şekilde dile getirir:

Bu rekabet, kuramlara ilişkin yürütülen akılcı tartışmalar ve bunların eleştirel bakışla ayıklanmasıdır. Tartışmalar akılcıdır; bu da tartışmalarda, rakip kuramlar arasında doğruluk sorgulamasının ele alındığı anlamına gelir. Eleştirel tartışmalarda doğruya daha yakın gibi görünen kuram, diğerlerinden daha iyidir ve bu kuram daha kötü olanlara göre daha üstündür. Demek ki, burada söz konusu olan tek şey, doğru arayışıdır (Popper, 2016: 207).

Popper'in bu yaklaşımından, *ancak eleştirel bir yöntem sayesinde doğruya yaklaşma söz konusu olabilir, yoksa dogmatik bir bilgi anlayışından kaçınmak mümkün değildir* sonucuna varılabilir.

Popper, Ksenofanes'in yukarıdaki dizelerinden sadece insan bilgisinin güvenilir olmadığı yargısını çıkarmaz. Aynı zamanda bu dizelerin nesnel bir doğruluk

kuramını da içerdiğini belirtir. Ksenofanes, bir şeyin doğru olabileceğini ama hem kendisinin hem de başkasının bunun doğru olduğunu asla bilemeyeceğini anlatmaya çalışırken doğrunun nesnelliği düşüncesini ortaya koymaya çalışır. Popper bu düşüncelerden hareketle, bilginin nesnel doğruluğu ve öznel kesinlik arasındaki şu ayrıma dikkat çeker: “Mükemmel doğruyu açıklasam da, bu doğrudan hiçbir zaman emin olamam. Çünkü doğrunun hatasız bir ölçütü yoktur. Bizler hiçbir zaman ya da neredeyse hiç hata yapmamış olabileceğimiz konusunda tamamen emin olamayız” (Popper, 2016: 210).

Popper, öznel kesinlik ve nesnel doğruluk arasındaki ayrımı yaptıktan sonra Ksenophanes’in her şeyin sanılardan dokunmuş olduğu düşüncesini ele alır. Bu düşünceden hareketle Popper, kendi entelektüel alçakgönüllülük ilkesinin geliştirir. Bu ilke, bilgi ile ahlakı ilişkilendirecek bir niteliğe sahiptir. O, bu noktada doğru arayışı için yapılacak akılcı tartışmalara temel oluşturacak ilkelerin gerçek anlamda etik ilkeler olduklarını ifade eder (Popper, 2016: 215). Baudouin, Popper’ın bu yaklaşımını, onun sisteminde “Ahlakî seçimin bilimsel kökü yoktur. Buna karşılık, bilimsel seçimin her zaman ahlakî bir tabanı vardır” (Baudouin, 2015: 54)’de şeklinde dile getirir. Popper, epistemoloji ile ahlak arasındaki ilişkinin ortaya çıkmasını sağlayan şu üç temel ilkeden söz eder:

- 1) Hata yapabilirlik ilkesi
- 2) Akılcı tartışma ilkesi
- 3) Doğruya yaklaşma ilkesi (Popper, 2016: 215).

Bu üç ilkenin birbiriyle kesiştiğini söyler ve kesiştiği noktanın hoşgörü ilkesi olduğunu savunur. Popper tarafından etik bir ilke olarak kabul edilen hoşgörü ilkesi, akılcı bir tartışma ortamı için temel oluşturan bir koşuldur. Hoşgörü ilkesinin seçimi kişide eleştirel akılcılığın ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlar. Eleştirel akıl penceresinden bakan kişi, kendi bildiklerine kuşkuyla yaklaşır, diğerlerinin karşı çıkışlarını hiçbir önyargı olmadan ele alır; çünkü bilir ki, yanlışın ortaya çıkması onaylamadan daha eğitici. Popper’a göre, aynı zamanda akılcı etkinliğin ölçüsü akıl yürütmek ve tartışmaktır. Bu noktada dinleme ve diyalogun önemi ortaya çıkar

(Baudouin, 2015: 55). Böylelikle Popper, bilginin temeline yanlış yapılabirlik, entelektüel alçakgönüllülük ve doğruluk gibi temel ilkeler koymaktadır.

Entelektüel alçakgönüllülük ilkesinden hareketle bilginin sanılardan dokunmuş olduğu düşüncesini benimseyen Popper, bilginin kaynaklarının neler olduğunu tartışır. Bilginin kaynağının ne olduğuna ilişkin olarak İlkçağ filozoflarından günümüze kadar çok farklı görüşler ortaya çıkmıştır ve soruna ilişkin farklı cevaplar verilmiştir. Popper'a göre, gelenekselleşmiş ve aynı zamanda da halen geçerliliği olan soru şudur: "Bilgimizin en iyi ve en güvenilir kaynakları nelerdir?" (Popper, 2016: 60). Popper'ın bilginin kaynağı hakkındaki tutumunu ortaya koymak için Viyana Çevresinin bu konuya ilişkin yapmış olduğu değerlendirmeleri irdelemek yerinde olacaktır.

Viyana Çevresi düşünürleri, bilimsel bilginin temelinde doğrulama önermelerini görürler (Bravo Bayar, 2007: 46). Doğrulama teorisi, bilimsel önermeler ile bilimsel olmayan yani metafizik önermeleri ayırmak için kullanılan bir ölçüttür. Viyana Çevresi düşünürleri, deney ve gözleme başvuruyu bir yöntem olarak benimser ve deneysel olarak sınanabilen önermeleri anlamlı olarak kabul ederler (Güzel, 2014: 81-84). Doğrulanamayan önermeler ise anlamsız birer söz yığınından ibarettir (Demir, 2013: 48). Çevre düşünürlerine göre cevaplanması gereken en önemli sorular şunlardır: "Nereden biliyorsun? İddianda hangi kaynağa dayanıyorsun? İddianın temelinde hangi algılar yatıyor?" (Popper, 2016: 58). Popper, bu türden soruları tatmin edici bulmamaktadır; zira o, kaynak olarak algıya dayanan bilgiyi kabul etmediği gibi, kesin bilginin varlığını da reddetmektedir. Popper açısından bu türden sorular bilgi konusunda bir otoriteyi şart koşmaktadır. Ayrıca bilginin kaynağına ilişkin soru kökene ilişkin bir sorudur. Popper, bu soruyu şu şekilde izah eder:

Bu soru, bilginin ancak soyağacıyla meşrulaşabileceği inancıyla, bilginin ilk çıkış noktasını bilmek ister. Bunun altında yatan (genelde bilinçsiz olan) metafizik düşünce, ırkçı arı bir bilgi, tahrif edilmemiş bir bilgi, en yüce yetke, belki de tanrı tarafından türetilmiş ve bu nedenle de soylu bir bilgi düşüncesidir (Popper, 2016: 60-61).

Bu bağlamda Popper'ın ilgilendiği soru, bilginin kaynaklarıyla alakalı değildir. Ona göre, üzerine sorgulama yapmamız gereken soru şudur: "Yanılgıları keşfeden ve onları ortadan kaldıran bir yol var mıdır?" (Popper, 2016: 60). Popper'ın ortaya attığı yeni soru, kökene ilişkin gelenekselleşmiş soru ile geçerlilik ve doğruluk sorularının karıştırılmaması gerektiğini ortaya koyarak konuya yeni bir açılım getirmektedir.

Popper yukarıda sormuş olduğu bu soruya şöyle cevap verebileceğini söyler: “Kuramları ve bunlara ilişkin yürütülen tahminleri, -hatta kendimizi bu konuda eğitebilirsek- kendi kuramlarımızı ve spekülâtif çözüm girişimlerini eleştirerek” (Popper, 2016: 61). O, önerdiği bu yaklaşımla yanılırları tespit edip onları ortadan kaldırabilmeyin yolunun eleştirisi olduğunu vurgular. Onun, bu soruya verdiği yanıt biçimi eleştirel akılcılık adını verdiği bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Yukarıda değindiğimiz Viyana Çevresinin önemli bulduğu ancak Popper’ın tatmin edici bulmadığı sorulara verdiği yanıtlar onun bu konudaki düşüncelerini ortaya koymaktadır.

Ben, bir şey bildiğimi söylemiyorum ki, Ortaya attığım iddia yalnızca bir tahmin, bir varsayımdır. Kaldı ki, tahminimi dayandırmış olabileceğim kaynak ya da kaynaklarla uğraşmaya da zaten değmez: Olası birçok kaynak olabilir; hangisinin doğru olabileceği konusunda da hiçbir fikrim yok. Başlangıç noktasının ya da kökenin, bu doğruyla hiçbir ilgisi yok. Fakat tahmin yürüterek çözmeye çalıştığım sorunla ilgileniyorsan, bana büyük bir katkıda bulunabilirsin: Tahminimi, elinden geldiğince en katı biçimde eleştirmeye çalış! Eğer iddiamı çürütebileceğine inandığın bir deney aklına gelirse, ben de, seninle birlikte, iddiamı çürütmeye hazır olacağım (Popper, 2016: 62-63).

Böylelikle Popper, gözlem, deney, akıl, algı, entelektüel sezgi ve entelektüel hayal gücü gibi kaynakları tek başına bilginin kaynağı olarak kabul etmemektedir. Bilgi konusunda kesin kaynağı reddetmekle kalmayan Popper, aynı zamanda kesin bilgiyi de yadsır. Burada Popper, bilgisizlik savı aracılığıyla bilginin sınırlı, bilgisizliğimizin ise sınırsızlığına dikkat çeker. O, aynı zamanda bilgi ve bilgisizlik arasındaki ilişkiden hareketle bilginin gelişimini de açıklar.

Popper, öne sürdüğü bilgi kuramının entelektüel ve bilimsel devrimlerle elde edilen bilgi artışının kuramı olduğunu ifade eder (Popper, 2016: 108). Bu tanımlamadan hareketle Popper için, bilgi kuramıyla ilgili sorulması gereken soru, bilginin nasıl geliştiği ve arttığı sorusudur. Popper bu soruya açık bir şekilde şöyle cevap verir: “Bilginin nasıl arttığını araştırmak için yapılacak en iyi iş de, bilimin gelişimini araştırmaktır” (Popper, 2012: 28). Popper’a göre, bilginin gelişimi önceki bilgilerimize dayanır ve bu gelişim sahip olduğumuz bilgilerimizdeki düzeltme ve değişimlerle sağlanır (Popper, 2016: 64).

Popper, bilginin gelişimi sürecinin başlangıç noktası olarak Darwin’in doğal seçme yöntemini esas alır. O, Organizmanın hayati faaliyetinin devamıyla ilgili

olan teoriyi bilgiye ulaşma etkinliğine uygulamıştır. Popper açısından bilimsel buluşta temel yeri olan deneme-yanılma yöntemi, bilme düzeyinde de canlı türlerin evrimini yöneten uyum sağlayabilme, varolma ve yokolma sürecine benzer biçimde kendini göstermektedir. Nasıl ki doğada çevresine ayak uyduramayan türler ayıklanıp yok oluyorsa, bilimsel yöntem de yanlışın elenmesine imkân verir ve böylece bilimsel kuramlar arasında ayıklanma sağlanmış olur (Baudouin, 2015: 16). Popper'a göre, Darwin'in düşüncesinde ayıklama süreci, organizmanın çevresine uyum sağlaması ve çevresini değiştirebilmesi için gereklidir. Aynı zamanda bu süreç, organizmanın "daha iyi bir dünya" oluşturma çabası içine girdiğini de gösterir. Popper, bu çaba içerisinde olan insan açısından dilin ortaya çıkmasını yepyeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumlar. Ona göre, dilin gelişimi aynı zamanda akli da etkilemiştir. Akıl ile birlikte dili kullanan insan bir önerme ortaya koyar. Popper'a göre, ortaya konulan önerme bir durumu betimleyebilir. Burada önermenin nesnel açıdan doğru ya da yanlışlığından bahsedilebilir. Böylelikle nesnel doğrunun arayışıyla birlikte insansal bilgiye ulaşma süreci de başlamış olur (Popper, 2016: 8).

Bu süreçte, öğrenme kavramının konumu da kendisini göstermektedir. Popper'a göre, öğrenme "önsel bilginin, dolayısıyla son tahlilde, doğuştan gelen bir kısım bilginin bir modifikasyonudur (çürütmesi de olabilir)" (Popper, 2006: 67). Bir problemle karşılaşan birey, deneme-yanılma aracılığıyla söz konusu problemi nasıl çözeceğini öğrenmiş olur. Popper için öğrenmek, "özünde, ta ki problemi çözen biri bulunana kadar, bir deneme hareketinin ardından diğerinin yapılmasından oluşur" (Popper, 2015: 15). Popper, öğrenmenin üç temel süreçten oluştuğunu ifade eder. Bunlardan birincisi ki, aynı zamanda onun en önemli olarak kabul ettiği süreç; keşif anlamında öğrenmedir ve bu öğrenme, dogmatiktir. Popper, keşif anlamında öğrenmeyi şöyle tanımlar: "Kuramlar veya beklentilerin formasyonu ya da düzenli davranış, (eleştirel) hata eliminasyonu tarafından kontrol edilen öğrenme" (Popper, 2006: 63). O, ikinci olarak taklit yoluyla öğrenmeden bahseder ve bunu da keşif anlamında öğrenmenin özel bir durumu olarak yorumlar. Üçüncüsü ise, tekrar veya pratik yoluyla öğrenmedir. Popper, gerçek anlamda tekrar diye bir şeyin olmadığını kabul eder. Tekrar hataların elenmesi yoluyla birtakım eylemlerin otomatik hale getirilmesine yardım eden ve

onların psikolojik bir seviyeye indirilerek, dikkat edilmeden de yerine getirilmesini sağlayan bir süreçtir (Popper, 2006: 63).

Popper, bilgiye ulaşmak için kullanılan deneme - yanılma yöntemini üç aşamalı bir şema ortaya koyarak açıklar. Bu şemanın şekillenmesinde tüm organizmaların, kullandığı yöntemden hareket eder. Şemanın aşamaları şunlardır: (1) Problem, (2) Çözüm denemeleri, (3) Ortadan kaldırma (Popper, 2015: 16). Birinci aşama, bilgiye ulaşma sürecinin başlangıcını oluşturan asıl öge, problemdir. Popper'a göre problem, *doğuştan getirilen veya deneme - yanılma yoluyla keşfedilmiş ya da öğrenilmiş bir takım beklentiler* de rahatsızlık ortaya çıktığında kendini gösterir. İkinci aşamada, problemi ortadan kaldırma girişimleri vardır. Üçüncü aşama ise, başarısız çözüm denemelerinin ortadan kaldırılmasından oluşur (Popper, 2015: 16).

Popper'a göre, çözüm denemesinin başarılı olması halinde ise iki durum söz konusu olur. Birincisi, başarılı çözüm denemesinin öğrenilmesi sağlanır. İkinci olarak da, organizmada yeni bir beklenti öğrenmesi meydana gelir. Onun değerlendirmesine göre, meydana gelen beklenti durumunda ise benzer bir problemle karşı karşıya kalan organizma daha önceki başarılı olan çözüm denemesini tekrar kullanmak suretiyle problemi ortadan kaldıracığına dair bir beklenti taşır (Popper, 2015: 17). Popper burada, bilgiye ulaşma ve gelişim sürecini olmuş bitmiş olarak değil; sürekli devam eden bir süreç olarak kabul etmektedir. Bunun için de üçlü diyalektik (tez, antitez, sentez)'i, deneme-yanılma yönteminin bir biçimi olarak yorumlar. Ortaya konulan bir problem çözülmüş olsa da, bu geçici olabilir ya da yeni problemlerin doğmasına sebep olabilir. Bu sürecin, Popper'ın sistemindeki formülü şöyledir:

$$P1 \rightarrow TT \rightarrow EE \rightarrow P2 \text{ (Popper, 2006: 189).}$$

Popper'ın ortaya koyduğu şemanın açılımına baktığımızda bütün bilimsel tartışmalar bir problemle başlar (bunu P1 ile ifade eder) ve bu probleme kesin olmayan çözüm önerileri getirilir (TT: Tentative theory). Kuram eleştiriye tabi tutularak yanlışlar elenir (EE: Error elimination). Sonuçta üçlü diyalektikte olduğu gibi süreç, kendini devamlı olarak tekrar eder (Popper, 2006: 188). Ortaya konan

düşünceler ışığında Popper'ın bilgi kuramının, evrimci bir yapı taşıdığı ifade edilebilir.

Popper'ın düşünce sisteminde bilginin konumunu kısaca ortaya koyduktan sonra, bilgi anlayışıyla da uyumlu olan bilime bakış açısını değerlendirmeye geçebiliriz.

1. 2. Popper 'da Bilim Anlayışı

Popper'ın, bilim anlayışını kavrayabilmek için öncelikli olarak dönemindeki bazı fikir akımlarını öne çıkan kuram ve bilim tasarımlarının oluşmasına katkı sağlayan ana unsurların bilinmesi gerekir. Popper'ın düşünce gelişiminde savaş yılları ve sonraki dönem önemli oranda etkili olmuştur (Popper, 2006: 10). Avusturya İmparatorluğunun dağılmasından sonra, Avusturya'da bir devrim meydana gelmiş ve pek çok devrimci slogan ve düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu düşüncelerden dört tanesi Popper için kayda değer kabul edilir. Onun bilim tasarımını etkileyen kuramlar şunlardır: Karl Marx'ın tarih kuramı, Sigmund Freud'un psikanalizi, Alfred Adler'in birey psikolojisi ve Albert Einstein'ın görelilik kuramı (Popper, 1962: 34). Bu kuramlardan biri, daha iyi bir dünya vaat ederek, tarihsel gelişim yasalarının bilgisine dayandığı iddiası içinde olan “bilimsel sosyalizm” denen şeyin bir parçası haline getirilen Marxist kuramdır (Popper, 2006). Popper, Marxist düşüncüyü eleştirel bir yapıya sahip olmadığı, dogmatik bir karakter taşıdığı düşüncesiyle reddeder. O, Marxist düşüncüyü entelektüel gelişimi açısından önemli bir durum olarak değerlendirir. Popper'a göre, bu düşünce onun, dogmatik olan ile eleştirel olan arasındaki farklılıkların bilincine varmasını sağlamıştır (Popper, 2006: 41-45).

Popper'ın etkilendiği kuramlardan diğer ikisi olan, Freud'un ve Adler'in kuramlarıysa, alanlarında olup biten her şeyi açıkladıkları savındadır (Güzel, 1998: 9). Popper'a göre, Freud'un kuramı her türlü insan davranışını açıklayabilmektedir. Bu kuram kabul edildiği takdirde, psikanalizle hiçbir insan davranışı çelişki içinde bulunmayacaktır, yani kuramı çürütebilecek bir durum söz konusu olmayacaktır. Popper açısından bu durum kabul edilemez bir nitelik taşımaktadır. Kuramın bilimsel bir karakteri yoktur ve deneysel olarak sınanamamaktadır. Bu nedenle,

Popper için, bilimselliğin kriteri olan yanlışlanabilirlik yerine gelmediğinden bu kuram bilimsel olarak bir değer ifade etmemektedir (Popper, 2015: 32-33).

Adler'in kuramını ise, Popper, kendi kişisel bir deneyimi üzerinden değerlendirir. 1919 yılında, Popper Adler'e bir çocuğun durumu ile ilgili bilgiler aktarmış ve Adler, çocuğu dahi görmeden olayı hemen kendi kuramına uyan bir betimleme yaparak çözümlenme yapmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Popper Adler'e nasıl emin olabildiğini sorduğunda Adler den "böyle bin tane deneyimim var da ondan" yanıtını almıştır. Bu durum karşısında Popper, "sanırım bu olayla deneyimleriniz bin bir olmuştur" demiştir (Popper, 1962: 35). Kısacası Adler'e göre, her gözlem bir önceki deneyimin ışığında yorumlanır ve kuramı doğrulayan bir kanıt olarak değerlendirilir. Popper, yaşadığı bu deneyim aracılığıyla Adler'in kuramının da bilimsel olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Son olarak Popper'in etkilendiği isim ise Einstein'dır. Onun görelilik kuramı, Popper'in bilimsel bilginin yapısına, işleyişine yani bilimsel yöntem anlayışına temel oluşturmuştur. Popper'in, Einstein'dan aldığı en önemli düşünce, kuramını belli sınamalara karşı yanlışlayabilecek birtakım deneyler arıyor olmasıdır. Bu durum Marx'ta, Freud'da ve Adler'de olduğu gibi kuramı için sürekli doğrulamalar bulunduğunu iddia eden dogmatik tavırdan farklıydı (Popper, 2006: 47). Popper, Einstein'ın kuramına karşı takındığı tavırdan hareketle, bilim-sözde bilim ayırımına gider ve şu sorular üzerinden cevaplar bulmaya çalışır:

(i) *Bir kuram ne zaman bilimsel olarak nitelenebilir?*

(ii) *Bir kuramın bilimsel niteliğini veya durumunu belirleyecek bir ölçüt var mıdır?*

Bilim ile sözde bilimi birbirinden ayıran ölçütün ne olduğuna dair verilen yanıtlar Popper'ı tatmin etmemektedir. Onun sorunu, gerçek deneysel yöntemle, sözdedeneysel yöntemi birbirinden ayırmaktır (Güzel, 1998: 171-172). Sorgulamasının sonucunda, sorduğu bu sorulara cevap olarak Popper, "bir kuramın bilimselliğinin ölçütü onun yanlışlanabilmesi, ya da çürütülebilmesi, ya da sınanabilmesidir" (Güzel, 1998: 177)'de olduğu sonucuna varır.

Bilimi eleştirel bir etkinlik olarak ele alan Popper, bilim tasarımını tarif ederken insanın doğuştan getirdiği iki özelliğine dikkat çeker. Söz konusu bu iki özellik inakçı (dogmatik) düşünce ve eleştiri üzerine kurulu yaratıcı düşüncedir. Popper bu iki özelliğe dayanarak bilim tasarımında insan için bilim öncesi ve bilimsel düzey olmak üzere iki tür düzeyden bahseder (Güzel, 1998: 12). Popper hem hayvanların hem de insanların durumlara veya beklentilere karşılık vermesini olanaklı kılan içgüdüsel bir bilgiyle doğduklarını ifade eder. Bu bilgi türünü açıklamak için Popper, yeni doğmuş bebek örneğini kullanır. Yeni doğmuş olan bebek, beslenmeyi ve bakılmayı bekler ama onun doğuştan kestirime dayalı olan bilgisi boşa çıkabilir. Böyle bir durumda sorunlarına çözüm bulamazsa ölebilir. Bu durum doğuştan bilgimizin kestirimsel olduğunun bir göstergesidir. Kestirimlerimizin boşa çıkmasıyla bir problem doğar, bu problemler kestirimlerimizde değişiklikler yapılmak suretiyle çözülmeye çalışılır. Popper için, ortaya konan çözüm deneme niteliğindedir; işe yarayabildiği gibi boşa da çıkabilir. Kişi deneme yanılma yöntemiyle öğrenir. Bu yöntemi amipler bile kullanır (Güzel, 1998: 11). Popper açısından, burada şu sorun ortaya çıkar: İnsanın bir ürünü olan bilimin özgün hale gelmesini sağlayan şey nedir? “Bir amiple Newton veya Einstein gibi büyük bir bilim adamı arasındaki belirleyici fark nedir? Bu sorunun cevabı: Bilimde özgün olan, *eleştirel yöntemin* bilinçli bir şekilde uygulanmasında yatmaktadır... Her bilim öncesi bilgi, ister hayvana özgü olsun ister insana, *dogmatiktir*. Bilim, dogmatik olmayan yöntemin, yani eleştirel yöntemin bulunmasıyla başlar” (Popper, 2015: 20).

Bu yaklaşımdan hareketle Popper, *insan ürünü olan bilimsel etkinliğin bir amacı var mıdır?* sorusunu ele alır. Ona göre, bilimin amacından bahsetmek “bir parça safdilliktir”. Bilim adamlarının farklı amaçları vardır ama bilimin kendisinin bir amacı yoktur. Bununla birlikte Popper, bilimsel etkinliği ussal etkinliğe benzettiğinden ve ussal etkinliğin bir amacı olması gerektiği düşüncesinden hareketle, bilimin amacını betimleme girişimini boş bir çaba olarak görmez. Bilimin amacını “bize açıklanması gerekiyor gibi gelen her şeye ilişkin yeterli açıklamalar bulmak” (Güzel, 1998: 221)’de olarak tanımlar.

Bilimin amacı olarak tanımlanan yeterli açıklamalar bulmak düşüncesi Popper açısından, bir olayın nedensel açıklaması yani, olayı betimleyen bir önermeyi

yasalar ve başlangıç koşullarından tümdengelim yoluyla türetmek demektir. O, bu durumu şu şekilde bir örnek üzerinden açıklar: “bir ipin kopma nedenini, ipin 1 kilograma kadar dayanıklı olduğunu; buna rağmen 2 kilogramlık bir ağırlık yüklendiğini saptadığımızda ‘nedensel olarak’ açıklamış oluruz” (Popper, 2012: 84). Verilen örneği değerlendiren Popper, yapılan açıklamanın, birden fazla parça içerdiğini öne sürer. Başka bir ifadeyle, bu açıklama açıklayıcı ilke olarak iki tür önerme içerir. Birinci önerme “ipe taşıyabileceğinden fazla ağırlık yüklenirse kopar” gibi doğa yasası niteliği taşıyan bir önermedir. İkinci tür önerme ise, söz konusu durum için geçerli olan özel önermeleri “bu ip 1 kg’lık ağırlık taşır” ve “bu ipteki asılı ağırlık 2 kg. dır” gibi iki önerme içerir (Popper, 2012: 84).

Popper, nedensellik ilkesini metafizik bulur ve bu nedenle bu ilkeyi ne kabul eder ne de yadsır. Bunun yerine kendisi bir ilke öne sürer ve bu ilkeye göre, yasalar ve tutarlı kuramlar dizgesi aramaktan vazgeçmemek ve betimleyebileceğimiz olayları betimlemekten kaçmamak gerekir (Popper, 2012: 85). Popper’a göre, bilimin amacı yeterli açıklamalar bulmaktır; bu düşünce bizi, *açıklamaların yeterlilik derecesinin artırılması* düşüncesine taşır (Güzel, 1998: 224).

Açıklayıcı bilimin, asla tamamlanamayacağını öne sürerek, bilimin tamamlanmamışlık özelliğini ön plana çıkaran Popper, bu düşünceyi bir kroki örneği üzerinden açıklamaya çalışır. Söz konusu örneğe göre, içinde çalıştığı odanın krokisini çizmeye çalışan bir adam olduğunu düşünelim ve adamın daha önce yaptığı çizime, şimdi çizdiği krokiyi de dâhil etmesini istediğimizi farz edelim. Bu durumda adamın, her kroki içinde sonsuz sayıda daha küçük, daha da küçük krokiler çizmesi gerekmektedir ve bu durumda kendisine verilen görevi asla tamamlayamayacaktır. Adam, krokiye eklediği her çizgiyle, çizilmesi gereken ama daha çizilmemiş yeni bir nesne daha yaratmış olacaktır. Sonuç olarak kendi kendisinin de krokisini kapsayan bir kroki tamamlanamaz bir yapıya sahiptir (Popper, 2015: 69-70).

Popper için bilimin tamamlanmamışlık özelliği, şu ilkeyi ortaya çıkarır: “bilim oyununun sonu yoktur: Günün birinde bilimin önermelerini artık daha fazla sınamayıp, onları bütünüyle doğrulanmış kabul eden oyundan atılır” (Popper, 2012: 77).

Popper'ın bilimsel araştırma yönteminde, bilimin tamamlanmamışlık özelliği, bilginin kesin kaynaklarının bulunmayışı düşüncesiyle de bağlantılıdır.

Popper bu bağlantıyı şöyle ifade eder:

Nesnel bilimin görgül temeli “mutlak” değildir; bilim kayalıkların üzerine hiçbir şey kurmaz. Aslında üzerinde bilimin kuramlarının cüretkâr yapısının yükseldiği yer adeta bir bataklıktır; bilim kazıklar üzerine dikilmiş bir yapıya benzer; kazıklar yukarıdan aşağıya doğru bataklığa sarkar –ama “var olan” doğal bir tabana dayanmaz. İşte bu nedenle de kazıklar sağlam bir katmana dayandığında, onları daha fazla derine çakmaktan vazgeçemeyiz; ancak kazıkların yapıyı taşıyabileceğini düşündüğümüzde, sağlam bir yere dayandıklarını belki kabul edebiliriz; ama yalnız geçici bir süre için (Popper, 2012: 135-136).

Bu değerlendirmeye göre, mutlak, genel geçer bir bilgi yoktur; bilgimiz ancak tahmini olabilir. Popper'a göre, bilim doğruluk arayışıdır ama bu doğruluk kesin bir doğruluk değildir (Popper, 2015: 93). Doğruyu arama sürecinde bilimsel kesinlik yerine bilimsel ilerlemenin olması gerekir. Popper'a göre bilim, bilginin ansiklopedik birikimi ile ilerlemez. Bilim devrimci bir şekilde cesur fikirlerin öne sürülüp, yeni ve farklı kuramların ortaya atılması ve eskilerin çürütülmesi ile ilerler (Popper, 2017: 330). Ona göre, böyle bir durumda bilimin amacı, yanlışlanabilecek kuramlar ileri sürerek, bunları eleştirel biçimde sınamak suretiyle daha doğruya yaklaşmaktır (Popper, 2012: 139). Bu yaklaşımda Popper, “aslında hiçbir şey bilmiyoruz ama bulmacayı çözüyoruz” (Popper, 2012: 314)'de düşüncesine dikkatimizi çeker.

Popper'ın doğruya yaklaşma sürecinde önemli bir unsur da bilimsel kuramlardır. Empirik bilimlere kuramlardan meydana gelen yapılar olarak değerlendiren Popper, bilgi mantığını da kuramların kuramı olarak adlandırır. Ona göre kuram, “dünyayı kuşatmak; ussallaştırmak, açıklamak ve ona egemen olmak amacıyla attığımız ağıdır. Durmaksızın bu ağın gözlerini daraltmaya çalışırız.” (Popper, 2012: 83). Onun yaklaşımında kuramların görevleri ise, bilimi bütünleştirmek ve aynı zamanda olayları açıklayıp öngörmemize yardımcı olmaktır (Popper, 2015: 142).

Buna bağlı olarak Popper, kuramsal gelişmenin temelinde pratik sorunların yer aldığını iddia eder. Burada Popper için, “sorun mu önce gelir, yoksa kuram mı?” sorusu çözülmesi gereken en önemli problemdir. Cevaplanması zor bir sorun olarak değerlendirdiği bu problemi pratik sorunlar üzerinden açıklamaya çalışır. Popper'a

göre, pratik sorunlar bir şeyler yanlış gittiği veya beklenmedik bazı olaylar meydana geldiğinde ortaya çıkar. Popper, bu durumu çevresel koşullarda bir sorunla karşılaşan organizmanın tutumu üzerinden bir analogi ile açıklar. Yani bir sorunla karşılaşan organizmanın bir tür beklenti geliştirmek suretiyle, sorunu çözebilmek için önceden kendini çevreye uydurması sürecini kullanarak anlatır. Popper bu tür bir uyarlamayı kuram geliştirmenin bilinç öncesi biçimi olarak yorumlar (Popper, 2006: 189-190). Bu durumda Popper'ın vardığı sonuç, ilk kuramlar ile ilk problemlerin bir şekilde beraberce ortaya çıktıklarıdır (Popper, 2006: 190). Popper'a göre, bir organizma karşılaştığı bir problemi çözmeye girişiminde bulunurken aynı zamanda yeni kuramlarda üretir.

Popper, kuramların eleştirel ve yaratıcı düşünceye sahip olan insan zihninin eseri olduğu düşüncesini savunur (Popper, 2016: 175). Kuramların ortaya çıkışıyla ilgili olarak Popper, onların zekâmızın ve hayal gücümüzün ürünleri olan masalların eleştirisinden doğduğunu öne sürer. Kuramların varlığı mitlere bağlıdır ve eleştiri gerçek ile uydurmanın ya da doğru ile yanlışın arasındaki farkın keşfedilmesiyle mümkün olur. Popper, bu şekilde bilimsel kuramlar için eleştirinin önemine dikkat çeker (Popper, 2006: 283).

Popper, bilimsel kabul edilen kuramların temelini mitlere dayandığı düşüncesini şu örnekle açıklar: Empedokles'in (M.Ö 490-430) deneme yanılma yoluyla gelişim kuramı, Parmenides'in (M.Ö 540-480) evren kuramını ve o da Einstein'ın blok evren düşüncesinin temelini oluşturmuştur (Popper, 1962: 38). Böylelikle mitler, zaman içinde gelişerek bilimsel kuramların temel taşı haline dönüşmüştür. Popper'a göre, bu durumda, bilimsel kuramlar gelişen bir yapı arz etmektedir. O, bu özelliğin kabul edilmesini ise, mutlak doğru kuramlara ulaşamayacağıyla eşdeğer görmektedir. Popper'a göre, bu düşünce bizi, bilimsel varsayımların doğruluklarının asla kanıtlanamayacağını ancak belirli koşullar altında herhangi bir A varsayımının B varsayımından üstün olduğunu kabule götürür (Popper, 2012: 359).

Popper, yukarıdaki düşüncesine paralel olarak, bilimsel gelişmenin bir ölçütü olduğunu ve bu ölçütün de doğruya yaklaşma olduğunu ifade eder. Ona göre, bilim eleştirel bir uğraştır ve bilimsel kuramlar eleştirel bir biçimde sınanır. Bilimsel

kuramlar, içinde barındırdıkları hataları bulup ayıklamak ve böylece daha doğruya yaklaşımları sağlamak için eleştirilir. Onun sisteminde, bilim doğru arayıştır (Popper, 2016: 52). Doğruyu arayış sürecinde bilimsel bir kuramın, diğer bir kurama tercih edilmesini sağlayan etkenler söz konusu olduğunda Popper'ın ölçütü açıktır. O, bu durumu kuramın önermelerinin geçerliliğini tanımlayarak ya da kuramı mantıksal olarak deneyim yoluyla belirleyemeyeceğimizi söyler. Kuramlar içinde diğerlerinden üstün olan kuram, rakip kuramlar arasında yapılan ayıklamalarda kendini daha iyi öne çıkaran, en katı bir biçimde sınanan ve yapılan katı sınamalara karşın hala ayakta kalabilen kuramdır (Popper, 2012: 133).

Popper'ın bilim anlayışını oluşturan önemli kuramlardan birisi de “Dünya 3 kuramı”dır. Bunların ilki “fizik nesnelere ya da fiziksel durumların dünyası; ikincisi bilinç ya da zihin durumlarının, edime yönelik davranışsal eğilimlerin dünyası; üçüncüsü ise, düşüncenin özellikle bilimsel, şiirsel düşüncelerin, sanat yapıtlarının nesnel içeriklerinin dünyası” (Güzel, 1994: 25). Cibangu'nun yorumuyla, burada Dünya 1, kozmos ve ona eşlik eden fiziki güçlerle ilgilidir. Dünya 2, insanların zihinsel ve öznel deneyimleri ile hayvanların zihinleri ve duygularını içerir. Dünya 3, toplumsal olguları, yani kültür, dil, yasalar, gelenekler ve kuramları kapsamaktadır ve bunların hepsi kayıtlı bir bilgi biçiminde bulunur (Cibangu, 2012: 20).

Popper, sadece Dünya 1 ve Dünya 2'ye ait olan ürünlerin gerçek olduğunu kabul etmekle kalmaz; bir adım daha ileri giderek Dünya 3'ün de gerçek ve özerk olduğunu iddia etmektedir. Popper'ın kozmolojisinde Dünya 3 hakkında öncelikle bilinmesi gereken iki durum söz konusudur: Birincisi, gerçeklik özelliği taşır; ikincisi ise kısmen özerktir, yani Dünya 2'den en azından kısmen bağımsız olan içsel yapılara sahiptir (Popper, 1995: 79). Öncelikle Popper, Dünya 3'ün gerçeklik özelliği konusundaki yaklaşımında, sadece Dünya 1'e ait olan fiziksel dünyadaki şeyleri değil; Dünya 1'e ait olan şeyleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen şeyleri de gerçek olarak kabul etmektedir. Özellikle Dünya 3'ün, Dünya 1'i doğrudan değil de, Dünya 2 üzerinden etkilediğini söylemektedir. Bunu açıklamak için aşağıda verilen gökdelen inşası örneğini kullanır:

Bir gökdelen inşasında rol oynayan plan, kuram ve problemlerin öncelikle çeşitli insanların, örneğin mimarların bilincini; yani öncelikle Dünya 2'yi, ancak

bundan sonra inşaat işçilerinin fiziksel hareketlerinin dünyasını ve böylelikle de fiziksel kepçe, taş ve tuğlaları etkilediğini kabul ediyorum... Gökdelen yıkıldığında, bu bazen bir Dünya 2 düşünce hatasına-yani yanlış bir öznel inanca-,ama bazen de yanlış bir nesnel kurama, yani Dünya 3'teki bir hataya dayandırılır (Popper, 2015: 79-80).

Popper, kullandığı bu örnekten hareketle Dünya 3'ün aslında, Dünya 2'nin bir ürünü olduğunu ama kısmen özerk bir yapısının olduğunu savunur. Özerklik düşüncesi Popper'ın Dünya 3 kuramının merkezini oluşturur (Güzel, 1998: 132). Dünya 3'ün özerkliğini vurgularken de özel olarak dil ve bilgiye dikkat çeken Popper, dil ile bilgiyi de insan ürünü olan şeyler olarak düşünür.

Popper'a göre, Dünya 3 varlıkları insan ürünü olmasına rağmen, herhangi bir bilen öznen de bağımsız olarak varolabilirler. O, bunu açıklamak için matematikten bir örnek vermektedir. Doğal sayılar insan yapısıdır, insan dilinin, saymanın icadının bir yan ürünüdür. Toplama ve çarpma bir insan icadıdır, ama bunların yasaları insan icadı değildir. İnsan icatlarının istenmeden, kasıtsız olarak ortaya çıkan sonuçlarıdır ve keşfedilmişlerdir. Keşfedilmeden önce insan bilincinin dünya 2'in de bulunmuyorlardı, Dünya 3'ün özerk bir kısmında bulunmaktaydılar (Popper, 2015: 80-81).

Dünya 3'ün özerkliği, Popper'ın sisteminde bilginin nesnelliğini merkeze yerleştirmektedir. Popper'ı problemler, kuram ve eleştirel argümanları özerk bir alan olarak görmeye iten şey bilginin nesnelliğidir (Irzık, 1990: 85). Popper'a göre bilimsel sorunlar, bilimsel kestirimler, bilimsel tartışmalar, eleştirel akıl yürütmeler ve bunların değerlendirildiği bilimsel dergi, kitap ve deneyler bilgi kuramı ile ilgili konulardır. Bunları Dünya 3 kapsamında değerlendiren Popper, bu anlamda özerk nesnel bilgilerden oluşan Dünya 3'ün incelenmesinin, bilgi kuramı için belirleyici bir önemi olduğunu kabul eder (Güzel, 1998: 125). Popper, geleneksel bilgi kuramının bilgi ile düşünceyi öznel anlamda incelediklerini iddia ederek, yapılan bu çözümlenin yanlış olduğunu söyler. Ona göre, bilgi ile düşüncenin iki farklı anlamı vardır. Bunlardan birincisi öznel anlam, ikincisi nesnel anlamdır. Popper bu ayrımı yaptıktan sonra bilgiyi bilen bir öznen ayırarak tamamen bağımsız bir şekilde içeriğin anlaşılması gerektiğini ifade eder (Güzel, 1998: 122). Temelde Popper'ın Dünya 3 teorisini formüle edişi, iki bilgi türü arasında, öznel ve nesnel bilgi arasında yaptığı ayrımı dayanmaktadır (İyiGüngör, 2015: 51).

Popper'ın, özerklik sorunuyla ilişkili olarak üzerinde durduğu başka bir sorun da, Dünya 3'ün zamansızlığı sorunudur. O, Dünya 3'ün zamansızlığı düşüncesini Platon'un (M.Ö. 427-347) idealar dünyasındaki mutlak doğruluk kavramının zamansızlığına dayandırır. Popper, Platon'un bu düşüncesini Dünya 3 nesnelere keşfetmemize imkân tanıyor gibi görünse de, bu nesnelere keşfederken bizim nesne karşısında bir etkileşimde bulunup bulunmadığımızı açıklayamadığını ifade eder. Daha da önemlisi eğer bir etkileşim varsa da bunu nasıl yaptıklarını açıklamakta yetersiz kaldığından Popper tarafından dikkate alınmamaktadır (Popper, 2006: 269). O, bunun yerine yeni bir öneri olarak, Dünya 3'ü insan zihninin bir ürünü olarak kabul eder ve üzerimizdeki etkilerini fiziksel çevremizin üzerimizdeki etkileri olarak değerlendirir. Popper, bu nedenle Dünya 3'ün bir tarihi olduğunu ve bu tarihin de fikirlerimizin tarihi olduğunu söyler (Popper, 2006:270).

1. 3. Popper'da Bilimsel Yöntem

Popper'ın sistemli bir birliktelik oluşturan düşünce yapısında bilgi, bilim ve bilimsel yöntem anlayışı birbirine kapı aralayan süreçleri oluşturur. Onun, bilimsel yöntem anlayışının bel kemiğini oluşturan düşüncesi kritik rasyonalizmdir. Kritik rasyonalizm düşüncesinin kökenlerini Eski Yunan kaynaklarında arayan Popper, burada iki farklı okulun düşüncesini ön plana çıkarır. Bunlardan birincisi, Pythagoras (M.Ö 590-495) tarafından kurulan okul ki, tartışmaya ve eleştirel düşünceye kapalıdır, "üstadın" tartışılmaz bir otoritesi vardır. İkincisini ise, eleştirel bir yapıya sahip olan, İyonya Okulu'nun kurucusu Miletli Thales'e (M.Ö 624-546) dayandırır (Popper, 2015:133). Öğrencisi Anaximandros'un (M.Ö 610-547) kendisini eleştirmesine karşın Thales'in ona karşı hoşgörülü davranması, eleştirel geleneğin kapısını aralamıştır (Popper, 1962: 138-140). Popper için, eleştirel akılcılığın yerleşmesinde büyük katkısı bulunan bir başka isim de Sokrates'tir. Ona göre, Sokrates insan aklına olan inancı sistemleştirmiştir (Popper, 2017: 195). Bu sistemde Sokrates, hem insan aklına inanmayı hem de dogmatizmden kaçınmayı önerir. Sokrates, bize mitolojiden de, teori ve akla itimat etmemekten de, bilgeliği putlaştıran her türlü tutumdan kaçınmak gerektiğini söyleyerek bilimin ruhunun eleştiri olduğunu öğretmektedir (Popper, 2017: 192). Popper bu düşünceden hareketle, gerçek akılcılık ile sahte akılcılık arasında bir ayırım yapar ve gerçek

akılcılığın Sokrates'in akılcılığı olduğunu söyler. Gerçek akılcılık kavramı ile Popper eleştirel akılcılıktan bahsetmektedir (Popper, 2017: 518-520).

Popper, Sokrates'in akılcılığını ön plana çıkardıktan sonra öncelikle kendini akılcı ve aydınlanmacı bir filozof olarak takdim eder. Bununla beraber insan aklının her şeye kadir olduğuna inanan biri olmadığını da söyleyerek aklın işlevine dikkat çeker. Ona göre aklın işlevi, eleştirel düşünceye, eleştirel tartışmaya yön vermektir. Popper açısından rasyonalist insan, başkalarının söylediğini olduğu gibi kabul eden değil, onları tartışmaya açan insandır (Popper, 2016: 222). Akılcılıktan Popper'ın kastı, yanılgılarımızın ve hatalarımızın özeleştirisini yaparak ya da dışardan bir eleştiri yoluyla öğrenebildiğimiz düşüncesidir (Popper, 2015: 129). Popper'ın akılcı insan tanımlaması, bütünüyle eleştirel bir bakış açısına sahip insan tipine işaret eder. Akılcı insan, başkalarından bir şeyler öğrenmeye istekli olan insandır. Başkalarının söylediklerini olduğu gibi kabul eden değil, eleştirel değerlendirmeye tabi tutan insandır. Popper'a göre, akılcı insan bilir ki bilgi ne kendisinin ne de başkalarının tekelindedir. Akılcı insan aynı zamanda, eleştirinin bizi her zaman yeni görüşlere götürmediğinin farkındadır fakat eleştirinin en azından doğru ile yanlış ayırt etmemizi sağladığını bilir. Eleştirel tartışma bize, düşünceleri farklı açılardan görmemizi sağlayarak daha adil yargıda bulunmamızda yardımcı olur (Popper, 2016: 222).

Popper, eleştirel akılcılığı düşünce alanlarının tamamına uygulamayı hedeflemiştir. Bu konudaki temel yaklaşımı da mutlak bir doğrunun olmadığı yalnız daha doğruya yaklaşabileceğimiz savıdır. Doğruya yaklaşmak için de tek bir yol vardır, o da yanılgılarımızı ortaya çıkararak onlardan bir şeyler öğrenmektir. Hatalardan öğrenmek Popper için bilgi ile insanın kendini bağımlılıktan kurtarmasıdır ve bu düşüncesini de doğaya hâkim olmakla eş değer görür (Popper, 2016: 158). O, aslında doğa bilimlerinin de akılcı ve eleştirel yaklaşımın etkisiyle ortaya çıktığını söyler. Popper bu eleştirinin, efsanevi söylentilerin eleştirel bir bakış açısıyla "bu doğru mu?" ve "bu doğru olabilir mi?" sorularının ışığında ortaya konan bir eleştiri olduğunu ifade eder. Böylelikle de bu faaliyetin ortaya çıktığı yer olarak Eski Yunan'ı görür. Yunanlılar doğru arayışıyla, doğa olgularına ilişkin getirilen efsanevi açıklamalarla uğraşırken, doğa bilimlerinin ilk kuramlarını ortaya atmışlardır (Popper, 2016: 132).

Popper, eleştirinin görevinin bilimsel olanla bilim dışı olanı birbirinden kesin olarak ayırmak olduğunu savunur (Popper, 2016: 90). Ona göre, insan geliştirdiği öznel ve nesnel yargılara bilinçli ve yanlışlamacı bir tavırla yaklaşmalıdır. Böylelikle de ortaya koyduğu kuramın doğruluğunu değil, yanlışlığını ortaya çıkarmaya çalışması gerekir. Popper için yapılması gereken, her zaman için kuramımıza karşı sorgulayıcı bir pozisyonda olup, bulduğumuzu düşündüğümüz yeni bir şeyin yanlış olabileceği şüphesini taşımalıyız. Aynı zamanda bunu yüksek sesle de dile getirebilme cesaretini gösterebilmeliyiz. Ona göre, bu şekilde gösterilebilen bir yaklaşım sayesinde doğruya ulaşma olasılığımız artabilir (Popper, 2012: 17-18). Söz konusu eleştirel yaklaşıma ancak dil aracılığıyla ulaşılabilmesine dikkat çeken Popper, bilinçli bir eleştirel yaklaşıma vurgu yapar. Eleştirel yaklaşımın, yani bilinçli yanlışlama denemesinin bilimi ortaya çıkardığı ve bilimsel yöneme hâkim olduğunu söyler (Popper, 2015: 24-25). Bu açıdan bakıldığında Popper'ın kastettiği eleştiri, kuramların doğal ayıklanması değil; bilinçli ayıklanması ve seçilmesidir (Popper, 2016:33). Popper, bilimsel çalışmaları, bilim dışı uygulamalar ve değerlendirmelerden uzak tutmanın olanaksızlığına işaret eder. O, bununla birlikte, bilimsel eleştirilerde ve bilimsel tartışmalarda yapılması gerekenin ise, biriken değerlere engel olmak ve özellikle de bilim dışı değerlendirmeleri doğruluk sorgulamasının dışında tutmak gerektiğini belirtir. Ona göre, bu düşünceyi bir hamlede yerleştirmek zordur ama bunu gerçekleştirecek tek şey de eleştiridir (Popper, 2016: 89).

Popper'ın bilim anlayışı, temelde bilimsellik için bir ölçüt aramaktadır. Popper bu arayışta, bir kuramın ne zaman doğru olarak kabul edildiği ya da bir kuramın ne zaman kabul edilebilirliği gibi, sorunlarla ilgilenmediğini belirtir. Onu ilgilendiren asıl sorun, “*Bir kuram ne zaman bilimsel olarak nitelenebilir?*” ya da “*Bir kuramın bilimsel niteliğini veya durumunu belirleyecek bir ölçüt var mıdır?*” gibi sorunlardır (Güzel, 1998: 171). Popper'ın bu sorunlarla ilgilenmesinin temel gerekçesi, bilim ile sözde bilim arasında ayırım yapabilmektir (Güzel, 1998: 172). Onun böyle bir problemi gündemine almasına sebep olan durum ise yaşadığı

dönemdeki Mantıkçı deneycilik, Yeni- olguculuk gibi adlarla da anılan Viyana Çevresinin¹ bilimsel ölçüt anlayışıdır.

Viyana Çevresi'nin düşünsel arka planı, onların felsefe ile ilgili görüşlerine dayanır. Bu görüşler Çevrenin hem felsefeye hem de tüm bilimlere dair genel yaklaşımlarını şekillendirir. Viyana Çevresi, bilimsiz bir felsefenin mümkün olmadığı görüşünden hareketle, Çevrenin öngördüğü bilimsel felsefe anlayışı ile uyumlu yöntem ve olgucu yaklaşımı benimseyen modeller geliştirmişlerdir. Viyana Çevresinin, bu yaklaşım ve modelleri oluştururken dikkate aldığı en önemli nokta ise, felsefenin tüm metafiziksel içeriklerden temizlenmesi gerektiğiydi (Serin Neslioğlu, 2015: 49). Bilim anlayışının temeline bu ilkeyi koyan Çevre üyeleri, bilim adamlarının yaptıkları açıklamanın duyu deneyiyle gözlemlenebilmesi gerektiğini savunur. Onlara göre, yapılan açıklama bu gerekliliği taşıyorsa söylenenler “bilimsel” değildir (Bravo Bayar, 2007: 42). Çevre içerisinde kabul gören bu düşünceler, Mach'ın bilim felsefesindeki olguculuğun geliştirilmesiyle şekillenmiştir (Serin Neslioğlu, 2015: 50).

Viyana Çevresi, bu bilim tasarımına uygun bir biçimde bilimsel kuramlarla ilgili bir ölçüt oluşturmuştur. Bu ölçüt kuramlar için duyu deneyiyle sınanabilme ve doğrulanabilmeyi gerekli kılar. Bu ölçüte uymayan kuramlar ise bilimsel olarak kabul edilemez kuramlardır. Çevre üyeleri tarafından bilimin yöntemi de tümevarım olarak kabul edilmiştir. Tümevarım, bilgi birikimine yeni kuramların eklenmesinin yöntemi olarak belirlenmiştir. Çevreye göre, bilim birikimsel olarak “kusursuzluğa” doğru ilerlemektedir (Bravo Bayar, 2007: 49).

¹ Çağdaş bilim felsefesi ve bilim metodolojisinin bugünkü tartışma konularının oluşmasında Viyana Çevresi önemli bir dönüm noktasını oluşturur. Bkz. Demir, Ömer, *Bilim Felsefesi*, Sentez Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 37-38.

Viyana Çevresinin, tarihsel arkaplanına baktığımızda Çevrenin temelleri, 1907 yılından itibaren Viyana'da biraraya gelerek felsefi tartışmalar yapan Otto Neurath, Hans Hahn, Olga Hahn ve Philip Frank tarafından atıldı. Bkz. Neslioğlu Serin, E. Funda, “*Tamamlanmamış Bir Proje Olarak Viyana Çevresi Felsefesi: Düşünsel-Tarihsel Bir Arkaplan Soruşturması*”, Kilikya Dergisi (1), 2015 S.46.

1929'da Carnap, Hahn ve Neurath'ın ortak hazırladıkları *Wissenschaftliche Weltauffassung: Der Wiener Kreis* (Dünyanın Bilimsel Kavranışı: Viyana Çevresi) adındaki kitapçık, Çevrenin ilk kısa raporunu oluşturuyordu. Bkz. Herbert Feigl, *Mantıkçı Empirizmin Bilim Felsefesi*, Çev. Altıok Fusun, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Dergisi, C.5,1967, S.273.

Viyana Çevresi olarak tanınan akımın merkezinde ise 1922'de Viyana Üniversitesi'nde Ernst Mach'tan sonra göreve gelen Moritz Schlick'in etkisiyle kurulan, aynı zamanda “Schlick Çevresi” olarak tanınan bir topluluk bulunuyordu. Bkz. Neslioğlu Serin, Funda, “*Tamamlanmamış Bir Proje Olarak Viyana Çevresi Felsefesi: Düşünsel-Tarihsel Bir Arkaplan Soruşturması*”, Kilikya Dergisi (1), 2015 s. 47.

Viyana Çevresi tarafından öne sürülen bu görüşler Popper'ı yeni bir ölçüt aramaya yöneltmiştir. Popper, öncelikle Viyana Çevresinin, metafiziği anlamsız, saçma, bütünüyle işe yaramaz kılacak bir ölçüt bulmaya çalışmasını eleştirir. Ona göre, bu tür bir ölçüt Viyana Çevresinin açıklayamayacağı bazı sorunları doğurur. Popper, metafizik fikirleri genellikle bilimsel fikirlerin öncüleri olarak kabul eder (Popper, 2006: 110). Popper'ın Çevreyi eleştirdiği diğer bir konu ise, Çevrenin öne sürdüğü anlamlılık-anlamsızlık ayrımıdır. Böyle bir ayrım Popper açısından sorunu saptırmaktan başka bir işe yaramamaktadır; çünkü bu ölçüt anlam ile anlam yokluğunu birbirinden ayıracak bir ölçütün olmasını gerektirir. Çevre bu sorunu doğrulanabilirlik kriteriyle çözmeye çalışmıştır, bu anlayışın da “gözlem önermeleri yoluyla kanıtlanabilirlik” le aynı olduğu iddiasındaydılar. Popper bunu, kanıtlanabilirlik ilkesindeki tümevarım problemini dile getirmenin farklı bir yolu olarak değerlendirir ve doğrulanabilirlik ile tümevarım sorunu arasında bir fark olmadığını iddia eder. Bu görüşlere karşıt olarak Popper, bilimsel yönteminin tümevarıma değil; tümdengelimle dayandığını iddia eder (Popper, 2006: 110-11).

Popper'ın, bilimsel ölçüt konusundaki fikirlerinin şekillenmesini sağlayan Viyana Çevresinin görüşleri, onu bilimsel olan ile bilimsel olmayanı birbirinden ayıran sınırkoyma problemine götürmüştür. Popper sınırkoyma probleminin çözümünün, bilim felsefesindeki temel sorunların pek çoğu için anahtar niteliği taşıdığını söyler (Güzel, 1998: 184). Ona göre, sınırkoyma problemi; empirik bilimi, hem matematik ve mantık, hem de metafizik dizgelerden ayıran ölçütlerin bulunması sorunu olarak nitelendirilebilir (Popper, 2012: 58). Popper, bu sorunun aynı zamanda Immanuel Kant'ın (1724-1804) “bilimsel bilginin sınırlarının nerede olduğu” sorusu yani, empirik bilimler ve metafizik savlar arasındaki ayrımın ölçütünün ne olduğu sorusuyla tanımlanabileceğini ifade eder (Popper, 2012: 356). Ona göre, bu sorunu öncelikle David Hume (1711-1776) görüp çözmeye çalışmış ancak Kant tarafından bilgikuramsal sorunun odağına getirilmiştir (Popper, 2012: 58).

Popper, sınırkoyma sorunu ile tümevarım sorunu arasında bir ilişki görmektedir. Ona göre, bilimle bilim olmayan arasındaki sınırkoyma sorununun çözümü, tümevarım sorunuyla önem kazanmaktadır (Güzel, 2013: 106). Popper'a göre, empirik bilgi kuramının tümevarım yöntemini benimsemesinin nedeni de, bu yöntemle uygun bir sınırlandırma ayıracını bulabileceğini düşünmesidir (Popper,

2012: 58). Popper, bu noktada Mantıkçı Pozitivizmin soruna bakış açısını eleştirir. Mantıkçı Pozitivistler, sınırlandırma sorununu “doğalci” bir yaklaşımla ele alarak empirik bilim ve metafizik arasındaki farkı “doğal” kabul ederek yorumlamışlardır. Bu yaklaşımla da aslında, Hume’u dayanak göstererek metafiziğin anlamsız zıvalamalar, “ateşe atılması gereken göz boyamalar ya da sihirler” olduğunu tanıtlamaya çalışırlar (Popper, 2012: 59). Oysaki Popper’a göre, tümevarım-mantıksal sınırlandırma ayraç, doğa bilimleri ve metafizik kuramlar dizgesinin ayırımına değil; aksine metafiziğin empirik bilimlere girmesine neden olmaktadır (Popper, 2012: 61). Bu sebeple, Mantıkçı Pozitivistlerin bu yorumu, Popper için bir yanlış anlamamanın ürünüdür. Neticede Popper’ın temel sorunu, anlamla ilgili değil; sınırlandırmaya ilişkindir (Popper, 2012: 355).

Popper’ın anlam konusunda eleştirdiği önemli bir isim de Ludwig Wittgenstein’dir (1889-1951). Popper, Wittgenstein’in *Tractatus*’ta (bkz. 5., 6.53, 6.54. önermeler)² geçen önermelerin aslında felsefi ya da metafizik denen bütün önermelerin, sözde-önermeler olduğunu göstermeye çalıştığını ifade eder (Güzel, 1998: 181). Popper’a göre, Wittgenstein’in anlamlılık kavramı zaten sınırlandırmayı da beraberinde getirmektedir ve Wittgenstein tarafından metafiziğin anlamsızlık ile eş değer görülmesi, doğa bilimlerini de yok eder. Popper açısından, Wittgenstein’in anlamlılık ölçütü doğa yasalarına tutarlı bir şekilde uygulandığında, onlar, “anlamsız sözde-önermelerden”, “metafizik önermelerden” başka bir şey olamayacaktır (Popper, 2012: 357). Popper, bu konuyla ilgili *Tractatus*’ta geçen doğa bilimlerinin felsefenin karşıtı olarak konumlandırıldığı ifadeleri değerlendirir. Wittgenstein’a göre, “4.11 Doğru tümcelerin toplamı, toplam doğa bilimi (ya da doğabilimlerinin toplamı) dır” (Wittgenstein, 2011: 59). Popper, Wittgenstein tarafından öne sürülen bu önermeyi sınırkoyma için, doğrulanabilirlik ölçütü olarak anlaşılabilirliğini

² 5. Tümce, temel tümcelerin doğruluk işlevidir. (Temel tümce kendi kendisinin doğruluk işlevidir.)

6.53 Felsefede doğru yöntem aslında şu olurdu: Söylenbilir olandan, yani doğabilimi tümcelerinden -yani, felsefeyle hiçbir ilgisi olmayan bir şeyden-başka bir şey söylememek, sonra her seferinde de, başka birisi doğa ötesi bir şey söylemeğe kalkıştığında, ona, tümcelerindeki belirli imlere hiçbir işlem bağlamamış olduğunu göstermek. Bu yöntem ona doyurucu gelmeyecektir-ona felsefe öğrettiğimiz duygusunu duymayacaktır-ama tam doğru yöntem bu olurdu.

6.54 Benim tümcelerim şu yolla açıklayıcıdır ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma olduklarını görür, onlarla- onlara tırmanarak-onların üstüne çıktığında. (Sanki üstüne tırmandıktan sonra merdiveni devirip yıkması gerekir.) Bu tümceleri aşması gerekir, o zaman dünyayı doğru görür. Bkz. Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 87-173.

söyler. Bu durumda bilimin alanına girmesi mümkün olan ifadeler, gözlem ifadeleriyle doğrulanmaları mümkün olanlardır. Popper, bu yaklaşımdan doğrulanabilirlik ve anlamlılığın bilimsellikle aynı şey olarak görüldüğü sonucuna varır (Güzel, 1998: 181).

Popper kendisinin anlam sorunuyla ilgilenmediğini, onu ilgilendiren sorunun kuramların bilimselliğine bir ölçüt bulma sorunu yani, sınırkoyma sorunu olduğunu ifade eder. O, bu bağlamda Wittgenstein'in anlama ilişkin doğrulanabilirlik ölçütünün, aynı zamanda bir sınırkoyma rolü de üstlendiğini ama bu görev için elverişsiz olduğunu belirtir. Yukarıda belirtildiği gibi, Wittgenstein'in doğruluk ölçütü doğrulanabilirlik ya da gözlem ifadelerinden çıkarılabilir. Oysa Popper, bu durumun bilimsel olan hemen her şeyi bilimin dışında bıraktığını söyleyerek, hiçbir bilimsel kuramın asla gözlem ifadelerinden çıkarsanamayacağına ya da gözlem ifadelerinin bir doğruluk göstergesi olarak betimlenemeyeceğine dikkat çeker (Güzel, 1998. 182). Bu açıdan baktığımızda Popper için doğruluk bilimselliğin ölçütü olamaz. O, bilimselliğin ölçütünü şu ifadelerle dile getirmiştir: “Bir teoriyi ya da bir ifadeyi bilimsel yapan şey, onun mümkün bazı durumların meydana gelmesini hükümsüz kılma veya dışlama gücüdür. Dolayısıyla bir teori, ne kadar çok şeyi yasaklarsa, bize o kadar çok şey söyler” (Popper, 2006: 51). Popper'a göre bir kuram, hangi koşul/ durumlarda kendisinin yanlışlanacağını söylemesi durumunda bilimseldir. Başka bir ifadeyle, kuram hangi deney ve gözlem sonuçları ile yanlışlanabileceğini ortaya koymalıdır.

Popper, sınırkoyma sorunuyla bağlantılı olarak bilimsel ölçüt kıstasında yanlışlanabilirliği benimsemiştir. Popper'ın geliştirdiği bilimsel yöntem yaklaşımı, akılcılık, eleştiricilik ve yanlışlamacılık temeline dayanmaktadır. Bu nedenle yanlışlanabilirlik kriterini benimsemesi genel anlayışı açısından tutarlı bir sonuçtur (Popper, 2012: 17). Popper, uzlaşımçı yaklaşımın, bilimsel ölçüt olarak doğrulamacılığı benimsemesini hedef alarak bunlara yönelttiği eleştiriler üzerine görüşlerini şekillendirir.

Popper, uzlaşımçı felsefenin çıkış noktasının, “dünyanın doğa yasalarında kendini gösteren inanılmaz yalınlığına duyulan merak” (Popper, 2012: 102)'da olduğunu ifade eder. Uzlaşımçılara göre yalınlık, doğayı etkileyerek yalınlaştıran

akılcı yasaların bir ifadesi değildir. Bu durumda, yalın olan doğa değil; doğa yasalarıdır. Bu yasalar ise, kendi özgür yaratıcılığımız, buluşlarımız ve kararlarımızdır. Onlara göre, doğa bilimleri doğanın bir imgesi değil; kavramsal bir yapıdır. Bu yapıyı belirleyen ise dünyanın gerçek özellikleri değil; yapay, insanlar tarafından yaratılan kavramlar dünyasının özellikleridir. Popper'a göre, konuya bu açıdan yaklaşıldığında doğa yasaları hiçbir gözlemlerle yanlışlanamaz, çünkü gözlemin, bilimsel anlamda ölçmenin ne olduğunu belirleyen bu yasalarlardır. Popper, uzlaşımının “geleneksel” bir dizgenin sarsıldığı yanlışlama ve çelişkileri, bilim adamının beceriksizliğine, yardımcı varsayımlara (Popper bu varsayımlara “ad hoc” varsayımlar adını verir)³ ya da ölçme aracında düzeltmeler yaparak çelişkileri ortadan kaldırmaya çalıştığını ifade eder (Popper, 2012: 102-103). O, böyle bir kurtarma işlemini, “uzlaşımçı çarpıtma ya da uzlaşımçı hile” (Güzel, 1998: 177)'de olarak adlandırır. Popper'a göre uzlaşımçıların bu tavrından kesin olarak uzak durulması gerekir. Ona göre, dizgede meydana gelen uzlaşımçı bir sapmayı engelleyebilecek birtakım yeni yöntemler geliştirilmesi gerekir. Sorun görülen dizgenin yeniden denenmesini ve eğer gerekiyorsa reddedilmesini önerir. Yardımcı varsayımlara ilişkin olarak da yanlışlanabilirlik düzeyini indirgeyen değil, tersine arttıran varsayımların kabul edilmesinin gerektiğini belirtir (Popper, 2012: 105).

Popper'ın yanlışlamaya ilişkin görüşlerinin anlaşılabilirliği için, öncelikle yanlışlanabilirlik ve yanlışlamadan ne anladığını açıklanması yerinde olacaktır. O, bu iki kavram arasında kesin olarak bir ayrımın yapılması gerektiğini ifade eder. Popper'a göre, yanlışlanabilirlik önerme dizgelerinin deneysel özelliklerinin ölçütü olarak ele alınmalıdır. Ayrıca önerme dizgesinin yanlışlanabilir olarak kabul edilmesini belirleyen birtakım kurallar olmalıdır. Onun açısından, temel önermelerle çelişen bir kuram yanlış olarak nitelendirilir. Popper bu koşulu tek başına, yani yanlışlanmanın bir kez olmasını da bilim açısından kabul edilebilir bir durum olarak değerlendirmez. Popper sadece, “kuramı çürüten bir etki bulunduğu; başka bir deyişle, kuramla çelişme halinde olan, evrensellik düzeyi düşük empirik bir varsayım öne sürüldüğünde ve sağlandığında, kuramın yanlışlandığını söyleyebiliriz. Böyle

³ Bkz. Popper, Karl, R. *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, çev. İlknur Aka-İbrahim Turan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 66.

bir varsayımı da yanlışlayan varsayım olarak adlandırıyoruz der” (Popper, 2012: 109-110).

Popper yanlışlanabilirlik ölçütünü daha anlaşılır kılabilmek için, “olgu” ve “olay” kavramlarını öne sürer. Olay kavramının tanımını alışlagelmiş düşünceye dayandırarak yapar. Olay, “eşdeğer iki (özel) önerme, birlikte tek ve aynı olayı ortaya koyar” şeklinde tanımlanır (Popper, 2012: 112). Bir olayda tipik ve evrensel olanın ne olduğunu, evrensel kavramlarla onun neyi betimleyebileceğini anlayabilmek için olgu sözcüğünü kullanılır. Buna göre Popper, olguyu şu şekilde tanımlar:

Bir “(P) olgusu”, bütün P_k, P₁,...→.....olaylarının kümesidir, aralarındaki ayırım yalnızca bireysel kavramların (uzay-zaman konumlarının)farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Buna dayanarak örneğin, “Buraya az önce bir su döküldü” önermesinin, “Bir bardak suyun dökülmesi “olgusunun bir elemanı olduğunu söyleyebiliriz (Popper, 2012: 112-113).

O, bu tanımlardan hareketle yanlışlanabilen bir kuramın yalnızca tek bir olayı değil, aynı zamanda en azından tek bir olguyu da yasaklayacağını belirtir (Popper, 2012: 113).

Popper, yanlışlanabilirliği belirlemek için yöntem olarak, deneme-yanılma yöntemini öne sürer. O, deneme-yanılma yöntemini amipten Einstein’a kadar uygulanabileceğini iddia ettiği üç aşamalı bir şemayla ortaya koyar. Daha önce de ifade edildiği gibi Popper, bilgiye ulaşma yöntemini (i) Problem, (ii) Çözüm denemeleri, (iii) Ortadan Kaldırma biçiminde üç aşamalı bir şema ile açıklamaktadır. Popper bu şemanın bilimsel yöntem için de kullanılabileceğini ifade ederek, bilime bunu sağlayan şeyin de eleştirel yöntem olduğunu söyler (Popper, 2015: 22-23). Onun bilimsel yönteminin temeli olan eleştiri yöntemi sayesinde, kuramların yanlışlıkları ortaya konabilir. Eleştiri yöntemi, Popper’ın sisteminde, bilimsel yaklaşımın ölçütü olarak kabul edilen yanlışlama denemeleridir (Popper, 2015: 24). *O bu konuda, Einstein’ın kendi çekim kuramına karşı eleştirel tavrını, bilimsel bir karakter taşıdığı anlamına gelir* şeklinde yorumlamıştır. Einstein’ın bu tutumu Popper tarafından bilimsel yaklaşım ile bilim öncesi yaklaşımı da birbirinden ayıran bir ölçüt olarak da kabul edilmiştir (Popper, 2015: 33). Popper’ın bilimsel ölçüt olarak doğrulamacılığı reddederek yanlışlamacılığı benimsemesi ve buna göre yeni bir bilimsel araştırma mantığı geliştirmesi, onu birtakım sonuçlara götürmüştür:

1. Bir kuram için aradığımız şey doğrulamaysa onu kolaylıkla bulabiliriz.
2. Bir öndeyinin doğrulama olarak sayılabilmesi için, kuram tarafından açıklanamadığı takdirde onunla çelişen veya onu çürütecek nitelikte olması gerekir. Başka bir ifadeyle kuram tarafından açıklanamadığında onunla çelişmeyecek ya da onu çürütemeyecek öndeyinin kuramı doğrulama niteliği yoktur.
3. Bir kuram dünyada gerçekleşmesi mümkün olan ve mümkün olmayan olaylarla ilgili belirli sınırlamalar getirir; bir anlamda yasaklar koyar. Bir kuramın ne kadar çok sayıda yasak koyduğu onun ne kadar iyi olduğunu belirler.
4. Bir kuram, içinde hangi olay ya da durumda çürütüleceğinin koşullarını barındırır. Aksi halde o kuram bilim dışıdır. Diğer bir deyişle çürütülemezlik kuram için bir kusurdur.
5. Sınanabilirlik, yanlışlanabilirlikle aynı anlama gelir. Her sınama kuramı yanlışlama girişimidir. Bir kuram için rakip kuramlara göre daha sınanabilir olmak çürütülmeye de daha açık olmak demektir.
6. Kuramın sınanması sonucu ortaya çıkan doğrulayıcı kanıt, sınama sonucu olmanın ötesinde bir kanıt olarak kabul edilemez. Bu kanıt kuramı yanlışlamak için başarısız bir denemeden öteye geçemez.
7. Sınanabilir birtakım kuramlar, sınanıp da yanlışlıkları ortaya çıkınca, birtakım yöntemlerle (ad hoc düzenlemelerle) yine de savunulabilir (ya da yanlışlamadan kurtarılabilir). Böyle bir durum ise, kuramın bilimselliğini yok eder (Güzel, 1998: 176). Kısaca Popper için bir kuramın bilimselliğinin ölçütü, kuramın yanlışlanabilmesi, çürütülebilmesi ya da sınanabilmesidir (Güzel, 1998: 177).

Sınırkoyma ve yanlışlanabilirlikle bağlantılı olarak Popper'in ele aldığı diğer bir konu da denenebilirliktir. Popper'a göre, bilimsel kuramlar savunulabilir; yani doğrulanabilir değildir; onlar ancak sınanabilir olarak kabul edilebilir (Popper, 2012: 68). Popper için, yalnızca olguların (deneylerin) yasalara bağlı olarak tekrarlandığı ya da yeniden oluşturulduğu yerde, yaptığımız bir takım gözlemler ilkesel olarak

herkesçe sınanabilir bir yapıda olmalıdır. Hatta kendi gözlemlerimizi bile bilimsel olarak ciddiye alabilmek için, tekrarlanan gözlem ve deneylerle yinelenen sınamalar yapmak gerekmektedir. Ancak bu yöntemlerle, gözlemlerimizin bir defalık rastlantısal bir ilişkilendirme olmadığı gösterilebilir. Popper'a göre öznelarası sınanabilir ilişkilendirmeler, yasalara uygun olarak ortaya çıkması ve yeniden oluşturulabilmesi durumunda bilimsel bir önem taşır (Popper, 2012: 69).

Popper'a göre, sınanabilirliğin dereceleri vardır ve kuramlar daha katı ya da az katı biçimde sınanabilirler. Sınanabilirliğin derecesiyle ilgili verilecek karar da, kuramların seçiminde belirleyicidir (Popper, 2012: 138). “Bir kuramın diğerlerine göre daha iyi ve üstün olduğunu nasıl belirleyebiliriz?” sorusuna Popper kuramın önermelerinin geçerliliğini tanımlayarak ya da kuramı mantıksal olarak sınamayla deneyime dayandırarak belirlenemeyeceğini söyler. Popper'a göre, diğerlerinden üstün olan kuram, rakip kuramlar arasında yapılan ayıklamalarda, kendini daha iyi öne çıkaran ve en katı biçimde sınanıp, o ana kadar ki tüm katı sınamalara karşın hala dayanabilen kuramdır. Popper için kuram, adeta uygulamalarla sınıdığımız ve uygulamasına bakarak yararlılığına karar verdiğimiz bir araçtır (Popper, 2012: 133). Kuram en katı şekilde sınıandıktan sonra, kuramcıya düşen görev de, sınamalarda kendini korumuş kuramlardan en katı biçimde sınanabilecek olana dayanmaktır. Popper, burada yine kesinlikten sakınmakta ve tercih edilen kuramın geçici bir süre için kabul edilebileceğine dikkat çekmektedir. Onun açısından, bu tür bir işe koyulmanın bize sağlayacağı olumlu sonuç da, denemelerde kendini koruyan kuramın, bildiğimiz en iyi ve en katı biçimde denenmiş kuram olduğunu tespit edebilmektir (Popper, 2012: 500).

Popper'ın sisteminde, mutlak kesin bir bilgi yoktur; bilgi varsayımsal bir karakter taşır. Ortaya konan önerme kesinliği kabul edilmiş bir önerme olarak değil de, geçici olarak kabul edilen varsayımdan ibaret bir önermedir. Zira o, bilimsel yöntem anlayışında varsayımları doğru önermeler olarak değil, geçici tahminler olarak betimlenmesi gerektiğini açıklar (Popper, 2012: 300).

Popper sınanabilirlik konusunda önermelerin varsayımsal bir karakter taşımasından hareketle, “sağlama” konusunu ele alır. O, kuramların

doğrulanamayacağını ama sağlamasının yapılabileceğini ifade eder (Popper, 2012: 285).

Popper açısından sağlama bir varsayım değildir; aksine kuramdan ya da kabul edilmiş olan temel önermelerden türetilen bir önermedir. Türetilen yeni önerme, temel önermelerin kuramla çelişmediğini gösterir. Bunu ise, kuramın sınanabilirlik derecesi ışığında, aynı zamanda da kuramın sınamalarının katı olup olmadığına bakarak yapar (Popper, 2012: 300). Ortaya konan bu değerlendirmenin ardından Popper, bir kuramın, sınamalar sonucunda kendisini koruması halinde “sağlanmış” olacağını ifade eder (Popper, 2012: 301).

Popper bir kuramın, sağlanmışlık yargısını belirleyecek olan temel ilişkilerin *bağdaştırılabilirlik* ve *bağdaştırılamazlık* olduğunu öne sürer. Bağdaştırılamazlığı, kuramın yanlışlanması iken; bağdaştırılabilirlik ise kuramın olumlu bir sağlanmışlık değeri almasıdır. Bir kuramın (henüz) yanlışlanmaması, onun olumlu olarak sağlanmış olduğu anlamına gelir. Popper’ın bu görüşü benimsemesinin altında yatan neden, kabul edilmiş temel önermelerin oluşturduğu dizgeyle bağdaşık olan çok sayıda kuramının geliştirilmesinin mümkün olmasıdır (Popper, 2012: 301). Buna karşılık Popper, kuramların daha iyi ya da daha az iyi sağlanmış biçiminde nitelendirilmesi gerektiğini öne sürer. Bir kuramın sağlanmışlık derecesi sağlanmış durumların, türetilen ve kabul edilmiş temel önermelerin sayısına bakarak belirlenemez. Zira kuram yardımıyla pek çok temel önerme türetmiş olabiliriz ve yine de bu kuram, daha az temel önerme türettiğimiz başka bir kuram kadar sağlanmış olmayabilir. Popper iki örnek üzerinden bu durumu izah etmeye çalışır: Birincisi, “Bütün kargalar siyahtır” ve “Elektron yükü Millikan’ın saptadığı değerdedir” (Popper, 2012: 302). Birinci önermede, benzer varsayımlarda onu destekleyen daha çok temel önerme kabul etmiş olsak da, ikinci önermedeki Millikan’ın varsayımı daha iyi sağlanmış bir varsayım olarak değerlendirilir. Popper verdiği örneklerden hareketle, sağlanmışlık derecesinin belirlenmesinde önemli olanın, sağlanmış durumların sayısının değil, daha çok ilgili önermenin karşı karşıya kaldığı sınamanın katılığının önemli olduğunu vurgular. Sonuç olarak Popper, en üst derecede yanlışlanabilen bir önermenin, en üst derecede sağlanabilen önerme olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır (Popper, 2012: 302).

Popper'ın bilimsel ölçüt olarak doğrulamacılığı reddedip, bunun karşısına yanlışlama ölçütünü yerleştirmesi bizi tümevarım sorununa götürmektedir. Onun yöntemi, kuramların ve bilginin doğrulanmasıyla ilgili değil; yanlışların ortadan kaldırılmasıyla ilgilidir (Kabadayı, 2011: 92). Büyük bir felsefe sorunu olarak nitelendirdiği tümevarım sorununu 1927 yılında yayınladığı *Conjectures and Refutations adlı* eserinde çözüme kavuşturduğunu iddia eder (Güzel, 1998: 85).

Tümevarımsal çıkarımdan Popper'ın anladığı, gözlem ve deneyi tanımlayan özel önermelerden, evrensel önermelere yani, varsayım ve kuramlara varmaktır. Ancak tümevarımsal çıkarımda bulunmak bizi (her zaman) yanlış sonuçlara götürebilir. Örneğin biz kaç tane beyaz kuğu gözlemlersek gözlemleyelim, gözlem sonucunda ulaşacağımız “bütün kuğular beyazdır” önermesinin doğru olduğu sonucuna varamayız. Bu örnekten hareketle Popper, tümevarım ilkesinin, tümevarımcılar tarafından bütün bilimlerde tartışmasız kabul gördüğü yönündeki düşüncüyü doğru bulmaz. Ayrıca tümevarımsal çıkarımların “kesin olarak geçerli” olmasalar bile, yine de belirli bir ölçüde “kesinlik” ya da “olasılık” taşıdığı şeklindeki klasik tümevarımcı görüş Popper'ın bilimsel yöntemiyle uyuşmamaktadır (Popper, 2012: 51-53). Onun bilim görüşüne göre, bilimsel kuramlar kesinlikle kabul edilmiş ya da kanıtlanmış diye görülmemelidir. Bilimsel kesinliğin ya da olasılığın yinelenmiş gözlemlerin ya da deneylerin sayısıyla artacağı şeklindeki görüş kabul edilemez (Güzel, 1998: 23).

Popper'ın sisteminde, kesin mutlak bir bilginin olmayışı tümevarım ilkesini gereksiz ve bilimsel açıdan işlevsiz kılmaktadır. Bunun sonucunda ise, bilimsel varsayımların doğrulukları asla kanıtlanamaz ve bilimsel varsayımlar hiç bir zaman doğrulanamaz. Ona göre, bu konuda bir yöntem hatası yapılmıştır. Bunun sebebi de; bilimin önceleri olabildiğince güvenilir ve sağlam bilgilerden oluşmuş bir sistem olarak algılanması ve tümevarımın da bilgilerin doğruluğunu kesin olarak ortaya koyacağı inancıdır. Daha sonra meydana gelen gelişmelerin sonucunda mutlak güvenilir doğruların olmadığı anlaşılmıştır. Ancak bunun üzerine, bir tür “kesinliği gevşek tutulmuş doğruyla” yani “olasılıkla” bilimsel faaliyetlerin yürütülmesine devam edilmiştir. Popper, bu değerlendirmesinde bilimsel varsayımlarda “doğru” kavramı yerine “olasılıktan” bahsedilmesini amaçsız ve yanıltıcı bulmaktadır (Popper, 2012: 359). Popper'a göre bilim bu şekilde bir başarı gösteremez. Bilimin

başarısı tümevarım kuramlarına değil; talihe, kıvrak zekâyâ ve eleştirel tartışma yönteminin tümdengelimsel kurallarına bağlıdır (Popper, 1962: 53). Popper konuya ilişkin düşüncelerini kısaca altı maddede şöyle özetler:

1)Tümevarım, gözleme dayalı çıkarsama, bir söylenden ibarettir. Ne bir psikolojik olgu, ne sıradan yaşam olgusu, ne de bilimsel bir prosedürdür.

2)Bilimin kullandığı prosedür, kestirimlerle çalışmaktır: Tek bir gözlemden hemen sonuçlara atlamak şeklinde (Örneğin Hume ve Born tarafından fark edildiği gibi).

3)Yinelenen gözlemler ve deneyler, bilimde varsayımlarımız ya da hipotezlerimizin sınanma araçları, yani çürütme girişimleri, olarak iş görürler.

4)Bir sınırkoyma ölçütüne duyulan gereksinim geleneksel ama yanlış olarak bunun ancak tümevarım yönteminde sağlanabileceğine inanılıyor olması tümevarıma beslenen yanlış inancı güçlendirmektedir.

5)Böyle bir tümevarımsal yöntem tasarımı, doğrulanabilirlik ölçütü gibi, içinde hatalı bir sınırkoyma işlemi anlamına gelir.

6)Tümevarımın, kuramları kesin değil de olası kıldığını söylersek, bütün bu söylediklerimizde bunların hiçbirinde değişiklik yapılmış olmaz (Popper, 1962: 53).

Sonuçta onun, tümevarım sorununu reddetmesinin temelinde, tümevarımsal yöntemde uygun bir sınırlandırma ayracının olmayışı yatmaktadır (Popper, 2012: 58). Yukarıda da belirtildiği şekliyle Popper, bilimin başarı göstermesini eleştirel tartışma yönteminin tümdengelimsel kurallarına bağlamaktadır. Böylelikle de tümevarım yöntemine karşı çözüm olarak tümdengelim yöntemini sunmaktadır.

Popper için, tümdengelimsel çıkarımlar geçerli olabileceği gibi, geçersiz de olabilir ama tümevarımsal çıkarımlar hiçbir zaman geçerli değildir (Popper, 2012: 596). Popper bilimsel araştırma mantığında tümdengelim yöntemini tercih eder çünkü bu yöntem, eleştirel sınamanın olabilmesini ve iyi olan kuramların seçilebilmesini mümkün kılar (Popper, 2012: 56-57). Ona göre, tümdengelimsel mantığın önemli bir işlevi vardır; bu işlev de, “eleştiri Organon’unu” sağlamaktır. Popper, tümdengelimsel mantığı, mantıksal çıkarımların geçerli olduğu kuram olarak tanımlar (Popper, 2016: 90). Popper açısından bu geçerliliğin gerekli ve önemli koşulu şudur: Geçerli bir çıkarımın öncülleri doğruysa, varılan sonuç da doğru olmak zorundadır. Şayet öncüller doğru, çıkarım da geçerli ise sonucun da doğru olması gerekir. Bu nedenle geçerli bir çıkarımda, sonuç yanlışsa bütün

öncüllerin doğru olması mümkün değildir. Popper, basit ama önemli olarak gördüğü şu sonuca ulaşır: “Tümdengelimsel mantık, yalnızca öncüllerden sonuca doğrunun aktarılması değil, aynı zamanda da sonuçtan, en azından öncüllerden birine yanlışlığın geri aktarılması kuramıdır. Böylece tümdengelimsel mantık rasyonel eleştiri kuramına dönüşür” (Popper, 2016: 90).

Popper’a göre bilim, kuramlarla yani tümdengelimsel sistemlerle çalışmaktadır. Bunun için de o, iki neden öne sürmektedir. Öncelikle, bir kuram ya da tümdengelimsel sistem, açıklama girişimidir ve bu nedenle de bilimsel bir problemi çözme girişimi olarak değerlendirilir. İkinci olarak, tümdengelimsel sistem, çıkarımlarıyla rasyonel açıdan eleştirilebilir bir önermedir, yani rasyonel eleştiriden geçen bir çözüm önerisidir (Popper, 2016: 91).

Tümdengelimsel bir çıkarsamanın hangi durumlar için geçerli olduğuna dair yaptığı değerlendirmede Popper, *tümdengelimsel bir çıkarsama ancak ve ancak doğruluğu (gerçeği, hakikati) öncüllerden sonuca değişmeden aynen aktarılması halinde geçerlidir*, sonucuna varır. Başka bir ifadeyle tümdengelimsel çıkarsama ancak ve ancak bir karşıt-örnek bulunmadığı takdirde geçerlidir (Popper, 2006: 205). Sonuç olarak Popper, tümdengelimsel çıkarım sayesinde bilimsel olarak elimizde objektif bir eleştirel sınama yönteminin oluşabileceğini savunur (Popper, 2006: 209).

BÖLÜM 2: DOĞA BİLİMLERİ VE SOSYAL BİLİMLER İLİŞKİSİ

2. 1. Karl R. Popper 'da Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler İlişkisi

İnsanlar, toplum içerisinde temel toplumsal çerçevelerin oluşturulduğu birimlerde örgütlenir ve buralarda yaşamlarını sürdürürler (Wallerstein, 2013: 247). Tarihi ve toplumu belirleyen etkenlerin temelinde insana ait duygu, tutku, amaç, değer ve normlar vardır. Tarihi ve toplumu yapan ve ona yön veren insanlardır. Ayrıca insanın kendi ekonomik, hukuksal, ahlaksal, politik düzen ve düzenlemeleri, kendi alçaklıkları ve kendi yücelikleri vardır. Bu sebeple insan, içinde yer aldığı tarihi ve toplumu edilgin ve belirlenmiş bir halde doğaya oranla daha iyi anlayabilme imkânına sahiptir (Özlem, 2002: 179-180). Bilimsel olarak insanı, toplumu ve kültürü anlayabilmek amacıyla sosyal bilim anlayışı ön plana çıkmıştır.

Sosyal bilim kavramı, doğa bilimlerine nispeten günümüze daha yakın dönemlerde ortaya çıkmış modern bir anlayış olarak kabul edilebilir. Modern bilim anlayışının temelinde iki ana yaklaşım vardır. Bunlardan ilki, geçmiş ile gelecek arasında bir simetri varsayımına dayanan Isaac Newton'un (1643-1727) yaklaşımıdır. Söz konusu yaklaşıma göre, insan tanrı gibi kesin bir bilgiye ulaşabilir. Buradan hareketle de "her şey sonsuz bir bugünde var olmuştur", yani geçmiş ile geleceği birbirinden ayırmamak gerekir. İkinci yaklaşım, madde ile akıl, fiziksel dünya ile sosyal/manevi dünya ve doğa ile insan arasında radikal ayrımların bulunduğu kabulüne dayanan Kartezyen düalizmdir. İlerleyen dönemlerde, deneylerle gözlemlerde kullanılan ölçme araç gereçlerinin icadı ve bunlara ait bilginin özellikle doğa bilimlerinde "kesinlik" anlayışını ön plana çıkarmasının bir sonucu olarak metafizik, ilahiyat, ahlak ve politika gibi alanlar ikinci plana itilmiştir. Başka bir ifadeyle bilmenin farklı yolları arasında keskin bir ayırım ortaya çıkmıştır. Bu anlamda bilim, her zaman her yerde doğru olanı ve doğanın evrensel yasalarını aramak biçiminde tanımlanmıştır.

17. ve 18. yüzyıllarda doğa bilimlerinin gelişimi çoğunlukla astronomi çalışmaları üzerine kurulmuştur. Özellikle modern bilimin ortaya çıkışında bilim ve felsefe arasında bir ayırımdan bahsedilemez; aksine doğa yasalarını belirlemenin meşruluğunu ve önceliğini benimsetmek amacıyla felsefenin önemli görüldüğü

söylenbilir. Bu dönemde bilim ve felsefenin gerçeğe ulaşmak için birlikte hareket ettikleri görüşü yaygındır. 19. Yüzyıla gelindiğinde ise, bu anlayış değişmeye başlamıştır. Kesin olan bilgiyi üstün gören bir anlayış, kendini kabul ettirmeye başlamıştır ve bilim kavramı sadece doğa bilimleri anlamında kullanılır hale gelmiştir (Wallerstein vd. 2003: 12-14).

Doğa bilimlerinin göstermiş olduğu başarı, ‘bilimsel devrim’ olarak anıldıktan sonra epistemoloji de bu anlamda, söz konusu başarının açıklanması göreviyle tanımlanmaya başlanmıştır. Epistemolojiyi temel odak olarak konumlayan felsefi girişimler, doğa bilimlerinde gösterilen başarının nasıl olanaklı olduğunu bilgi kuramsal olarak modellemekten ibaret bir hale gelmiştir. Bu anlamda felsefe, bir çözümleme etkinliği olarak epistemolojiden bilgi kuramına evrilerek varlığını korumaya devam etmiştir. Auguste Comte (1798-1857) tarafından ortaya atılan ‘sosyal fizik’⁴ kavramı, bilgi kuramını bir modelleme olmanın dışına taşıyarak, bu modele uygun bir sosyal bilim kurma görevini de yüklemiştir. Fransız Devrimi sonrasında, sosyal değişimin açıklanması, öngörülmesi ve kontrol altına alınmasına yönelik bir talep söz konusu olmuştur. Buna paralel olarak sosyal olanın da bilimsel bilgi nesnesine dönüştürülebileceği varsayımı güçlenmiştir. Newton Fiziğinin ortaya koyduğu mühendisliğe benzer bir sosyal mühendisliğinde bilim sınırları içerisinde mümkün olabilirliğine dair bir anlayış şekillenmiştir (Anlı, 2016: 31-32).

19. Yüzyılda, doğa fenomenlerini açıklamak konusunda başarı kanıtlanmıştı ve sırada yeni bir adım atılarak bilimsel devrimi tamamlamak gerekiyordu. Bunun için de, birtakım temel nitelikleri tespit edilerek bilgi kuramınca modellenmiş olan araştırma yönteminin sosyal fenomenlere uygulanması gerekmektedir. Bu uygulama da beklenen yöntem; görünür sosyal olguları, hiçbir aşamasında onlarla bağı koparmadan kuramsal olarak açıklamak ve yine kurama bağlı olarak öngörülerde bulunmak şeklinde olmalıydı. Bu da bizi bilimin birliği tezine götürmektedir ki bu durumda, fizik neyi, nasıl yapıyorsa, sosyolojide aynı şeyi yapmalıdır ve yapabilir. Bilimin yöntemi temel ilkeleriyle tektir, onu disiplinler olarak çoğullandıran, bu tek

⁴ Comte’a göre sosyal fizik, sosyal sorunların çözümüne uygun eğitimi almış “sınırlı sayıda seçkin zekâ” ya devrederek düzen ve ilerlemenin bağdaştırılmasını sağlayacaktı. Bu yoldan yeni bir manevi güç oluşturularak Devrim “sonlandırılacak” tı. Görüldüğü gibi sosyal fiziğin teknokratik temeli ve sosyal işlevi çok açıktı. *Gulbenkian Komisyonu Sosyal Bilim Açın*, Metis Yayınları, 2003, s. 20.

yöntemin ve ilkeler grubunun farklı olgu alanlarına uygulanmasından oluşmaktadır (Anlı, 2016: 35).

20. yüzyılda bilgi kuramında yeni modellerin ortaya çıkmasına paralel olarak sosyal bilimlerin bilgi kuramsal temellerinde de bir çoğullaşma söz konusu olmuştur. Yapılan bilgikuramsal tartışmalar ve kavramsallaştırmalar doğa bilimlerinden öteye sosyal bilimlerde etkili olmuştur. Konu, bilgi kuramı tarihinin bakış açısından değerlendirildiğinde, bilimin birliği tezini öne süren bilgi kuramsal yaklaşımların çalışmalarında, bilimin birliği tezi korunmuştur. Sosyal bilimler üzerine yapılan bilgi kuramsal tespit ve çözümler ise, sınırlı bir şekilde ele alınmıştır. Buna karşın Popper'in bilimsel yaklaşımı psikanaliz ile Marxsızmin⁵ bilgi kuramsal bağlamda sahte bilim olduğunu ortaya koyma çabası sosyal bilimler tartışmasının merkezine oturtulabilir (Anlı, 2016: 33).

Popper, bilgi kuramı modellemesinde öncelikli olarak doğa bilimlerini konu edinmiş ve sosyal bilimler modellemesini de bu alan üzerinden şekillendirmiştir. Onun yönteminde, bilgi kuramı açısından bilimin ve bilimsel düşüncenin omurgası doğa bilimleridir (Anlı, 2016: 52). Popper bu konuda şu ifadeleri kullanır: “Benim bilim metoduyla ilgili yorumumun, sosyal bilimlerin metotları hakkındaki hiçbir bilgidен etkilenmediğine inanmak için her türlü sebebe sahibim; çünkü onu ilk geliştirdiğim zaman kafamda sadece tabii bilimler vardı” (Popper, 1995: 145). Bununla birlikte Popper, Cibangu'nun da işaret ettiği gibi; sosyal bilimleri gerçek anlamda bir bilim kabul ederek ona bilim hüviyeti kazandırmış ve sosyal bilimleri bir zamanlar sahip olduğu konuma tekrar getirmeye çabalamıştır (Cibangu, 2012: 21).

⁵ Popper, Marx'ın toplumsal ilişkiler bütününden hareketle geleceğe ilişkin belirli bir tarihsel zorunluluğa işaret etmesini bir kehanet olarak tanımlamaktadır. Çünkü doğada kendinin sadece varsayımlı hipotezlerle mümkün kılan bilimin beşeri alandaki mutlak kesinliği imkânsızdır. Nitekim tarih, birbirini takip eden üç aşamadan ibarettir; geçmiş, şimdi ve gelecek. Geçmişin bilgisinden ve şimdiki zamanın deneyiminden hareketle toplumsal ilişkiler toplamını yansıtacağı düşünülen, ampirik içerikten henüz yoksun olan geleceğe dair zorunlu bir çıkarım, bilimin sınırlarının dışında kalır. Çünkü bilimin sınırı yanlışlanabilirliktir. Oysa Marx'ın bilimsel olarak tanımladığı tarih kuramının bilimsel sınırını oluşturacak, dolayısıyla onun deney alanında yanlışlanmasına imkân tanıyacak olgusal bir yaşam henüz oluşmamıştır.

Marx'ın tarih kuramının yanı sıra Freud ve Adler'in ruh çözümleme kuramlarını da eleştirel olmamaları nedeniyle eleştirir. Bu gibi teoriler çerçevesinde teoriyi çürütebilecek bir olgu tasarlamak mümkün değildir. Çünkü gözlenen her hadisenin teori tarafından öngörüldüğü ve teoriye uyduğu kabul edilir. Dolayısıyla bu tür kuramların bilimsellik iddiası, olgusal temelleri olmadığından dolayı problemlidir. Bkz. Temiz, Semir, “Sosyal Bilimlerde Yöntem Problemi: R. Karl Popper Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.10, sy.54, 2017, s. 654-655.

Popper öncelikle, sosyal bilimlerin neden doğa bilimlerinden geri olduğunu tartışmaya açar:

Sosyal ve politik sorunlara duyulan bilimsel ilginin, kozmoloji ve fiziğe duyulan bilimsel ilginin tarihinden daha yeni bir tarihi olduğu söylenemez. Hatta Antik çağlarda öyle dönemler olmuştur ki, (bunu söylerken Platon'un siyasal teorisiyle Aristo'nun yasalar koleksiyonunu düşünüyorum) bu dönemlerde sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden daha ilerlemiş olduğu görülebiliyordu. Fakat Galileo ve Newton'la fizik umulanın ötesinde başarılı olmuş ve diğer bütün bilimleri büyük ölçüde aşmıştır. Ve biyolojinin Galileo'su olan Pasteur'den beri biyolojik bilimler de hemen hemen eşit bir biçimde başarılı olmuşlardır. Fakat öyle görünüyor ki sosyal bilimler henüz Galileo'larını bulamamışlardır (Popper, 1995: 13).

Sosyal bilimlerin Galileo'larını bulamamış olma durumu, Popper açısından sadece sosyal bilimcilerin alanlarında yeterli olup olmadıklarıyla ilgili bir sorun olmanın ötesindedir. O, sosyal bilimcilerin yöntem sorununu ön plana çıkardıklarını ve bu konuda yaptıkları tartışmalarda doğa bilimlerinin özelden de fiziğin yöntemlerini göz önünde tutarak ilerlediklerine dikkat çeker. Doğa bilimlerindeki yöntemin sosyal bilimlerde de kullanılmasıyla ilgili yapılan tartışmalar Popper'a göre, bir yanlış anlamadan ibarettir. Ona göre, metodolojik tartışmaların genelindeki hayati yanlışlar, fizik yöntemlerinin yanlış anlaşılmasından ileri gelmektedir. Fizik kanunlarının daima ve her yerde geçerli olduğu kabul edilir. Çünkü fiziksel dünya, yer ve zaman içinde değişmeyen tek biçimli bir sistem tarafından yönetilir (Popper, 1995: 14-17). Popper bu düşünceyi önemli bir yanlış olarak değerlendirir; çünkü birinci bölümde ifade edildiği gibi onun bilgi anlayışının temelinde eleştiri vardır ve mutlak olan dışlanır. Bu nedenle Popper'ın, sosyal bilimler için daha uygun olan bir bilgi kuramsal temel arayışı içinde olduğu ifade edilebilir (Anlı, 2016: 53).

Popper'ın doğa bilimlerindeki yöntemlerin sosyal bilimlerde kullanılabileceği tartışmalarındaki tavrı, genel olarak tümevarımcı bir bilim anlayışına karşı çıkmak biçimindedir. Başka bir ifadeyle Popper, yöntem olarak gözlemlerle başlayıp kuramları onlardan türetme anlamında tümevarımsal genellemelere karşı çıkar. Ancak Popper'a göre yine de, gözlemlerimize rehberlik eden pek çok gözlem konuları içinde ilgi çekici olanları seçmemize yarayan bir faktör, problem durumu, varsayım ya da hipotez vardır. O, bu yöntemi deneye dayanan tüm bilimlerin yöntemi olarak kabul eder (Popper, 1995: 142).

Popper'ın ortaya koyduğu ve bu çalışmanın birinci bölümünde anlatılan doğa bilimleri yöntemindeki modelleme, sosyal bilimler için de geçerlidir. O, bu düşünceyi bir adım öteye taşıyarak sosyal bilimler alanında bu modelin işlerliğinin daha açık olduğunu şöyle izah eder:

Sosyal bilimlerde, haklarında düşünmeden önce konularımızı görüp gözlemleyemeyeceğimiz hususu doğa bilimlerindeki göre daha da belirgindir. Çünkü sosyal bilimlerin konularının hepsi olmasa da çoğunluğu soyut konulardır, teorik inşalardır. (Bazılarına garip gelebilir de, “savaş” ve “ordu” bile soyut kavramlardır. Somut olan, öldürülen çok sayıdaki insanlardır veya üniformalar içindeki kadınlar ve erkeklerdir.)Deneyimizi yorumlamak için kullandığımız bu nesnelere, bu teorik inşalar, belirli deneyimleri açıklamak için belirli modeller kurmanın (özellikle kuramların) sonucudur; (atomlara, moleküllere, katılara, sıvılara ve benzerlerine ilişkin modellerimizi oluşturduğumuz) doğa bilimlerinde de kullanılan tanıdık bir yöntemdir. Bu metot, indirgeme yoluyla ya da hipotezlerden çıkarsama yoluyla açıklama metodunun bir parçasıdır. Çoğu kere hipotezler veya teorilerle çalıştığımız gerçeğin farkında olmayız ve bu sebeple teorik modellerimizi somut şeylerle karşılaştırırız. Bu, maalesef, çok yaygın bir yanlışlık türüdür (Popper, 1995: 143).

Popper, yukarıda yaptığı açıklamaya bağlı olarak, bir sosyal oluşumun ne tür değişiklik veya değişimlere dayanabileceğini ve buna rağmen nasıl aynı kalabileceğini söylemenin imkânsız olduğunu ifade eder. “Bazı bakış açılarından özü itibarıyla değişik olabilen fenomenler, diğer açılardan tamamen aynı olabilirler” (Popper, 1995: 42). Bu bakış açıları, farklı hipotezler olarak değerlendirilebilir. Popper için, farklı çıkış noktaları, problem tespitleri ve olgu belirlenimleri olarak hipotezler büyük önem taşır (Anlı, 2016: 55).

Popper, doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de bilgi ve bilgisizlik savları üzerinden hareket etmektedir. Daha önce de değinildiği gibi Popper için, bilgisizliğimizin sınırının olmaması, doğa bilimlerinde meydana gelen gelişmelerle daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bilgisizlik savını sosyal bilimlere uygulaması “Sokratik bilgisizlik anlayışına” yeni bir boyut kazandırmıştır (Popper, 2016: 79). Popper açısından, sosyal bilimler alanında meydana gelen olay ve gelişmelerle, konu hakkında bilginin sürekli olarak artmasına rağmen bildiklerimizin yetersizliği de kendini göstermektedir (Popper, 2016: 80). Bir problem durumu beraberinde bilgilenmeyi de doğurmaktadır. Bu durum sürekli devam eden bir süreçtir; başka bir ifadeyle yeni bilgi yeni bir sorunu da gündeme taşır ve yeni sorun da yeniden bilgi edinme ihtiyacını güdüler (Ömerustaoğlu, 2004: 94).

Popper açısından sosyal bilimlerde eleştiri önemlidir; çünkü eleştiri sosyal bilimlerde ortaya çıkan problemlerin çözümü için çok sesli bir yapı sağlar. Popper'ın sisteminin gereği olarak, sosyal bilimler alanında da önerilen çözüm nesnel eleştiriye açık değilse, bilimsel kabul edilmeyerek geçici bir süre için dışarda bırakılır. Önerilen çözüm nesnel eleştiriye açık ise onu çürütmeye çalışmak gerekir, zira bilimsel eleştiri “kuramı çürütme girişimidir”. Popper açısından, bilimsel yöntem “en katı eleştirilerle sınıanan, geçici çözüm önerileri (ya da idealar) girişimi ve eleştirilerle yürütülen deneme ve yanılma yöntemidir” (Popper, 2016: 82).

Popper, doğa bilimlerinin yönteminin sosyal bilimlere aktarılması tezini kabul eden sosyal bilimciler cephesini bilimsel nesnellığe ulaşmak için eleştirir. Ona göre, doğa bilimlerinde hatalı ya da yanlış anlaşılan tümevarım yöntemi önerilmektedir. Bu anlamda doğa bilimlerinde kullanılan bu yöntemdeki nesnellik anlayışının sosyal bilimlere uygulanması probleme yol açacaktır. “Sosyal bilimlerin de mümkün olabilecek bilimsel nesnellığe ulaşmak ki (eğer gerçekten ulaşılabiliriyorsa), doğa bilimlerine göre zordur. Çünkü nesnellik özgür değerler demektir ve bunun karşısında sosyal bilimci, mensubu olduğu toplumun değerlerinden çok da fazla sınırlanamayacak, özgür değerler ve nesnellığe ancak kısmen ulaşabilecektir” (Popper, 2016: 83). Bu düşüncesine paralel olarak, bilimdeki söz konusu nesnellığın bilim adamının nesnellığıne bağlı olduğu düşüncesini de yanlış bulmaktadır. Popper, bu düşüncüyü daha özelden ele alarak, doğabilimcinin sosyalbilimciden daha nesnel olduğu düşüncesini de yanlış olarak değerlendirmektedir. Ona göre, doğa bilimleri veya sosyal bilimlerde nesnellığı, bilim adamlarının zihinlerinde değil; eylemlerinde aranmalıdır. Popper bu konuda şu ifadeleri dile getirir: “Doğabilimci de diğer tüm insanlar gibi taraflıdır; hele kendi düşünceleri karşısında –eğer sürekli yeni düşünce üreten o azınlıktan değilse-, ne yazık ki fazlasıyla olumlu bir taraflılık sergiler. Bazı ünlü çağdaş fizikçiler de, yeni görüşlere daha etkin biçimde karşı koyabilmek için okullar kurmuştu” (Popper, 2016: 87).

Popper'a göre bilimsel nesnellik ile eleştiri arasında önemli bir ilişki vardır. Bilimdeki nesnellik, bilim adamlarının şahsi meseleleri olarak değil; karşılıklı bir eleştiri kültürüyle, aralarında çekişme veya anlaşmaya dayalı olarak yapılan çalışmanın sosyal bir mesele olarak değerlendirilmesidir. Bu ortak çalışmada toplumsal boyuta dikkat çeken Popper için, eleştiriye şekillendiren toplumsal ve siyasi

ilişkilerdir. Bu ilişkiyi şekillendiren kategoriler onun nazarında, “hem bilim adamları hem de farklı okullar arasındaki rekabet; gelenek (yani eleştirel gelenek); sosyal kurumsallaşma (örneğin farklı rakip dergilerde ve farklı rakip yayıncılar tarafından düşüncelerin yayımlanması, kongrelerde düzenlenen tartışmalar); devlet gücü (yani özgür tartışmalara gösterilen siyasi hoşgörü)” dır (Popper, 2016: 88). Kısacası Popper’ın, siyasal düşünceleriyle bilim anlayışı arasında yakın bir ilişki vardır. Popper özgürlük ve bilimsel gelişimi birbirine paralel olarak değerlendirmektedir. Bilimin gelişmesi ancak özgür bir toplumda, özgürlük ortamında söz konusu olabilir. Bilim oyununda yer alabilmek için, yeni yaşantılar kazanmak, duyuları daha iyi kullanmayı öğrenmekle, birikim sağlamak ya da bunları özenle düzenlemenin yeterli olmayacağını ileri sürer. Ona göre, doğayı keşfetmenin tek yolu, “kumar oynayarak, savunulmamış ilk imgeleri ve cüretkâr düşünceleri ortaya atmaktır” (Popper, 2012: 316). Böylesi bir durum da ancak özgürlüğünü elde etmiş sosyal çevrede mümkün olabilir.

Popper’ın doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında kurduğu ilişki yöntem düşüncesi üzerinden şekillenmiştir. Yöntem konusunda sosyal bilimlere olan yaklaşımı ikiye ayırarak değerlendirir: (i) Fiziğin yöntemlerinin sosyal bilimlere uygulanamayacağını savunanları, “tabiatçılık aleyhtarı”; bunun karşısında ise (ii) fiziğin yönteminin sosyal bilimlere uygulanabileceğini savunanları “tabiatçılık taraftarı” olarak ele alır. Popper için, yöntemle uğraşan birinin, tabiatçılık *karşıtı* ya da tabiatçılık *taraftarı* öğretilerden birini mi; yoksa her ikisini de birleştiren bir görüşü mü kabul edeceği, kişinin bilime yaklaşımıyla alakalıdır (Popper, 1995: 14).

Popper, sosyal bilimlerde yöntem konusunu, tarih bilimi ve onun kullandığı yöntemle ilgili tartışmalardan hareketle ele alır. Sosyal bilimlere ilişkin görüşleri “tarihsicilik”⁶ yaptığı eleştirilere dayanır. Popper açısından, tarihsiciliğin temelinde “toplumsal zorunluluk” düşüncesi yatmaktadır (Popper, 2017: 28). Ona göre tarihsicilik; “tarihsel öndeyi’nin sosyal bilimlerin esas hedefi olduğunu ve bu hedefe, tarihin evriminin temelinde yatan ‘ritimler’ ve ‘modeller’, ‘kanunlar’ ve ‘trendler’ in açığa çıkarılmasıyla varılabileceğini kabul eden bir yaklaşım tarzıdır” (Popper, 1995:

⁶ Popper’ın Sabri Orman (1995) tarafından çevrilen *Tarihselciliğin Sefaleti* isimli eserini tezde kullandık. İlerleyen dönemlerdeki çevirilerde ise, tarihsicilik ifadesi yer almakta olduğundan söz konusu ifadenin daha doğru olacağından bu ifadeyi tercih ettik.

15). Aynı zamanda bu düşünceyi savunanlar, tarihsel olayların gelişimi üstüne kâhinlik yapmalarını mümkün kılan bir tarih yasası olduğunu ve onu keşfetmiş olduklarına inanmaktadırlar (Popper, 2017: 29). Popper tarafından “*Tabiatçılık taraftarı*” olarak nitelenen tarihsici görüşün temel savı, geleceğin öndeyilerle bildirilip toplumun evrim kanununun ortaya çıkartılabileceğidir (Popper, 1995: 114). Oysa Popper’a göre, “rasyonel ve bilimsel yöntemlerle bilimsel bilgimizin gelecekteki artışını önceden haber veremeyiz” (Popper, 1995: 10). Popper bunu kabul edilemez olarak değerlendirir, çünkü tarihsicilerin bilimsel yöntemlerle gelecekteki olaylara ilişkin yapacakları kehanet tümevarıma dayanmak zorundadır.

Popper’a göre, doğa bilimleri yöntemlerinin, sosyal bilimlere uygulanamayacağını savunan tarihsicilerin iddialarının temelinde fizik dünyadaki düzenlilik ile sosyal hayattaki düzenliliğin birbirinden farklı oluşu yatar. Bu görüşe göre fiziksel dünya, yer ve zaman içinde değişmeyen bir sistem tarafından yönetilirken, sosyolojik kanunlar yer ve zamana göre değişebilmektedir. Popper, tarihsicilerin aynı zamanda, düzenli olarak tekrarlanışlarıyla gözlemlenebilen pek çok tipik sosyal olaylar olduğunu kabul ettiklerini belirtir. Tarihsiciler hem fiziksel dünyada hem de sosyal hayatta belirli düzenliliklerin var olduğunu kabul ederler; ancak sosyal hayatta ortaya çıkan düzenliliklerin yapısı, fiziksel dünyada ortaya çıkan düzenliliklerin yapısından farklıdır. Popper açısından, “Tarihsicilik, sosyal kanunlarının tarihi göreliliğinin, fizik kanunlarının çoğunu sosyolojiye uygulanamaz hale getirdiğini iddia eder. Bu görüşün üzerine dayandığı tipik tarihsici argümanlar, genelleme, deney, sosyal fenomenin karmaşıklığı, kesin öndeyinin güçlükleri ve metodolojik özcülüğün önemine ilişkin olanlardır” (Popper, 1995: 17-18).

Popper’a göre, tarihsiciler öne sürdükleri yukarıdaki argümanlarla fiziğin yöntemlerinin sosyal bilimlere uygulanamayacağını iddia ederler. Böylelikle tarihsiciler, daha ayrıntılı bir sosyal inceleme için tarihsel inceleme yöntemini gerekli görür (Popper, 1995: 31). Bu yöntem doğa bilimlerinin yaptığı nedensel açıklamanın çok daha ötesine uzanan sosyal olgunun daha bütüncül ve ayrıntılı incelenmesine dayanmaktadır (Popper, 1995: 34). Ona göre, tarihsiciler ortaya koydukları yöntemden hareketle tarih ile fiziğin kullandığı yöntem farklılıklarını şu şekilde ortaya koyarlar:

Fizik nedensel açıklamayı amaçlar: sosyoloji ise anlam ve amacı açıklamayı... Fizikte olaylar kesin ve nicel bir şekilde, matematik formülleri

yardımıyla açıklanır. Sosyoloji ise tarihi gelişmeleri daha nitel bir tarzda. Mesela çatışan eğilimler ve amaçlar şeklinde, ya da “milli karakter” veya “çağın ruhu” gibi terimleri anlamaya çalışır. Bundan dolayıdır ki, fizik tümevarımsal genellemelerle çalıştığı halde sosyoloji ancak duygudaş hayal gücü yardımıyla çalışabilir. Ve o, fizik evrensel olarak geçerli tekbiçimliliklere ulaşabilir ve tek tek olayları bu tür tekbiçimliliklerin örnekleri olarak açıklayabiliyorken, sosyolojinin neden nev’i şahsına münhasır olayların ve onların çıkarlar, eğilimler ve kaderlerin özel mücadelesi içinde oluşan özel durumlarda oynadıkları rolün sezgisel yoldan anlaşılmasıyla yetinmesi gerektiğinin sebebini de ortaya koyar (Popper, 1995: 31).

Popper, tarihsicilerin temelde doğa bilimleri yöntemine karşı olsalar da doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin yöntemleri arasında ortak bir yön bulunduğu fikrine karşı olmadıklarını dile getirir. Onun değerlendirmesine göre, bu ortak yön, fizik gibi sosyolojinin de, hem teorik hem de empirik olmayı amaçlıyor olmasıdır. Ona göre, sosyolojinin teorik bir disiplin olduğunu söylemek, evrensel kanunlar veya teoriler yardımıyla olayları açıklamak ve önceden söylemek zorunda olduğunu anlatmaktadır. Bununla birlikte sosyolojinin empirik olması ise, onun deneyimle desteklendiğini, açıklamayı ve önceden haber vermeyi hedeflediği olayların gözlemlenebilir olgular olduğunu ortaya koyar. Ayrıca Popper için gözlem, önerilen bir teorinin kabul ya da reddinde ana unsurdur. Popper’a göre, bu düşüncelerden çıkan ortak nokta ise, fizikteki başarı nasıl ki öndeyilerin başarısıysa, yani fizik kanunlarının deneysel olarak teyit edilmesiyse, sosyolojideki başarı da öndeyilerin teyit edilmesinden ibarettir (Popper, 1995: 45-46).

Popper, tarihsicilerin de onay verdikleri ortak yargıdan hareketle, onların tam aksi bir sonuca ulaşmaktadır. Popper açısından, yöntem birliği söz konusudur. Popper için, yöntem konusunda yapılan tartışmalar her zaman pratik problemler tarafından ortaya çıkmıştır. Bu durum doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimler için de geçerlidir (Popper, 1995: 66-67). Popper burada, tarihsicilerin aksine doğa bilimleri ve sosyal bilimlerde tümevarım yöntemini değil, tümdengelimsel, hipotetik, yanlışlama yoluyla seçici yöntemi savunur (Popper, 1995: 145).

2. 2. Popper'ın Dünya 3 Kuramı ve Evrimciliğinin Sosyal Bilimlere Yansıması

Popper'ın sosyal teorilerinin anlaşılabilmesi için ortaya koyduğu üçlü dünya tasarımı ile ilgili temel tezlerinin kavranması gerekmektedir (Cibangu, 2012: 21). Birinci bölümde de değindiğimiz gibi Popper'ın üçlü kozmolojisi şu şekildedir: (1) Fizik nesnelere ya da fizik durumların dünyası, (2) Bilinç durumlarının ya da zihin durumlarının ya da edime yönelik davranışsal eğilimlerin dünyası ve (3) Düşüncenin nesnel içeriklerinin, özellikle bilimsel, şiirsel düşünceler ile sanat yapıtlarının dünyası. Popper, Sir John Eccles'in önerisine uyararak yapmış olduğu bu ayrımı sırasıyla "*Dünya 1*", "*Dünya 2*" ve "*Dünya 3*" diye adlandırdığını ifade eder (Popper, 2016: 173).

Modern felsefe geleneğinde fiziksel ve zihinsel olarak ikiye ayrılmış dünya anlayışına ek olarak Popper üçüncü dünya düşüncesini ortaya koymuştur. Popper'ın dünya üç kuramını ortaya koymasındaki amacı; "inanç filozofları" olarak nitelendirdiği René Descartes (1596-1650), John Locke (1632-1704), George Berkeley (1658-1753), Hume, Kant ve Bertrand Russell (1872-1970) gibi öznel inançlarla ya da bunların kökenleriyle ilgilenen filozoflarla hesaplaşmaktır. Popper'a göre, bu hesaplaşma, inanç filozoflarına karşı daha cüretkâr kuramlar ileri sürülmesi ile mümkün olur. İnanç değil; eleştireliliğin üstünlüğü ancak bu şekilde gösterilebilir. Bu bağlamda sosyal bilimler için bir inanç durumunun toplumda kabul görmüş olması onu eleştiriden muaf tutmamalıdır. Dünya 3 kavramının özerk bir yapı taşıması, sosyal bilimler alanındaki eleştiri anlayışıyla daha belirginleşmektedir. Popper açısından bu özerk yapı içerisinde, Dünya 3'ün oluşturucuları sadece kuramsal dizgelerden ibaret değildir. Aynı zamanda eleştirel tartışmaların yapıldığı ve bu tartışmaların kayıt altına alındığı her türlü materyalde bulunmaktadır (Güzel, 1998: 120-121).

Popper felsefe tarihine bakıldığında Platon, Gottfried Leibniz (1646-1716), Bernard Bolzano (1781-1848), Gottlob Frege (1848-1925) gibi düşünürlerin ve de Stoacıların beden ve ruhtan ayrı olarak üçüncü bir dünyayı ele alıp savduklarını söyler. Popper'a göre söylediklerimizin nesnel, mantıksal ve üç dünyalı içeriğiyle, hakkında konuştuğumuz nesnelere arasında ilk olarak önemli bir ayrımı getiren, Stoacılar olmuştur. Onun açısından Stoacıların, Platon'un idealar dünyasına karşılık

gelen Dünya 3'ü, kuramlar ve önermeler düzeyinden daha öte alanlara uyarlamaları büyük bir yeniliktir.

Popper, Dünya 3 konusunda filozofları iki gruba ayırır. Popper'a göre ilk grupta Dünya 3'ün özerk, insan-üstü, tanrısal ve sonsuz olduğunu savunan filozoflar vardır. Popper bu grubu temsil eden en önemli filozofun Platon olduğunu öne sürer. Ona göre ikinci grubun filozofları ise "dilini ve 'ifadesinin 'ya da 'beyanının', insanoğlunun eseri olduğuna işaret eden" Locke, John Stuart Mill (1806-1873) ve Wilhelm Dilthey (1883-1911) gibi isimlerdir. Bu filozoflar dili ve dilsel olan her şeyi ilk iki dünyaya ait gördüklerinden Dünya 3'ü reddederler.

Popper'a göre birinci grupta yer alan filozoflar sonsuz doğruları aramaktadırlar. Yani açık bir şekilde ortaya konan bir önerme sonsuza kadar doğru ya da yanlış olarak nitelenmektedir. Popper bunu çok keskin ve belirleyici bulmaktadır. Bu düşünce eleştirinin önüne engel koyan bir yapıya sahiptir. Popper'a göre ikinci gruptakiler ise, sonsuz doğruların bulunamayacağını savından hareketle bunun olmadığı sonucunu çıkarırlar (Popper, 2016: 172-174).

Bu ayrıma ilişkin olarak Popper'ın tutumu Dünya 3'ün hayal ürünü değil; gerçek ve özerk olduğu şeklindedir. Ona göre, Dünya 3, insan tarafından oluşturulmuş ama onun isteğinden bağımsız olarak var olmuştur. Popper Dünya 3'ün insan ürünü olduğunu açıklayabilmek için şu örneği verir: "Nasıl ki bal, arıların eseridir dünya 3 de, insan dili gibi, insanların eseridir. Dil (ve muhtemelen bal) gibi, Dünya 3 de, insan (ya da hayvan) davranışlarının önceden *amaçlamadığı ve planlamadığı* bir yan üründür" (Popper, 2016: 175). Popper tarafından Dünya 3'ün insanın ürünü olması ona sosyallik de yüklemektedir. İnsanın yapısı olan dil, kültür, yasalar ve oluşturulan sosyal kurumlar dünya üç kapsamında değerlendirilmektedir. Sosyallik aynı zamanda dünyalar arasında bir etkileşimi de sağlamaktadır. Bu üçlü kozmolojiye göre; Dünya 1 ile Dünya 2 ve Dünya 2 ile Dünya 3 arasında karşılıklı bir bağ bulunmaktadır. Dünya 1 ile Dünya 3 doğrudan bir etkileşime girmemekte ancak Dünya 2'nin aracılığıyla etkileşim sağlanmaktadır.

Popper Dünya 3'ü sadece bireylerin değil, genel anlamda insanların kavrayışının ötesinde olarak değerlendirir. O bu konuya şöyle açıklık getirir: "Bizim düşüncelerimizin gelişmesine ve bununla birlikte kendi gelişimine sağladığı katkı,

yaratıcılığımızla ona kazandırdıklarımızdan çok daha büyük ve önemlidir” (Popper, 2016: 176). Popper, bu durumu sürekli devam eden bir süreç olarak görmektedir. Ona göre, insanın tüm düşünsel gelişimi, geri besleme mekanizması gibi ilerlemektedir. Popper bu süreci problem durumu ve ona getirilen çözüm önerileriyle anlamlandırır. Yani çözülen her problem başka bir problemi çözümsüz bırakacak, bu durumda da eleştiri ve yeni katkılarda bulunma sürecinin devam etmesini sağlayacaktır (Popper, 2016: 175-176).

Popper sosyal ilişkileri de, birçok bakımdan Dünya 3 diye tabir ettiği dünyaya yani, kuramların, kitapların, fikirlerin ve problemlerin dünyasına ait görmektedir (Popper, 2016: 19). Popper Dünya 1 ve Dünya 2 evrimini, insanın ve uygarlığın gelişim aşamalarını açıklamakta yetersiz olacağını düşündüğünden Dünya 3 kavramını devreye sokar. İnsanların nesnel birtakım yapıları değiştirme ve dönüştürme yeteneğine sahip olmalarının yanı sıra, soyut yapıları da değiştirme ve dönüştürme yeteneği vardır. Başka bir ifadeyle, var olduğu çevreyle başa çıkabilmek için insanın gelişim gösteren biyolojik nitelikleri, çevreyi göz alıcı bir biçimde değiştirmiştir. Benzer bir biçimde insanın soyut yapıları olan ahlak, hukuk, bilimler, felsefe ve güzel sanatlarda da göz alıcı bir değişim söz konusu olmuştur. Kısacası Popper Dünya 3 kuramının nesnel bir yapıya sahip olması ve bilinçli bir eleştirel yaklaşımla, bu soyut yapıların da değişim ve biçimlendirmeye tabi tutulabileceğini gösterir (Magee, 1993: 54-55).

Popper için dil, yaşamla birlikte bilincin ortaya çıkardığı bir gelişmedir. Ona göre dil sadece ifade ve iletişim aracı olmanın ötesinde bir işleve sahiptir. Dilin, aynı zamanda betimleyen bir işlevi vardır. Popper bu işlevi şöyle tanımlar:

Nesnel bir durumu betimleyen, gerçek olgularla örtüşebilen veya örtüşmeyen önermelerin ortaya atılmasıdır. İşte insansal dile bambaşka bir boyut kazandıran en büyük yenilik budur... Fakat ileri sürdüğümüz kuramları, nesnel doğruluk yönünden eleştirel sınamalardan geçirmek, yalnızca biz insanlara mahsustur. İşte dilin dördüncü işlevi de zaten bu tanıtısal işlevdir (Popper, 2016: 32-33).

Magee'nin ifadeleriyle, Dünya 3'ün tarihinde, dilin ortaya çıkmasından bu yana en önemli gelişme, eleştirinin ortaya çıkması ve eleştiri yapılmasını hoşgörüle karşılayıp bu girişimin cesaretlendirilmesi olmuştur (Magee, 1993: 57). Popper, burada eleştiriden kastının, kuramların doğal ayıklanması yerine, bilinçli ayıklanıp seçilmesi olduğunu söyler. Popper için, ancak bu yolla yanlışlarımız bilinçli bir biçimde tespit

edilip ortadan kaldırılabilir ve bir kurama ilişkin bilinçli bir değerlendirmede bulunulabilir. Bu noktada Popper, bilginin olabilmesi için rasyonel bir eleştirinin olmasına dikkat çekmektedir (Popper, 2016: 33).

Popper, insanın rasyonel eleştiri sayesinde diğer canlılardan farklılaşmış çevresini bilinçli bir şekilde değiştirebileceğini öne sürer. Ona göre, çabalarımızı bir hayvaninkinden ya da bir amipten farklı kılan şey yalnızca insanın eleştirel tartışmaya ilişkin dilin nesnel bilginin dünyasına yani Dünya 3'e tutunabilmesidir. Popper için, ancak eleştiri sayesinde rakip kuramlarımız arasında tercih yapabiliriz (Güzel, 1998: 166).

Bu düşüncelerin sosyal bilimlere yansımalarına baktığımızda ise, Dünya 3'ün insan zihninin ürünü olması ve özerk olması, onu değişmez bir yapıya sahip olarak belirlememektedir. Tam aksine, sosyal bilimlerde önemli bir kavram olan eleştirinin ortaya çıkmasını ve kabul edilebilirliğini sağlamaktadır. İnsan eleştirebilmek gibi olağanüstü bir yetiye sahiptir ve gerektiğinde Dünya 3'ü oluşturan kuramları düzeltebilmektedir (Baudouin, 2015: 19).

Popper, kendimizi bağımlılıktan kurtarmak, düşünsel hatalardan, yanlış inançlardan vazgeçebilmek için düşüncelerimizi eleştirerek, düşüncenin özgür olması gerektiğini ifade eder. Popper, siyasette ve pratik yaşamda, akılcı bir yaklaşımın bizleri daha iyiye götüreceği düşüncesini savunur. Popper'a göre, saplantı haline gelen fikirler eleştirisi sayesinde doğru arayışına yönelebilir. Popper, bunun da ancak çoğulcu yapıya sahip bir ortamda mümkün olabileceğini kabul eder (Popper, 2016: 158-159).

Popper, toplumsal problemlere çözüm ararken eleştiriye müsamaha göstermek ve hatalarınsa elenip yeni çözümlerin önerilmesi gerektiğini savunur. Önerilen yeni çözümler başka problemlere yol açacak ve bu süreç aynı şekilde devam edecektir. Ona göre, açık toplumlarda ortaya sunulan politikalar uygulamaya konulmadan önce özgür bir tartışma ve eleştiri ortamında incelenir. Eleştiri ve tartışma sonucunda gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra uygulamaya konulur (Akgün, 2009: 72).

Popper bilim anlayışını toplumlara uygulayarak pragmatist bir bakış açısı sergiler. Toplamlar tıpkı bilim adamı toplulukları gibi problem çözücü

örgütlenmelerdir. Ortaya çıkan problemler karşısında toplumlar da uygun çözüm üretmelidir. Popper için politika, pratikte sınanması gereken ve deney ile düzeltilen bir tür varsayımdır. Bir politika uygulanmaya konulmadan önce özgür bir tartışma ve eleştiri ortamında incelenir, bu tartışma ve eleştiriler sonucunda gerekli düzeltmeler yapılır ve uygulamaya konulur. Popper için, böylesi bir yöntem “açık toplum”un en belirgin özelliğidir (Fırıncı Orman, 2014: 14). Bu açıdan bakıldığında Popper, yaşamı her şeyden önce bir sorun çözme süreci olarak kabul eder ve sorun çözmeye elverişli toplumların gerekli olduğunu düşünür (Magee, 1993: 67). O, eleştirel akılcılığı kendimize rehber edindiğimiz takdirde totaliterliğin kendisine yer edinemeyeceğini şiddetle vurgular ve bunun için açık toplum düşüncesini önerir (Akgün, 2009: 72).

Popper’ın bilgi kuramıyla örtüşen evrim kuramı, sosyal bilim yönteminde de kendini gösterir. Birinci bölümde belirtildiği gibi, Popper bilgi tanımlamasında Darwin’in yaşamın ortaya çıkmasına ilişkin “doğal seçim” düşüncesini temele oturtur. Burada söz konusu olan uyum kavramını bilginin merkezine yerleştirir. Popper, oluşturmaya çalıştığı düşüncesini bir deney tüpü örneği üzerinden açıklar. Deneye göre: Bir deney tüpünün içinde yapay olarak bir yaşam üretilir. Üretilen yaşamın hayatiyetini devam ettirebilmesi, içinde bulunduğu tüpün şartlarına uyum sağlamasına bağlıdır. Popper, üretilen yaşamın bir deney tüpüne uyum sağladığını varsaymak için elimizde hiçbir neden olmadığını ve bunun olasılık dışı olduğunu kabul eder. Bu deney tüpünün içinde meydana gelecek yaşamın devam edebilmesi için çevre yaşama uygun hale getirilmelidir; bu nedenle, deney tüpüne yaşamın devamı için birtakım mekanizmaların eklenmesi zorunludur.

Popper’ın bu düşünce deneyinin iki önemli hedefi vardır. Öncelikle, oluşan yaşamın çevresine neden uyum sağladığını sorgular. Yaşamın uyum sağlayabileceği bir çevre bulmasının kolay olmadığına dikkat çeker. İkinci olarak, yaşam ile ona uyum sağlayabilmesi olası bir çevrenin rastlaşmasının olasılık dışılığına vurgu yapar. Popper, bu iki noktaya dikkat çekerek aslında bilgi problemini nasıl ele aldığını gösterir. Ona göre, yaşamın çevreye uyum sağlaması bir tür bilgidir. Genel yaşam koşullarının bilgisi olarak tanımlanabilecek olan bu bilgi olmaksızın yaşam kendisini sürdüremez. Koşullar yani çevre, yaşama uyum sağlamalı, ya da yaşam çevreye uyum sağlamalıdır. Kısacası bu uyum süreci karşılıklılık esasına dayanır. Popper’a göre, yaşamın bu çevre koşullarına sadece bir anlığına uyum sağlaması yeterli olmaz; uzun

zaman boyunca bu çevre koşullarına uyum sağlaması gerekir. Bu da bizi *bir uyumun olabilmesi için, çevrenin belli bir sabitliğe sahip olması gerekir* sonucuna götürür. Popper, Darwin'in uyum kuramını a priori bilginin bir biçimi olarak kabul eder. Bu bağlamda da genel bilgi, anlık bilgiden de özel bilgiden de daha önce vardır. Popper'a göre, bu takdirde yaşamın daha en baştan genel bilgiyle yani, doğa yasalarının bilgisiyle donatılmış olması gerekir (Popper, 2015: 105-107).

Popper'ın eleştirel akılcılık düşüncesiyle evrim kuramı, sosyal bilimlere yeni bir ufuk kazandırmıştır. Günlük hayatta karşılaştığımız problemlere uyguladığımız deneme-yanılma yöntemi, canlı türlerin evrimini yöneten uyum sağlama, varolma ve yokolma sürecinde de benzer biçimde kendini göstermektedir. Doğada çevresine ayak uyduramayan türler ayıklanıp yok oluyorsa, sosyal bilimlerde de bu yöntem yanlışın elenmesine imkân verir ve ayıklanma sağlanmış olur. Böylelikle de insan, daha iyi bir yaşam koşulu oluşturma çabasında ilerleme kaydeder.

Popper'ın biyolojik evrim anlayışında sorun çözenin, birincil niteliği "sağ kalma" olarak kabul edilir. Ona göre bütün organizmalar, sürekli olarak sorun çözmekle yaşamlarının devamını sağlamaktadırlar (Popper, 2016: 7). Sorunlar ancak eleştirel bir bakış açısıyla, yeni fikirlerin ortaya atılması ve çözüm önerilerinin denemesiyle giderilebilir. Karşılaşılan sorunların çözümünde, dilin gelişimi dikkat çekici bir etkiye sahiptir (Magee, 1993: 53). Bu bağlamda, Popper, Darwin'in kuramıyla bağlantı kurarak dile özel bir önem atfeder, zira dil eleştiriyi doğurmuştur. Eleştiri de ortaya atılan kuramların bilinçli bir şekilde ayıklanmasını sağlamıştır.

Popper'a göre, eleştirinin bilinçli olarak yapılması, canlıların ayıklama sürecinde aktif olduklarını gösterir. Popper için, bizlerin yaşama karşı hep bilmeyen konumunda olması söz konusudur. Bunun için de insan sürekli aktif bir biçimde duyu organlarını kullanarak çevresindeki gerçeklikten emin olmaya çalışır. Bu durumda sürekli deneme ve yanılma yöntemini kullanır ve böylelikle başarısız olan denemeler yani yanılmalar ortadan kaldırılır. Bu ortadan kaldırmalar da insanı yeni denemelere götürür. Popper, bunun hep devam eden bir süreç olduğunu ifade eder. Popper'a göre canlılar daha iyi bir dünya arayışı içindedir ve bu arayışta da aktiftirler (Popper, 2015: 11-112). Popper, bilinçli bir eleştirinin sürekli olarak bir geri-besleme mekanizmasına bağlı olduğunu söyler. O, yaşam, evrim ve zihinsel gelişmeyi insanın durmadan

kendini, yeteneklerini, hünerlerini aştığı eylemleriyle bunların sonuçları arasındaki etkileşime bağlar. Başka bir ifadeyle Popper için, insan evriminin en çarpıcı olgusu insanın aktif bir biçimde eleştiri vasıtasıyla sürekli kendini aşmasıdır (Güzel, 1998: 165).

Popper, klasik bir evrim anlayışını eleştirerek, bunun  nyargısal bir bakış açısı olduğunu dile getirmektedir. Bu klasik anlayış, vahşi ve acımasızdır, rekabetçiliğe zorlamaktadır. Rekabet ise özgürlüğün kısıtlanmasını doğurmaktadır. Popper'ın önerdiği iyimser bir evrim yorumunda ise, insanlar özgürlüklerini arttırma arayışındadır ve sürekli olarak yeni olanakların peşindedir. Bu olanaklar, alternatifli kararlar arasında seçim yapmak demektir bu ise daha fazla seçme özgürlüğü, ya da daha fazla özgürlük anlamına gelmektedir (Popper, 2016: 23-24). Kötümser yorumda birey inisiyatif alamamakta, seçme baskısı dıştan gelmekte ve onu edilgen bir konumda bırakmaktadır. İyimser yorumda ise tüm canlılar etkindir. İçten gelen bir baskı vardır, canlılar sürekli olarak sorun çözen varlıklardır. Ortaya koyduğu iyimser yorumun sosyal hayata uygulanması ile ilgili umut verici düşüncelere sahip olan Popper için, sosyal çevremizi şiddetten uzak ve barışçıl bir biçimde yapılandırma arzusu, bir d ş değildir. Bu, insanlık için mümkün olan ve biyolojik bakış açısından değerlendirildiğinde ise kuşkusuz gerekli bir hedeftir (Popper, 2016: 42).

BÖLÜM 3: KARL R. POPPER'IN SOSYAL BİLİMLER YÖNTEMİ

3. 1. Karl R. Popper'ın Sosyal Bilimlerde Tarihsicilik ve Ütopycılık Eleştirisi

Popper, öncelikle bilimsel araştırmanın temel motifi olarak gördüğü *bilmek arzusunun* tartışmaya açarak bir yöntem oluşturmaya çalışır. Bunun için öncelikle şu soruları sorar: “*Bu arzu, tamamen teorik veya ‘aylakça’ bir merak mıdır? Yoksa bilimi hayat mücadelesinde ortaya konan pratik problemlerin çözümüne yarayan bir araç olarak mı anlamalıyız?*” (Popper, 1995: 65). Popper, bu sorulara *her çeşit bilimin ilerleyebilmesi için pratik problemler ve pratik testlerin öneminin kabul edilmesi gerektiği* şeklinde cevap verir. Buradan hareketle Popper, Kant'ın bilgelik konusundaki düşüncesine atıfta bulunur. “*Bilgelik, boy gösteren sayısız problemler arasından çözümleri insanoğlu için önemli olanları seçip-alma yeteneğine sahiptir*” (Popper, 1995: 66). O, bu düşüncesiyle pratik problemlerin sosyal bilimler alanına uygunluğuna dikkat çekerek, günümüzde sosyal araştırmanın kanser araştırmalarını bile geride bırakacak kadar pratik bir önemi olduğunu savunur (Popper, 1995: 66).

Popper, fiziğin yöntemleri ile ilgilendiği ölçüde toplum bilimleri ve toplum felsefesinin içinde bulunduğu rahatsız edici durumla da uzun zamandır ilgilendiğini ifade eder. Özellikle de toplum bilimlerinin yöntemleri sorunuyla ilgilendiğini vurgular. Popper toplum bilimlerinde yöntem sorunuyla ilgilenmesinin gerekçesinin, totaliterliğin yükselişi ve çeşitli toplum bilimlerinin ve toplum felsefelerinin onu anlamlandırma konusunda eksik olması olduğunu öne sürer (Popper, 2017: 28). Popper'ın totaliter rejimlere karşı takındığı tavır, yaşadığı dönemin durum ve koşullarına bağlı bir tercih olarak değerlendirilebilir. O, iki dünya savaşı arasında Avrupa toplumlarında totaliter ve otoriter devletlerin güçlenişinden dolayı bir rahatsızlık hissetmektedir. Bunun bir sonucu olarak Popper kapalı toplumlara yönelik eğilimlerden kaçınmıştır. Bununla beraber, Popper'ın totaliterlikten uzak durma düşüncesini, yalnızca siyasi ortama bağlı bir tercih olarak görmek yetersiz bir değerlendirme olacaktır. Popper'ın bu tercihi, daha çok bilimsel söylemlerin üretilmesi ve işleyiş koşulları üzerine yoğun bir düşüncenin ürünüdür. Onun takip ettiği yol, etik ve siyasi sonuçlar bakımından çarpıcı bir yenilik taşıyor olmasından öte, yöntemsel arayışlar bakımından etkilidir. Popper'ın daha özgürlükçü bir toplum arayışı, birtakım

duygusal heyecanlardan değil; belirli bir bilim fikrinden kaynaklanmaktadır (Baudouin, 2015: 21).

Popper, sosyal bilimlerde yöntem sorunundan hareketle “ütopyacılık” ve “tarihsicilik” felsefelerini eleştirerek kendi yöntemini oluşturur. Totaliter ve kapalı toplumların düşünsel temelini bu anlayışlarda görür. Ona göre, kabileci ya da kapalı toplumdaki insanın eleştiren yönünü ön plana alan açık topluma geçiş, insanlığın geçirdiği en büyük değişimlerden biridir. O, bu anlamda açık toplum ile kapalı toplum arasında gerilimli bir çatışma ilişkisi kurar. Popper, açık toplumun ortaya çıkmaya başlamasını, toplumda bir huzursuzluğun ilk belirtileri olarak görür ve bu duruma “uygarlığın bunalımı” adını verir. Popper açısından, bu değişim bilinçli olarak yapılmamakla birlikte, eleştirici bir tartışma anlayışına ve sihirli tutulmalardan arınmış düşüncenin ortaya çıkmasına da yol açmıştır (Popper, 2017: 184-185). Popper’a göre,

Uygarlığın bunalımı duyulmaya başlamaktadır. Bu bunalım, bu huzursuzluk kapalı toplumun çöküşünün bir sonucudur. Günümüzde bile elan duyulmaktadır, özellikle toplumsal değişim zamanlarında. Bu açık ve kısmen soyut toplumdaki yaşamın bizden akılcı olmaya, duygusal olarak toplumla ilgili gereksinimlerimizden hiç değilse bazılarını unutmaya, kendimize bakmaya ve sorumluluk üstlenmeye gayret etmek suretinde durmadan istediği çabanın yarattığı bir bunalımdır (Popper, 2017: 185).

Ortaya koyduğu bu düşünceleri ve kavramlaştırmalarıyla Popper, “tarihsicilik” (*historicism*), “bütüncülük” (*holism*), “özcülük” (*essentialism*), “kabilecilik” (*tribalism*) ve “totalitarizm” (*totalitarianism*) gibi öğretilere radikal bir şekilde karşı çıkmıştır. Bunun karşısına kendisinin “açık toplum” olarak adlandırdığı toplum görüşünü ileri sürmüştür. Böylelikle Popper’ın doğa bilimleri alanında olduğu gibi toplumların gelişimi için de gerekli gördüğü eleştirel akılcılık düşüncesinin, toplum tasarımıyla karşımıza çıkan açık toplum anlayışına yansıdığı görülmektedir (Fırınacı Orman, 2014: 11).

Popper açısından tarihsicilik, toplum bilimlerinin en temel amaçlarının tarihsel bir kehanet olduğunu varsayan ve bu amacın, tarihin evriminin altında yatan düzenlilik, yasa ya da birtakım eğilimler keşfedilerek gerçekleştirilebileceğine inanan bir doktrindir. Baudouin’a göre, bütün tarihsiciliklerin çıkış noktasında bir kehanet boyutu olduğunu ifade eder. Tarihsicilik, insanlığın varacağı son bir evre olduğunu

varsayan ve bu evreye ulaşmak için de insanlığın geçmek zorunda olduğu evreleri haber veren bir düşünce biçimidir (Baudouin, 2015: 65).

Daha önce de vurgulandığı gibi Popper, tarihsici sosyal teorilerin, doğa bilimleri ile kurduğu yanlış bir ilişkiden dolayı yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Popper, tarihsicilerin yanlış değerlendirmelerinin toplum bilimine bir yansıması olan toplumsal zorunluluk düşüncesini eleştirir. Ona göre, tarihsiciler toplumsal zorunluluk düşüncesini tarihsel bir öndeyi olarak kabul ederler. Tarihsiciler bu düşüncelerinden kaynaklanan hedeflerine ulaşmak için gelişmenin bir takım kanunları olduğunu ve bu kanunların açığa çıkarılması yoluyla bu hedefe varılabileceğini savunurlar. Popper'a göre tarihsiciler, Newtoncu teorinin gezegenlerin yerlerini tahmin edebilme başarısından etkilenmişlerdir. Bu başarı, insanın geleceği önceden haber vermeye ilişkin eski bir hayalinin mümkün olduğunu göstermektedir. Popper tarihsicilerin, aynı durumun sosyal bilimler için de geçerli olabileceğini kabul ettiklerini ifade eder. Söz konusu hedef şöyle ifade edilebilir: "eğer astronominin ay ve güneş tutulmalarını önceden görüp haber vermesi mümkün olabiliyorsa sosyolojinin aynı şeyi ihtilaller için yapması neden mümkün olmasın?" (Popper, 1995: 46). Bu anlayışa şiddetle karşı çıkan Popper'ın toplum sisteminde, öndeyiye kesinlikle yer yoktur. O, insanın kendi kaderinin hâkimi olduğuna inanır. Bu bağlamda, amaçlarına uygun olarak insan yeryüzünü nasıl değiştirebiliyorsa, kendi tarihini de değiştirip etkileyebileceğini dile getirir. Popper'a göre, insanın bu amaçları gerçekleştirebilmesini sağlayan, tarihsicilerin öne sürdüğü tarihsel temel veya tarih yönelimleri (tarihsel zorunluluk) değildir. Popper bütün bunların insan tarafından seçilmiş ya da yaratılmış olduğunu savunur (Popper, 2017: 50-51).

Popper, tarihsiciliğe karşı çıkışını şu beş önermeyle formüle etmektedir:

1. İnsanlık tarihinin akışı, insan bilgisinin artışından şiddetli bir şekilde etkilenir. (Bu öncülün doğruluğu, düşüncemizi-bilimsel nitelikte olanlar dâhil- sadece şu veya bu türden maddi gelişmelerin yan ürünleri olarak görenler tarafından da kabul edilse gerekir).
2. Akıl (rational) veya bilimsel metodlarla, bilimsel bilginin gelecekteki artışını önceden haber veremeyiz.
3. Bu sebeple, insanlık tarihinin gelecekteki akış yönünü de önceden haber veremeyiz.
4. Bu demektir ki, bu teorik (nazari) tarih, yani teorik fiziğe tekabül eden bir tarihi sosyal bilim imkânını reddetmemiz gerekir. Tarihsel öndeyi için temel görevi yapacak herhangi bir bilimsel tarihi gelişme teorisi olamaz.

5. Bundan dolayı tarihsel metotların ana hedefi yanlış kavranmıştır ve böylece de tarihsicilik (historicism) çöker (Popper, 1995: 10).

Magee'ye göre, Popper'ın tarihsicilerin düşüncelerini kabul etmemesinin nedeni, onun değişimin problemlerimizi çözme çabamızın sonucu olduğuna inanan bir belirlenmezci olmasından kaynaklanmaktadır. Popper'ın bu konudaki tavrı, insan neyi tercih ederse etsin tercihinden sorumlu olan kendisidir. Aynı zamanda, tarihi ileriye taşıyan insandır, tarihin içinde birtakım amaç ve anlamlar varsa da bu insanın amacı ve ona yüklediği anlamdır (Magee, 1993: 89). Popper'ın doğa bilimlerindeki belirlenmezci tavrı, sosyal bilimlerde de kendini gösterir. Dünyanın katı yasalarla yönetilip yönetilmediği sorusunu metafizik olarak değerlendiren Popper'a göre, bizim keşfettiğimizi düşündüğümüz yasalar, varsayımsal bir yapıya sahip olup, her zaman yeniden değiştirilebilir (Popper, 2012: 281). O, bu düşünceleriyle tarihsiciliğin temel tezlerinden olan, tarihin gelecekteki akış yönüne ilişkin önceden haber vermenin imkânsızlığını göstermeye çalışmaktadır (Popper, 1995: 9).

Popper'a göre, siyasete karşı bilimsel ya da felsefi bir tutumun ve genel olarak toplumsal hayatı ayrıntılı çözümlenmeye çalışmanın ancak insanlığın genel tarihi üzerine düşünmeye ve yorum yapmaya dayanmak zorunda olduğu kanaati yaygındır. Popper'ın tarihsicilik olarak adlandırdığı bu anlayış, insanlığın genel gelişim süreci içinde bireyi kayda değer bir varlık olarak kabul etmez. Hatta bireyi bir piyon olarak görmektedir. Tarih sahnesinde önemli olan rollerin, büyük milletler, önderler, topluluklar ya da büyük fikir akımlarına ait olduğunu iddia ederler. Popper, bu anlayışın tarih sahnesinde sergilenen oyunun anlamını keşfedip tarihsel gelişimin kanunlarını anlamaya çalıştıklarını söyler. Popper açısından, tarihsiciler, başarıya ulaştıkları takdirde, gelecekte gelişmesi muhtemel olayları kestirebilmeyi amaçlamaktadırlar. Böylesi bir kestirimde bulunarak siyaseti güçlü bir zemine dayandıracak ve hangi siyasal faaliyetlerin başarılı, hangilerinin ise başarısız olacaklarının ihtimalini söyleyerek pratik anlamda bir öğüt verebileceklerdir (Popper, 2017: 37). Popper açısından tarihsici düşünce, kökeni eskiye dayanan bir anlayıştır. O, tarihsiciliğin en eski biçimini tanrıci bir yorum olarak değerlendirir. Bu yoruma göre Tanrı, tarihin sahnesinde sergilenen bir oyunun yazarıdır ve tarih sadece bu şekilde anlaşılabilir. Popper'a göre, bu yorum beraberinde seçilmiş halk öğretisini gündeme getirmektedir. Seçilmiş halk öğretisine göre Tanrı iradesinin seçkin bir aracı olarak bir

halkı diğer halklardan üstün olarak seçer ve yeryüzünü bu halka vaat eder. Kısacası bu öğretiyeye göre, tarihsel gelişim yasasını belirleyen Tanrının kendisidir.

Popper'ın, öne sürdüğü bir başka tarihsici unsur kabileciliktir; yani kabile olmadan bireyin bir hiç olduğu varsayılarak, kabilenin önemi üzerinde ısrarla durulmasıdır. Bunların dışında ırkçılığın ya da faşist düşüncenin tarih felsefesi ve Marxist tarih felsefesi olmak üzere iki modern tarihsicilik çeşidi olduğundan bahseder. Popper bunlardan birincisinin, en eski tarihsicilik biçimi olan seçilmiş halk öğretisi olduğunu öne sürer. Ona göre, Marx'ın tarih felsefesi seçilmiş ırk anlayışının karşısına, sınıfsız toplum düşüncesini; yani, yeryüzünün kendisine kalması alınca yazılı olan seçilmiş sınıfı öne sürer. Her iki teori de Popper için, tarihin gelişim yasasını keşfetmeye götüren bir tarih yorumuna dayanmaktadır. Popper bu iki tarih yorumunu şöyle değerlendirir: Irkçılık seçilmiş ırkın biyolojik üstünlüğüne dayanarak, tarihin kronolojik gelişim çizgisini betimler. Bu anlayış ırklar arası üstünlük mücadelesidir. Marx'ın tarih felsefesi ise iktisadidir ve bütün tarih, sınıfların ekonomik bir üstünlük savaşı şeklinde yorumlanmaktadır (Popper, 2017: 38-39).

Popper'a göre, Eski Yunan'da Herakleitos'a (M.Ö 540-480) gelinceye kadar, tarihsici niteliği açısından seçilmiş halk düşüncesiyle benzerlik taşıyan teoriler görmek mümkündür. Popper, Herakleitos öncesi Yunan filozoflarının, Doğu düşüncesinden esinlenerek dünyayı inşa malzemesi maddi şeyler olan büyük bir yapı olarak gördüklerini ifade eder.⁷ Herakleitos, Popper tarafından, değişim düşüncesini keşfeden filozof olarak değerlendirilir (Popper, 2017: 41). Popper'a göre Herakleitos'un söz konusu keşfi Parmenides, Demokritos (M.Ö 460-370), Platon ve Aristoteles (M.Ö 384-322) felsefelerini değişen dünyanın problemlerine çözüm getirme adına etkilemiştir (Popper, 2017: 42).

Herakleitos, "Her şey akar" ve "Aynı nehre iki defa inemezsin" (Aslan, 2016: 193)'de ifade edilir. Herakleitos'un bu ifadesi, bir hayal kırıklığına uğrama ve var olan sosyal düzenin sonsuza dek süreceğinin kabulünü benimsememektir. Popper, Herakleitos'un, değişim ve özellikle de toplumsal yaşamın değişimi üzerindeki ısrarını

⁷ "Dünya hangi malzemeden yapılmış?" sorusu, hemen genellikle Eski İonialı filozofların temel sorusu olarak kabul edilmektedir. Onların dünyayı bir yapı olarak düşündükleri varsayılınca, dünyanın kuruluş planı sorusu, yapı malzemesi sorusunu tamamlamaktadır. Bkz. Popper, *Açık toplum ve Düşmanları*, C.1, çev. Mete Tunçay, Harun Rızatepe, Liberte Yayınları, Ankara, 2017, s. 208.

tarihsicilik düşüncesinin önemli bir niteliği olarak değerlendirir. Ona göre, tarihsiciliğin değişim üzerinde fazla ısrarcı olması, değişim düşüncesine karşı bilinç-dışı bir direnmeyi bastırma çabasının belirtisi olarak yorumlanabilir. Popper, Herakleitos'un felsefesinin, yaşadığı dönemdeki toplumsal hayatın bozulmasına karşı bir tepki özelliği taşıdığını belirtir. Ona göre, tarihsici düşünceler, büyük toplumsal değişim dönemlerinde kendini daha belirgin olarak göstermektedir. Popper, bu düşüncesini de modern zamanlardaki tarihsici anlayışların ortaya çıkış sürecini örnek vererek destekler. Buna göre, modern Avrupa'da tarihsici düşünceler endüstri devrimi sırasında ve özellikle Amerika ve Fransa'daki siyasal devrimlerin etkileri sonucunda canlandırılmıştır (Popper, 2017: 45-46).

Popper'ın totaliterciliğin kaynağı olarak gördüğü tarihsiciliğin kökenine inmesindeki amaç kronolojik bir bilgi vermek değildir. Popper'ın bu konuda yapmaya çalıştığı şey, Baudouin'a göre:

Popper, kehanetçi tarihsicilik ve ütopya tekniklerin bir araya gelmesini, totaliter tanımlamasına giren değişik coğrafya ve dönemlerden bağımsız bir şekilde, tüm totaliter pratiğin birleştirici ve üretici ilkesi olarak görüyor... Popper'ın yaptığı bazı durumlarda totaliterciliğin zaferine olanak veren, başka durumlarda da ona engeller çıkaran maddi ve toplumsal koşulların incelenmesinden ibaret değildir. Popper daha çok totaliterciliğin zihinsel mekanizmalarını göstermeye çalışmaktadır (Baudouin, 2015: 63).

Popper tarihsicilik hakkındaki düşüncelerini, başta Platon, Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) ve Marx olmak üzere üç büyük düşünürün düşünceleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak biçimlendirir. Popper'a göre, bu üç düşünür totaliterciliği yetkin hale getirecek düşüncenin altyapısını oluşturmuşlardır. Şimdi, Popper'ın bu eleştirilerini sırasıyla Platondan başlayarak irdeleyelim.

3. 1. 1. Platon

Popper, Platon eleştirisine onun yaşadığı dönemdeki toplumsal değişim olaylarına dikkat çekerek başlar. Ona göre, Platon, Herakleitos'u huzursuzluğa yönelten dönemden daha karmaşık bir politik çatışma ve savaşlar döneminde yaşamıştır. Yunanlıların kabile hayatının dağılması Platon'un kenti olan Atina'yı bir tiranlık dönemine götürmüştür. Popper açısından, toplumun ve gerçekte her şeyin akış halinde olduğu düşüncesi, Herakleitos'un felsefesinde olduğu gibi Platon'un felsefesinde de harekete geçirici bir güç özelliği taşımaktadır. Platon, Herakleitos'un

yaptığı gibi, toplumsal hayatta yapmış olduğu mühendislik denemelerini, bir tarihsel gelişim kanununu ortaya koyarak açıklamıştır. Bu kanuna göre “Bütün toplumsal değişim, bozulma ya da çürüme yahut soysuzlaşmadır” (Popper, 2017: 47-48). Popper, Platon’un söz konusu çürüme sürecine bir son vermenin mümkün olduğuna inandığını ifade eder. Buna göre Platon, bozulmaya doğru genel bir tarihsel yönelim olduğunu kabul eder. Bu bozulmanın ise, ancak büyük bir siyasetçi tarafından durdurulabileceğine inanmaktadır. Popper’a göre, Platon bunu, değişmediği için bozulmayan, böylelikle de diğer devletlerin kötülüklerinden uzak kalabilen bir devlet meydana getirmekle gerçekleştirmek istemektedir. Popper, Platon’un değişimin kötülüğünden uzak kalabilen devleti, en iyi ve yetkinliğe ulaşmış devlet olarak gördüğünü belirtir. Popper, böylesi bir devleti “Durdurulmuş devlet” olarak tanımlar. Böylelikle Platon, her türlü bozulan şeye karşılık, bozulmayan yetkin bir şey bulunduğu sonucuna varır. “Formlar” ya da “İdealar Teorisi” olarak anılan bu inanç, Platon felsefesinin merkezini oluşturmaktadır. Popper’a göre bu değişimi durdurabilmek için ortaya konan, tarihsicilik düşüncesidir ve insanın bütün çabalarına karşın tarihsel bir kader yasasını değiştirebileceğini kabul etmemektir (Popper, 2017: 49-50).

Popper, Platon’un amacının toplumun tarihsici bir yasasını oluşturmak olduğunu öne sürer. Ona göre bu girişim, sonraki dönemlerde Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) tarafından tekrar gündeme taşınmış, Comte, Mill ve Hegel ile Marx tarafından da bir akım haline getirilmiştir. Popper’a göre, aralarındaki fark, tarihin gelişme aşamasını değerlendiriş biçimlerindedir. “Platon, betimlediği gelişimi mahkûm etmesine karşılık, bu modern yazarlar, bir tarihsel ilerleyiş yasasına inanarak onu alkışlamışlardır” (Popper, 2017: 67). Popper’ın değerlendirmesiyle, Platon’un değişim geçiren toplum hayatını anlama ve yorumlama çabası, onu sistematik biçimde tarihsici bir sosyoloji kurmaya götürmüştür. Bu tutum, Platon’un var olan devletleri, ideanın bir kopyası olarak değerlendirmesine sebep olmuştur. Platon için yapılması gereken ya ideasındaki devleti yeniden kurmak ya da bu mümkün değilse, İdeasındaki devlete benzeyen bir toplum şeklini oluşturmaktır. Popper, Platon’un bu girişimini, onun yaşadığı toplumda meydana gelen çöküş sürecini rasyonel bir biçimde açıklaması olarak yorumlar (Popper, 2017: 79-80). Bununla birlikte Popper’ın dikkat çektiği önemli bir nokta vardır. O, Platon’u büyük bir sosyolog olarak kabul eder ama

büyükliğünün, toplumsal bozulmuş yasasına dair birtakım soyut kurgulamalardan ibaret olmadığını belirtir. Platon'un büyüklüğü, onun ayrıntılı bir gözlemci ve sosyolojik açıdan sezgisinin keskin olmasında yatar. Popper'a göre Platon, kendisinden önce fark edilmeyen ancak modern dönemde keşfedilen şeyleri fark etmiştir (Popper, 2017: 66).

Popper'a göre, Platon'un sosyolojik çözümlemesi, aynı zamanda onun siyasal programını da ortaya koyar. Popper, Platon'un iki temel isteğini göz önüne alarak bir değerlendirme yapar. Bunlardan birincisi, değişim ve durulma üstüne idealist teori, ikincisi de natüralizmiyle ilgili olan formülüdür. İdealist formüle göre, her türlü siyasal değişim durdurularak, yani devletin ideasının kopyası yapılabilirse, değişimi de durdurmak mümkündür. Popper, bunun nasıl uygulanacağı sorusuna ise, naturalist formülle cevap verilebileceğini ifade eder. Naturalist formüle göre uygulama, doğaya dönerek; yani insan doğasına uygun olarak kurulmuş, kabilecilik şeklindeki bir sisteme dönüşle gerçekleşir (Popper, 2017: 107).

Popper, Platon'un siyasal programını tehlikeli bulmaktadır. O, Platoncu yaklaşımı, ütopyacı yapıcılık olarak adlandırır. Ütopyacı yaklaşım, Popper açısından, tarihin akışını değiştireceğini iddia eden kökten tarihsici yaklaşımdan daha tehlikelidir. Popper ütopyacı yaklaşımı tanımlarken, bu yaklaşımı amacını gerçekleştirmek için kullandığı akılcı hareket yönteminden yola çıkar. Ütopyacı yaklaşımda, akılcı eylemlerin önceden belirlenmiş bir amaç doğrultusunda bilinçli olarak takip ettiği bir yol olmalıdır. Aynı zamanda bu akılcı eylemin amacına ulaşmak için kullandığı araçların da önceden belirlenmiş olması gerekir. Bu nedenle akla uygun eylemde bulunmak için yapılması gereken ilk iş, ereği seçmektir. Popper'a göre, bunun siyasal etkinlik alanına uygulanışı ise, bizim herhangi bir pratik eyleme kalkışmadan önce, son siyasal ereğimizi, yani aklımızdaki İdeal Devleti belirlememiz gerektiğidir (Popper, 2017: 167). Popper, ütopyacı yaklaşımı özel bir karakterde değil; kamusal bir karakterde görmektedir. Ona göre, ütopyacılık belirli bir plan ve projeye göre, toplumun bütününe yeniden şekillendirmeyi hedeflemektedir. Ütopyacılık aynı zamanda Popper için bir üst devlet gibi iş görmektedir. Popper'a göre, bu anlamda ütopyacılık, anahtar konumları elde ederek devletin gücünü toplumla özdeş bir konuma gelene kadar genişletmek ve bu anahtar statülerden gelişen toplumun geleceğini şekillendiren tarihsel güçleri kontrol etmeyi amaçlar. Bu amacı

gerçekleştirmeyi ya gelişmeyi durdurarak ya da onun akış yönünü önceden görüp toplumu ona uydurmak suretiyle yapar (Popper, 1995: 77).

3. 1. 2. Hegel

Popper, modern tarihsiciliğin kaynağı olarak Hegel'i görmektedir. Ona göre, Hegel tarihsicilik anlayışını Herakleitos, Platon ve Aristoteles'in izinden giderek şekillendirmiştir (Popper, 2017: 343). Popper için Platon'dan farklı olarak Hegel, oluşum halinde olan evrendeki gelişim eğilimini özünden ayrılma, çürüme ya da idealardan uzaklaşma olarak görmemektedir. Popper bu anlamda Hegel'in tarihsiciliğini iyimser bir yorum olarak değerlendirir. Hegel'in oluşum evreni, sürekli hareket halinde olup, kendi kendini geliştirme potansiyeline sahiptir. Bu anlayışa göre, "Her devresi kendisinin içinden çıktığı önceki devreyi içine alır ve her devre önceki devreleri aşarak yetkinliğe gittikçe daha çok yaklaşır" (Popper, 2017: 351). Kısacası Hegel'in gelişim kuramı bir ilerleme kuramıdır ve bu ilerleme diyalektik bir şekilde gerçekleşmektedir. Diyalektik ilerlemeye göre, önce bir tez ortaya konulur, öne sürülen tez eleştirilerek karşı bir tezi ortaya çıkarır ve bu iki tezin çatışmasından bir senteze ulaşılır. Ortaya çıkan sentez ise, karşıt savları potasında eriterek onları aşan bir yapıya bürünür. Popper, diyalektik üçlemenin aslında eleştirel tartışmanın ve bilimsel düşüncenin izlediği bir yol olduğuna ama Hegel'in bunu farklı sonuçlara götürdüğüne dikkat çekmektedir. Popper, her şeyin kendi içinde çelişkili olduğunu öne süren bir anlayışın bizi, bütün akılcı tartışma ve ilerlemenin son bulmasına neden olacak Hegelci bir öğretiye doğru sürüklediğini öne sürer (Popper, 2017: 351-353).

Hegel'e göre tarih, "mutlak ruhun ya da evren ruhunun düşünme sürecidir. O, sanki kader tarafından usavurulan muazzam bir diyalektik tasımdır. Bu tasım, kaderin izlediği plandır ve varılan mantıksal sonuç da kaderin varmak istediği sonuçtur" (Popper,2017: 359). Bu bağlamda ancak dünya tarihindeki olayların sonuçları hakkında bir kanıya ulaşılabilir. Popper'a göre Hegel, dünya tarihinin kaderini, mutlak amacını bildiğine inanmaktadır. Ona göre Hegel, bu düşüncesinin diyalektik çekişmeyle mümkün olabileceğini savunur. Popper'ın değerlendirmesiyle, bu anlamda Hegel, farklı ulusların dünyaya hâkim olmak için giriştikleri diyalektik mücadeleyi kazanmayı bir başarı olarak görür ve bunu ulusların tek amacı olarak değerlendirir. Bu durum Hegel için dünya tarihi hakkında bir yargıya varmamızı olanaklı kılan tek

dayanaktır (Popper, 2017: 375). Kısaca Hegel ulusal ruh üzerinden yüceleştirilen bir kavramla devlet anlayışını şekillendirir ancak Popper bu düşünceyi onaylamamaktadır. Popper'a göre, ulusun ortak bir dil ve tarih gibi niteliklere dayandığını öne süren kuramlar kabul edilemez ve uygulanamaz. Popper aynı zamanda bu düşünceyi bir mitos, akıldışı bir hayal olarak niteler (Popper, 2017: 363).

Popper, Hegel'in tarihsiciliğini, modern totaliterciliğin hızlı bir gelişim göstermesini "kendisine borçlu olduğu, gübre" olarak değerlendirir (Popper, 2017: 369). Bu anlamda, Hegelci tarihsicilik ile modern totaliterliğin düşünce yapısının aynı olduğunu ifade eder (Popper, 2017: 385). Popper, Hegel' in modern takipçilerine hizmet eden düşüncelerini şöyle ifade eder:

1-Ulusçuluk: Devlet kendi başına en yüksek amaç değildir. Daha çok kandır, ırktır, halktır. En yüksek amaç, çağa damgasını vurarak, dünyaya egemen olmaktır.

2-Devlet ancak, başka bireysel devletlerle olan karşılıklı sayesinde var olabilir, yani varlığını savaşta ortaya koymalıdır.

3-Devletten üstün, bir ahlaksal fikir olamaz, önemli olan şey devletin çıkarıdır.

4-Savaş iyidir, yücedir.

5-Büyük adamların, dünya çapındaki yaratıcı rolleri önemlidir.

6-Tehlikeli yaşa ve tutkusuz bir hayatın aksine kahraman adam idealini ön plana çıkar! (Popper, 2017: 372-381).

Popper, Hegelci düşünce yapısının, tarihsici yaklaşım adına ortaya çıkan en gelişmiş ve en tehlikeli biçimi olan Marxçılığın⁸ temelini oluşturduğunu ifade etmektedir (Popper, 2017:389).

3. 1. 3. Marx

Marx'ı açık toplumun düşmanı ve tarihsici olarak eleştiren Popper, tarihsici düşünme yönteminin yıkıcı etkisinin yayılmasından Marx'ı sorumlu tutar (Popper, 2017: 390). Becermen'e göre de Popper, Marx'ı günümüzdeki sorunların sorumlusu

⁸ İfade çevirmenlerin tercihidir. Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, çev. Mete Tunçay, Harun Rızatepe, Liberte Yayınları, Ankara, 2017.

olarak görmektedir. Eğer Marx bir kehanette bulunmasaydı ve bir yeryüzü cenneti vaat etmeseydi bu kadar sorun ortaya çıkmayacak ve kan dökülmeyecekti (Becermen, 2010: 14). Popper, Marxçılığı, ekonomik ve siyasal güç gelişmelerinin, özellikle de kehanette bulunarak devrimlerin önceden haber vermeyi amaçlayan salt tarihsel bir kuram olarak görmektedir. Bu nedenle Popper, Marxçılığı bir yöntem olarak ele alıp inceleme ve eleştirmek, yani onu yöntembilim standartlarına göre değerlendirmeyi gerekli görür (Popper, 2017: 390-391). Yöntem olarak ele alınıp bir değerlendirme yapıldığında ise Popper, Marxizm'i tarihsel bir kuram olarak kabul edilip Marx'ın da bir tarih bilimi kurma iddiasının temelsiz olduğunu belirtir. Çünkü Popper açısından, tarihin herhangi bir yönü olmadığı gibi, hiçbir özgül kanuna da uymaz. Bu sebeple tarih biliminin konusu haline de gelemez. Tersini savunan Marx ise, bilimsel öngörü ile kehaneti birbirine karıştırmış ve kendisini sahte peygamber durumuna düşürmüştür (Delecampagne, 2012: 217).

Bilimsel olma tezi, Marxizm'in önemli bir ögesidir. Magee'nin ifadesine göre,

Marx kendisini, tarihsel, siyasal, ekonomik-genel olarak toplumsal-bilimlerin... Newton'u ya da Darwin'i gibi görmüştür... Marx, insan toplumlarının gelişiminin kendisinin keşfettiğini bilimsel yasalarla yönetildiğine inanıyordu. Bilim anlayışı, ister istemez Einstein –öncesinin bilim anlayışıydı... Marx da Newton'un maddenin uzamdaki devinimlerini yöneten doğa yasalarını keşfettiğini, dolayısıyla herhangi bir fizik sistem hakkında, ilgili veriler elde olunca, onun bütün gelecek evrelerinin önceden kestirilebileceğini sanmaktaydı (Magee, 1993: 85-86).

Bu anlamda, Popper'a göre, bilimsel öndeyi üzerinde ısrar Marx'ı yanıltmıştı. Bu düşünce kaderci bir yaklaşım sergiler çünkü önceden belirlenmiş olması durumunda bazı olayların önceden kestirilebileceğini öne sürer. Bu düşünceden hareketle Marx bilimsel yöntemin katı bir belirlenimciliğe dayanması gerektiğini kabul etmiştir. Popper'a göre, Marx'ı hataya götüren durum soyut belirlenimcilik kuramından ziyade, bu düşüncenin bir bilimsel yöntem olarak kabul edilmesidir. Popper kısaca belirlenimcilik kuramının bir bilimsel yöntem olarak kabulü durumunda Marx'ın toplum biliminin amaçları ve olanakları üzerine yapacağı etkiye işaret etmektedir. Popper için Marx'ın *bilimsel falcılığı* kabulünün temelinde, yalnızca belirlenimcilik bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, fizik ve astronomi alanındaki bilimsel öndeyi ile toplum hayatının temel gelişim yönelimlerini ayrıntılı olarak öngörme iddiasında olan tarihsel bir kehanet vardır (Popper, 2017: 392-393).

Popper, bilim olma iddiasındaki Marxizm'in temel görüşlerini şu noktalarda ortaya koymaktadır:

a) Güneş tutulmaları konusunda yüksek bir kesinlik derecesi taşıyan ve önümüzdeki çok uzun bir dönem için geçerli olan öndeyilerde bulunmak mümkündür. O halde devrimler hakkında öndeyide bulunmak neden mümkün olmasın?... Tıpkı güneş tutulmaları gibi devrimler üzerine de öndeyide bulunmanın mümkün olduğu temel fikri, toplum bilimlerinin görevi noktasında şu görüşlerin doğmasına yol açtı:

b) Doğa bilimleri gibi toplumbilimlerinin görevi de öndeyide bulunmaktır. Toplumbilimlerinin görevi, tarihle, yani insanlığın toplumsal ve siyasal gelişmesiyle ilgili öndeyilerde bulunmaktır.

c) Bu öndeyiler, siyasetin görevini belirler. Siyasetin görevi, kaçınılmaz olduğu öngörülen siyasal gelişmelerin (Marx'ın deyişiyle) "doğum sancılarını" azaltmaktan ibarettir (Magee, 1993: 137).

Popper, tarihsici metodun sosyoloji teorisini Marx üzerinden eleştiriye tabi tutar. Bu teoriye göre, toplum zorunlu olarak değişecektir; ancak bu değişim önceden belirlenmiş değişmez bir yol izleyip kaçınılmaz bir zorunlulukla önceden belirlenmiş olan aşamalardan geçerek gerçekleşecektir (Popper, 1995: 61). Bu konuya ilişkin görüşlerini Marx şöyle ifade eder: "Bir toplum kendi hareketinin doğa yasasını keşfetmek işinde doğru yola girmiş olsa bile bu toplum, ne doğal gelişim aşamalarının üzerinden atlayabilir ne de onları resmi kararlarla iptal edebilir. Ama doğum sancılarının süresini kısaltabilir, şiddetini azaltabilir" (Marx, 2015: 19-20). Popper, tarihsicilerin görüşlerini şekillendirmede Marx'ın bu yaklaşımından faydalandıklarını ifade eder. Bu durumda tarihsicilik, ne eylemsizliği, ne de kaderciliği kabul etmemesine karşın, şartları zorlayan yani kaçınılmaz olan değişimler için gerekli olan girişim ya da eylemlerin gereksiz olduğunu savunur. Popper, bu anlayışı kaderciliğin özel bir türü; başka bir ifadeyle tarihin eğilimlerine ilişkin bir kadercilik olarak değerlendirir (Popper, 1995: 61).

Popper'a göre, toplumdaki gelişmeleri belirleyen etkenlerin olduğu düşüncesi, tarihsiciliğe varmadığı sürece zararsız bir varsayımdan öteye gitmemektedir. O, Marx'ın toplum biliminin amaçları hakkındaki tarihsici görüşünün, değişikliğe uğradığını ifade eder. Kısaca Marx, daha önceden savunduğu bilimin dünyayı değiştirebileceği ve gerçekten değiştirmesi gerektiğini öne süren düşünceden vazgeçmiştir. Popper'a göre, Marx artık bilimsel sosyalizmin görevinin, sosyalist çağın gelişini haber vermesi olarak görmektedir. Popper'ın değerlendirmesine göre, bilimsel sosyalist doktrin sadece müjdelemek yoluyla, insanları kaçınılmaz olan

değişiklik hakkında bilinçlendirir. Bu süreçte insanlara yapmaları gerekeni anlatarak, gelişini hızlandırdığı sosyalist bir dünyaya katkıda bulunur (Popper, 2017: 393-394).

Marx'ın tarihsel maddeciliğini iki kategoride değerlendiren Popper'a göre, bu kategorilerden ilki tarihsiciliktir. Marx'ın düşüncelerinden hareketle tarihsicilik, toplum bilimleri alanının tarihsel bir gelişim yasası ile özellikle de tarihi kehanet ile örtüşmesidir. Popper'ın ele aldığı ikinci kategori ise ekonomisiciliktir. Bu görüş toplumdaki ekonomik yapının doğa ile yapmış olduğu madde alışverişinin örgütlenme biçimini konu alır. Bu ekonomik alışveriş toplum ile doğanın tarihsel gelişmeleri için belirleyici temel etken durumundadır. Popper, Marx'ın ekonomisiciliğinin toplumbilimleri yönteminde önemli bir ilerleme getirdiği görüşünü yadsımaktadır. Popper, bunu bütün toplumsal gelişmelerin ekonomik koşullardaki gelişmelerle yakın irtibatını gerektirdiğini öne süren yanlış bir öğretiyi olarak değerlendirir. Onun açısından, fikirler ile ekonomik koşullar arasında tek taraflılık esasına dayanan bir belirlenme ilişkisi değil; karşılıklı bir dayanışma ilişkisi söz konusudur. Hatta Popper fikirlerin üretim araçlarından daha temel durumda olduğunu öne sürer. Popper için, Marx'ın tarihsici yorumu olayları ekonomik arka planları ile birlikte öğütleyen değerli bir öneri olmakla birlikte çok da ciddiye alınmamalıdır (Popper, 2017: 412-415).

3.2. Karl R. Popper ve Bölük Pörçük Yöntem

Sosyal bilimler alanında bir yöntem oluşturma çabası içerisinde olan Popper, bilimsel araştırma yöntemlerini sosyal bilimlere de uygular. Salt gözlem yapan hiçbir bilimin olmadığını öne süren Popper'a göre, bu durum sosyal bilimler için de geçerlidir (Popper, 2016: 93). Bu nedenle tüm toplum bilimleri, diğer bilimler gibi bir kuram ortaya koymalıdır (Grünberg vd., 2003: 129). Toplum bilimlerinin, henüz bir yöntem birliğine ulaşmaktan uzak olduğunu öne süren Popper, bunun nedeninin bilimsel nesnelliğin toplum bilimlerine uygulanmasının araçlarından yararlanamamaktan kaynaklandığını söylemektedir (Popper, 2017: 513). Popper, alana yönelik yöntemini inşa ederken, bilimsel yönteme ilişkin görüşlerine atıfta bulunarak öncelikle bilgi-bilgisizlik kavramlarına dikkat çeker. Bunun yansira Popper pratik bir problem üzerinden bilimsel yöntem arayışının mümkün olduğunu savunur. Başka bir ifadeyle Popper, sosyal bilimlerin yöntemleri incelendiğinde teoriden ziyade pratik problemler üzerine kurulan metodolojilerin daha kayda değer olduğunu ifade

eder. O, pratik nitelikleri daha ağır basan metodolojik tartışmaların faydalı olmaktan öte gerekli olduklarını da belirtir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Popper, bilimsel araştırma yöntemleri ile sosyal bilimlerin araştırma yöntemlerinin aynı olması gerektiğini vurgular. Ona göre, sosyal bilimlerde deneme - yanılma yönteminin kullanılması ve yanlışların bulunup elenebilmesi için eleştiriye ihtiyacımız vardır (Popper, 1995: 67). Popper açısından, toplum bilimleri için yapılması gereken tek çıkar yol, temelde bütün bilimler için ortak olan yöntemler yardımıyla çağımızın pratik sorunlarını çözmeye çalışmaktır. Bununla anlatmak istediği ise, sınama ve yanılma yöntemiyle yanlışlanabilir olan kuramlar ortaya atma ve bunları pratik sınavlarla denetlemedir. Kısaca Popper, sonuçları bölük pörçük toplum mühendisliği tarafından denetlenebilecek olan bir toplum teknolojisini savunur (Popper, 2017: 513).

Popper, sosyal bilimlerde kullandığı yönteme “bölük pörçük yöntem” adını verir ve bu yöntemi, doğa bilimlerinde olduğu kadar sosyal bilimlerde de pratik sonuçlara ulaşmanın esas yolu olarak görür (Popper, 1995: 68). Popper kendine has bir özgün terim kullanarak, sosyal mühendislik yerine “bölük pörçük mühendislik” terimini kullanmıştır. Bu kavram aracılığıyla Popper sosyal bilimlerin tarihsici yorumlara dayanarak ütopyacı mühendisliğe eğilim göstermesini reddedip özgün bir görüş ortaya koymaya çalışmaktadır (Anlı, 2016: 59). Popper’a göre, toplum bilimlerinde yapılmaya çalışılan sosyal mühendisliğin tamamı ütopyik bir hayal olarak kalmaya mahkumdur (Popper, 1995: 67). Popper, tarihsici yöntemin tam aksine teknolojik bir sosyal bilimi hedefleyen bir yöntem önerir. Onun açısından söz konusu yöntem,

Sosyal kurumları ıslah etmek isteyen herkesin çalışmasına vazgeçilmez bir temel teşkil edecek olan bütün olguları bulmak amacıyla, sosyal hayatın genel kanunlarının incelenmesine yönelir. Üzerinde düşünmekte olduğumuz teknolojik metodoloji, gerçek olmayan kurgulardan sakınmanın araçlarını sağlamayı amaçlar. O, tarihselcilik –aleyhtaradır (*anti historicist*), fakat asla tarihsel - aleyhtarı (*anti – historical*) değildir. Tarihi tecrübe en önemli bir bilgi ve haber kaynağı olarak ona hizmet eder. Fakat sosyal gelişmenin kanunlarını bulmaya çalışmak yerine, sosyal kurumların kurulmasına sınırlar koyan çeşitli kanunları veya diğer tek biçimlilikleri araştırır (Popper, 1995: 55-56).

Popper'a göre, mevcut teknolojik bilgiyi bilinçli bir biçimde kullanan özel ve kamusal her türlü sosyal faaliyeti kapsayan bir terime ihtiyaç vardır. Bu nedenle Popper, öne sürdüğü metodolojik terimin, sosyal bilimlerde faydalı olacağını savunur.

Popper, bölük pörçük yaklaşımı fizik mühendisliğine benzetmektedir. Fizik mühendisliğinin görevi, makineleri icat etmek, plan ve projesini çizmek, yeniden düzenlemek ve bakımını yapmaktır. Bölük pörçük yaklaşımın görevi de sosyal kurumları tasarlayıp kurmak, yeniden düzenlemek ve zaten mevcut olanları çalıştırmaktır (Popper,1995: 74). Popper, bölük pörçük yöntemini biraz daha özelleştirerek makine mühendisliği örneği üzerinden şu şekilde açıklamaya çalışır:

Makine yapıcısı, elinde birikmiş yeterince tecrübesi, yani deneme ve yanılmayla geliştirilmiş teorileri olduğu için buna kalkışabilir. Bu da makine yapıcısı her çeşit yanlışlığı zaten geçirmiş olduğu için ya da başka bir deyişle, bölük pörçük yöntemler uygulayarak kazandığı tecrübesine dayandığı için plan yapabiliyor demektir. Onun yeni makinesi, büyük sayıda küçük küçük iyileştirmelerin sonucudur. Makine yapan biri, çoğunlukla önce bir modelden işe başlar ve ancak bu modelin çeşitli bölümlerinde birçok bölük pörçük ayarlardan sonra üretime geçmek üzere son haliyle planlarını çizebileceği aşamaya ulaşır (Popper, 2017: 172).

Popper'ın ortaya koyduğu bu yöntem bütüncü ya da ütopyacı bir yapıya sahip değildir. Onun açısından, söz konusu yaklaşım, “toplumu bir bütün olarak ilgilendiren –toplumun genel refahı gibi- bazı idealler besleyebilir ise de, onu bir bütün olarak yeni baştan kurma yöntemine inanmaz” (Popper, 1995: 76). Bu düşünceden hareketle Popper, ideal bir toplum düşüncesi üzerine akıl yürütmenin zorluğuna dikkat çeker. O, toplumsal yaşamın karmaşıklığına vurgu yaparak, ideal toplum gibi büyük bir projenin yargılanıp yargılanamayacağı üzerinden sorular sorar: “Uygulama yürür mü? Duruma gerçek bir düzeltme gerekir mi? Ne gibi acılara yol açabilir? Gerçekleştirilmesinin araçları neler olabilir” (Popper, 2017: 169). Popper, buna karşılık kendisinin önerdiği bölük pörçük yaklaşımın daha basit bir yapıya sahip olduğunu ifade eder. Öncelikle öne sürdüğü yaklaşım bütüncüllükten uzaktır. Projeler teker teker kurumlara aittir. Popper, bu kurumların herhangi birinde ortaya çıkacak bir aksaklığın büyük bir sorun meydana getirmeyeceği gibi, tekrar ayarlanıp düzenlenmelerinin de daha kolay olduğunu belirtir. Ona göre, daha az risk taşıyan bu yaklaşım ortaya konulan programları uygulamada, hayal (ütöpik) veya şiddet uygulama yerine akli kullanmayı sağlamak bakımından umut vericidir (Popper, 2017: 169).

Popper, bölük pörçük yöntem ile Sokratik yöntem arasında bir benzerlik kurar. Buna göre, bu yöntemi kullanan bilim adamı da Sokrates gibi, ne kadar az şey bildiğini bilir. Ona göre, biz ancak yanlışlarımız sayesinde öğrenebiliriz. Buna uygun olarak da söz konusu yöntem, gerçekleşen sonuçlar ile umulan sonuçları birbiriyle mukayese eder ve yapılan reformların istenmeyen kaçınılmaz sonuçları konusunda kendini hazırlayarak dikkatli bir şekilde ilerler. Bu yöntem, olayların sebep ve sonuçlarını birbirinden ayırmasını bilir. Aynı zamanda yapmak istedikleri konusunda net bir yaklaşıma sahiptir, ne yapmakta olduğunu bilmesini zorlaştıracak genişlik ve karmaşıklıkta reformları üstlenmekten kaçınacaktır (Popper, 1995: 76-77). Popper, toplumsal reformlar üzerine yapılan denemelerde bütüncül yaklaşıma karşı çıkmakta ve bunun yerine toplumun kurumlarını ayrı ayrı değiştirmeyi önermektedir. Onun açısından sosyal bilimler alanında en çok öğretici olan deney türü budur. Popper'ın önerdiği yöntem göre, bir kurumu diğer kurumların çerçevesine nasıl uyarlayacağımızı ve onları bizim amaçlarımıza göre işleyecek şekilde nasıl ayarlayabileceğimizi ancak bu yolla öğrenebiliriz. Ayrıca yapılması hedeflenen reformların sürdürülebilirlik gücünü kıracak sonuçları dikkate almaksızın yanlış yapabilir ve yaptığımız yanlışlardan ders alabiliriz. Onun yaklaşımında, bilimsel yöntemin sırrı, yapılan yanlışlardan ders almaktan ibarettir (Popper, 2017: 172). Böylelikle de toplumun yapılan reformlara karşı desteğinin de büyük oranda devam etmesini sağlayabiliriz.

Popper'ın yaptığı bu değerlendirmede, onun bilimsel yöntem anlayışının bölük pörçük yöntem yansıdığı görülmektedir. Kısaca bilim kuralı olarak seçicidir; bu nedenle bilimsel yöntem yaklaşımına göre bütünler, ne bilimsel ne de başka herhangi bir faaliyetin konusu olamazlar (Popper, 1995: 87). Bilimselliğin koşulu olarak sınanabilirlik ve yanlışlanabilirlik ancak sınırlı bir alanda uygulanabilir. Sosyal bir projenin sonuçlarının sınanabilmesi, ancak sınırlarının iyi belirlenmesiyle olanaklıdır (Anlı, 2016: 56). Popper'a göre, eğer bir şeyi inceleme konusu haline getirmek istiyorsak onun bazı yönlerinin seçilmesi gerekir. “dünyanın, ya da tabiatın bir parçasının bütünü gözlemlememiz veya tasvir etmemiz mümkün değildir. Gerçekte, en küçük parçanın bile bütünü bu şekilde tasvir edilemez, çünkü her tasvir zorunlu olarak seçicidir” (Popper, 1995: 86). Popper'ın bölük pörçük yöntemi, bütüncül bir yapı taşıyan sosyal deneylerin, bilimsel anlamdaki hedefler için uygun olmadığı

görüşünü savunmaktadır. O, hem tarihsiciliğin, hem de ütopyacılığın ortak görüşü olan sosyal deneylerin gerçekçi bir karakter taşıyabilmesi için, toplumun bütünü yeniden dizayn etmeye yönelik girişimlere karşı çıkar (Popper, 1995: 92-93).

Popper'ın toplumsal yöntem anlayışında karşı çıktığı başka bir yaklaşım biçimi, köktenciliktir. Ona göre köktenci anlayış, mevcut olan toplumsal sistemi ve onun yerine gelecek olan yeni sistemi, tuval üzerindeki bir resme benzetmektedir. Bu resimde, yenisi boyanmadan önce eskinin silinip temizlenmesi gerekmektedir. Popper'a göre, bu tuval temizliğini yapan siyasal ressamın kendini ve hedeflediği ütopyasını da tuvalden silmesi gerekir. Bu temizlikten uzak durabilmek için, kendisine toplumsal dünyanın dışında bir yer bulması gerekir ki, böyle bir yer de yoktur. Toplumsal dünya her an hareket halindedir, yeniden kuruluş sırasında da işlemeye devam eder. Popper'ın bu eleştiride dikkat çekmeye çalıştığı şey, önerdiği bölük pörçük yöntemin toplum hayatında daha çok deneyim kazanana kadar, kurumların niçin birer birer düzeltilmesi gerektiğine yöneliktir. Onun vurguladığı gibi, deneme ve yanılma, önce yanlışlar yapıp sonra onlar üzerinde düzeltmeler yaparak öğreniriz. Popper'ın toplumsal yöntem anlayışına göre, toplumsal dünyanın yeniden kurulması durumunda kurucu sistemin hiçbir sorun yaratmadan işleyeceğini varsaymak akılcı değildir. Deneyim yetersizliğinden dolayı daha uzun bir süreçte bir takım düzeltmelerle, yani bölük pörçük yöntemle halledilebilecek birtakım yanlışlıklar olmasını beklemek daha doğru ve tutarlı bir yaklaşım olacaktır (Popper, 2017: 175-176).

Popper'ın söz konusu yöntemine göre, bilinçli ve eleştirel bir niteliğe sahip olan bilimsel yöntemlerin, uygulanmasının büyük bir önemi vardır. Bilimsel ve bilim öncesi deneysel yaklaşımları birbirinden ayıran temel fark, buradan ortaya çıkmaktadır. Popper'a göre, her iki yaklaşım temelde deneme-yanılma yönteminden faydalanır; ancak bu iki yaklaşımı birbirinden ayırt edecek farklar söz konusudur. İnsan bir gözlemi sadece kaydetmekle yetinen edilgen bir yapıya sahip değildir. Aynı zamanda insan etkin olarak rol alıp, pratik bir nitelik taşıyan bazı problemleri çözmek için aktif olarak girişimde bulunur. Bu uygulama sonucunda bir gelişim gösterebilmek için, hatalardan ders çıkarmaya hazır olunmalı ve onlardan bir fayda sağlama yolu tercih edilmelidir. Popper açısından, bilinçli bir şekilde denemeler yapılır ve bunun sonucunda yapılan yanlışlara eleştirel bir bakış açısı sunulursa, bu yöntem bilimsel

bir karaktere sahip olabilir. Popper, yapmış olduğu bu değerlendirmenin bütün empirik bilimlerin kullandığı bir yöntem olduğunu dile getirir (Popper, 1995: 96). Özetle, böylece Popper bilimsel ve bilim öncesi yöntemleri de birbirinden ayırmış olur.

Popper'a göre, siyasete ve toplum araştırmalarına bilimsel yöntemler yerleştirmek isteniyorsa eleştirel bir tutumun benimsenmesi gerekir. Bununla birlikte salt deneme yapmakla yetinilmemeli aynı zamanda hata yapmanın kaçınılmaz olduğu kavranmalıdır. Bu tavır, hataları beklemek anlamına gelmemektedir, aksine onları bilinçli bir şekilde aramayı öğrenmek demektir. Popper, bilimsel yöntemi politikaya uygulamanın tek yolunun hatalardan arınmış, istenmeyen sonuçları bertaraf edilmiş hiçbir politik hareketin olamayacağı varsayımını kabul etmekten geçtiğini ifade eder. Ona göre, bu durumda yapılacak şey, yanlışları arayıp bulmak, açıkça ortaya koyup analiz ederek onlardan ders alınması gerektiğidir. Popper'a göre dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta politikada uygulanacak bilimsel yöntemin yanlış yapmadığımızı inanarak, hatalarımızı görmezden gelerek veya bir şekilde onların üstünü kapatarak ya da onlar için başkasını suçlayarak bahaneler üretme sanatı olmadığıdır. Popper'a göre, bu yöntemin politikada uygulanması isteniyorsa hataların sorumluluğu cesaret gösterip kabullenilmeli ve onlardan ders alıp bu bilginin gelecekte aynı hataya düşmemek için kullanılması gerekir (Popper, 1995: 97). Popper, akla dayanan siyasal bir etkinliğin ancak tarihin gelecekteki gelişim çizgisi saptanırsa mümkün olacağına inanan düşünceyi eleştirir. Bölük pörçük yöntem bu konuda farklı bir açılım sunar. Söz konusu yöntemde göre, siyasetin bilimsel bir tabana oturması toplumsal kurumların, bizim beklentilerimiz ya da amaçlarımız doğrultusunda kurulması ve değiştirilmesi için gerekli olgusal bir bilgidir. Popper'a göre böylesi bir bilimsel yaklaşım pratikte toplum hayatında "bunalımlardan kurtulmak veya bir bunalım çıkarmak istiyorsak yahut servet dağılımını daha eşit veya daha az eşit yapmak istiyorsak, ne gibi adımlar atmamız gerektiğini bize söyleyecektir" (Popper, 2017: 51).

Bölük pörçük yöntem, siyasal yaşamda demokrasi ve birtakım güçlerin demokratik yoldan denetlenmesi için kurumların varlığını önerir. Popper'a göre, "her türlü kötülüğün temelinde ekonomik güç bulunduğu doğmasını bir kenara koymak gerekir. Onun yerine, her türlü denetim altında olmayan gücün tehlikelerinin anlaşılması konulmalıdır" (Popper, 2017: 432). Popper için, fiziksel gücün ve o güce

dayanan sömürü sisteminin denetlenmesi gerekir. Bu denetim ancak “salt biçimsel demokrasi” yoluyla yapılabilir. Bu gerçekleştiği takdirde, söz konusu güçleri denetlemek bizim elimizde olacaktır. Popper bu denetleme mekanizmalarını kullanabilmek için birtakım kurumlar kurmamız gerektiğini ifade etmektedir. O, ekonomik gücü örnek olarak verir ve ekonomik gücün demokratik yoldan denetlenmesi için kurumların varlığını önerir. Popper’a göre ekonomik güç siyasal güç tarafından denetlenmemelidir; çünkü ekonomik gücün siyasal güç tarafından denetlenmesi gücün tek elde toplanmasına neden olur. Popper burada, kurmuş olduğumuz demokratik kurumların güçlendirilmesi gerektiğine dikkat çeker. Popper’a göre, siyasal alanda bunları gerçekleştirebilmek için bölük pörçük yönetime ihtiyaç vardır. Popper’a göre, hayalî bir iyilik idealini hayata geçirmek için girişimde bulunmak yerine, hâlihazırdaki somut kötülüklerle mücadele etmek için girişimde bulunulmalıdır (Popper, 2017: 432-433).

Popper’ın bölük pörçük yönteminde sosyal normlar insan yapısındırlar. Sosyal normlarda meydana gelecek aksaklıklar için bazı üstün güçleri ya da başka birilerini değil; sadece kendimizi suçlamalıyız. Sosyal normlarda bir problem görüyorsak, problemleri çözmek bizim görevimizdir. Popper bazı toplumsal yasaların, revize edilebileceğini, bazılarının da diğerlerinden daha iyi olanlarla değiştirilebileceğini belirtir. Popper, var olan toplumsal kurumların, hayali veya gerçekleştirilmesi mümkün olmayan idealler yerine gerçekleştirilebilir standartlarla karşılaştırılması gerektiğinin ifade eder. Toplumsal yasalar kendi tercih ya da kararlarımız olduğu için, onları kabul edip etmeme sorumluluğu bize aittir. Kısacası Popper’ın sisteminde doğaya atfedilen ahlaki bir kriter yoktur. Başka bir ifadeyle doğada ahlaki bir ölçüt mevcut değildir; aksine, insan ölçüleri doğaya uygulayarak ahlakı doğal dünyaya getirir. Ahlak doğaya bizim tercihlerimiz, kararlarımız ve bunların sorumluluğunu üstlenmemiz aracılığıyla girer (Popper, 2017: 84-85).

Popper’a göre, bölük pörçük yöntemde, kurumların kaynağı ve onları kuranların asıl niyetiyle ilgilenilmez.⁹ Popper bunun yerine söz konusu yönetime göre

⁹ Toplumsal kurumların yalnız küçük bir azınlığı bilinçle düşünülerek kurulmuştur, büyük çoğunluğu ise, insan etkenliklerinin düşünülmemiş sonuçları olarak, büyümüşlerdir. Bkz. Popper, *Açık toplum ve Düşmanları*, C. 2, çev. Mete Tunçay, Harun Rızatepe, Liberte Yayınları, Ankara, 2017, s. 51.

belirlenmiş amaç ve kriterlerin ne olduğu; bu kurumların onları gerçekleştirecek bir yapıya sahip olup olmadığı ile ilgilenir. Popper bu durumu, şu örnek üzerinden açıklar

Bir sigorta kurumunu ele alabiliriz. Sigortanın kar amaçlı bir iş diye başlamış olması yahut tarihsel görevinin kamu genliğine hizmet etmek olup olmadığı, toplumsal yapıcıyı ya da teknoloğu pek düşündürmez. Fakat belirli sigorta kurumlarının belki nasıl karlarını arttıracaklarını yahut kamuya nasıl daha çok fayda sağlayacaklarını göstererek bir eleştirmesini yapabilir; bu kurumların şu amaca veya berikine hizmette hangi yollarla daha verimli kılınabileceklerini söyler (Popper, 2017: 51-52).

Popper böylelikle yönteminin, toplumsal amaçlar ve bu amaçların seçilmesi sorunu ile amaçları gerçekleştirmek için yapılacak herhangi bir girişimin toplumda yaratacağı etkilerinin neler olacağı sorunu arasında bir ayrım yaptığını söyler. Ona göre, bölük pörçük yöntem, kurumlara amaç olarak değil; amaçlara hizmet eden araçlar olarak akılcı bir yolla yaklaşmaktadır. Tıpkı bir teknik inceleme yapar gibi, onları uygunluk, verimlilik ve sadelik açısından değerlendirir (Popper, 2017: 52).

Popper, demokratik denetlemeyi iki yöntem üzerinden tartışıp bölük pörçük yöntem açısından bir değerlendirmesini yapar. Bunlardan birincisi, koruyucu kurumlardan oluşturulmuş ve sınırları belirlenmiş bir hukuksal çerçeve kurmaktır. Popper bunu kuramsal ya da dolaylı araya girme biçimi olarak tanımlar. İkinci ise, yöneticiler tarafından devlet kurumlarına hedefleri gerçekleştirmek için gerekli olduğu düşünülen biçimde davranma yetkisini vermektir. Popper'a göre, bu yöntemi kişisel ya da dolaysız araya girme biçimi olarak betimler. Popper bölük pörçük yöntem açısından bunları değerlendirdiğinde, birinci yöntem olan kuramsal yöntemin tercih edilmesi gerektiğini ifade eder. Onun değerlendirmesine göre, bu yöntem akılcı esaslar üzerine kurulmuştur. Bu yöntemle tartışma ortamı oluşturulup kurumlar eleştiriye açılarak, onlarda düzeltmelerin yapılabilmesi sağlanır. Bazı siyasal faaliyetlere deneme-yanılma yönteminin uygulanması ancak bu şekilde mümkündür. Popper'a göre, bu yöntem uzun vadeli bir yapıya sahiptir. Bunun yansıra, bu yöntem hukuksal bir sistem içinde, arzu edilmeyen veya öngörülemeyen sonuçları önlemek ya da oluşturulan çerçevenin herhangi bir yerinde istenmeyen bir durum meydana geldiğinde dengeyi sağlamak için yavaş yavaş değiştirilebilir. Popper, bu yöntemin vatandaşlar tarafından anlaşılabilir olmasını önemsemektedir. Ona göre, toplum hayatında yöntemin işleyişini görmek mümkündür; toplumda kafa karışıklığından uzaklaşarak kesinlik duygusu yaratır ve karmaşanın olmadığı güvenlik duygusunu geliştirir.

Uygulamada öngörülmeleyen bir değişiklik olduğu zaman planlarını onun kalıcılığına güvenerek yapmış olanlar için, geçiş dönemlerinde özel birtakım tedbirlerin alınması mümkündür. Popper ikinci yöntemi ise, akılcı olmamakla niteler. Bunlar yöneticilerin ya da kurumdaki memurların takdirine bırakılan tedbirlerdir. Popper'a göre, bunlar kısa vadeli ve günü kurtarmayı hedefleyen ya da şartlara veya duruma göre değişen kararlardır. Ona göre, yöntemi uygularken ön hazırlığı yapılmamış, gerekli bilgi ve donanıma sahip olunmadığı ve alınan kararların dayandığı ilke belli olmadığı için toplum önünde tartışılması imkânsızdır. Bu nedenle toplumda güvensizlik durumu ortaya çıkar (Popper, 2017: 434-435).

Popper'ın öne sürdüğü yöntemde, kehanete yer yoktur. O, sosyolojik araştırmaların siyaset alanında geleceği yönlendirmede yardımcı olması gerektiğine ve böylelikle daha uzak hedefteki siyasetin uygulanmasının yolunu açan bir araç haline gelebileceği fikrine itiraz eder. Ona göre:

Bilimin pratik değeri açısından bilimsel öndeyilerin önemi yeterince açıktır. Bununla beraber, bilimde iki değişik öndeyi çeşidinin birbirinden ayrılabilceği ve buna uygun olarak öndeyilerin uygulamaya geçirilişlerinin iki değişik yolu olabileceği her zaman fark edilmemiştir. (a) Bir tayfunun gelişini önceden haber verebiliriz. Bu öyle bir öndeyidir ki, halkın vaktinde sığınma ve korunma tedbirlerini almasını mümkün kılması nedeniyle çok büyük bir pratik değere sahip olabilir. Fakat (b) bir sığınmağın, eğer bir tayfuna dayanacaksa, belli bir tarzda inşa edilmesi gerektiğini, mesela kuzey tarafında betonarme payandalar bulunması gerektiğini de önceden söyleyebiliriz (Popper, 1995: 52-539).

Popper, (a) kategorisini bir kehanet olarak değerlendirir.¹⁰ Bu kategorinin pratik açıdan değeri, önceden haber verilen olay hakkında hazırlıklı olmamız, gerekli önlemleri almamızdır. Popper, (b) kategorisini ise, teknolojik öndeyiler olarak nitelendirir. Onun açısından bu tarz bir öngörü, bazı sonuçlar elde edebilmek için yapılması gereken aşamaları gösterir. Popper iki kategori arasında yaptığı bu karşılaştırmada, deneye dayanan bilimlerin teknolojik öndeyiler yapabildikleri;

¹⁰ Bütün bilimlerin, hatta bütün bilimsel öndeyilerin temelinde pratik olduklarını, yani kaçınılmaz olarak ya kehanet ya da teknolojik öndeyi olmaları gerektiğini ve başka herhangi bir şey olamayacaklarını söylemek istediğim sanılmasın. Sadece iki öndeyi çeşidi arasındaki farkla onlara tekabül eden bilimler arasındaki farka dikkat çekmek istiyorum. "Kehanetçi" ve "teknolojik" terimlerini seçmekle, hiç şüphesiz, pragmatik bakış açısından bakıldığında sergiledikleri bir özelliğe işaret etmek istiyorum. Fakat bu terminolojiyi kullanmam ne pragmatik bakış açısının mutlaka diğerlerinden üstün olduğunu, ne de bilimsel ilginin pragmatik bakımdan önemli olan kehanetler ve teknolojik karakterdeki öndeyilerle sınırlı olduğunu anlatmak niyetini taşımaktadır. Bkz. Popper Karl R. *Tarihselciliğin Sefaleti*, çev. Sabri Orman, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 53-54.

deneysel olmayan gözlem yöntemini kullanan bilimlerin ise, kehanetlerde buldukları sonucuna varır (Popper, 1995: 53).

Popper'ın bölük pörçük yönteminde durumsal mantık kavramı, sosyal bilimler için önemlidir. O bu kavramı, bazen durumların mantığı veya durumun mantığı olarak da adlandırır (Fırıncı Orman, 2016: 7). Popper durumsal mantık yöntemini, ekonomik analiz yöntemlerinin genelleştirilmesi olarak kabul eder. Ona göre, "Ulusal ekonomi yöntemlerinin mantıksal boyutlu incelenmesi, toplum bilimlerinin tümüne uygulanabilir bir sonuç ortaya çıkarır. Bu sonuç bize sosyal bilimlerde, nesnel-anlaşılabir bir yöntem ya da durum mantığı diye tanımlanabilen salt nesnel bir yöntemin olduğunu gösterir" (Popper, 2016: 94). Popper için, "Salt gözlem yapan bilim yoktur; yalnızca az ya da çok bilinçli ve eleştirel kuramlar getiren bilimler vardır. Bu sosyal bilimler için de geçerlidir" (Popper, 2016: 93). Cibangu 'ya göre, Popper'ın bu düşüncesi sosyal bilimlere özgü bir yöntem tespitidir. Buna objektif anlayış yöntemi ya da alternatif olarak durumsal mantık da denilmektedir. Bu yöntem sosyal bilimlere atfedilen nesnel anlayış fikrinden kaynaklanmaktadır (Cibangu, 2012: 25). Popper, sosyal durum yöntemini açıklarken, durumun yarattığı eylemi psikolojik birtakım yollara müracaat etmeden açıklayabilmek için, eylemde bulunan insan durumunun nesnel olarak çözümlenmesi gerektiğini ifade eder. Nesnel çözümlenme ise, davranışın nesnel açıdan duruma uygun olup olmamasıdır. Popper herhangi davranış durumunun çözümlenmesinin, bazı psikolojik durumların gösterilen durumlara dönüştürülmesi biçiminde yapılabileceğini belirtir. Böylelikle de durumsal mantık yönteminin sosyal bilimlere atfedilen nesnel anlayış fikrinden kaynaklandığını dile getirir (Popper, 2016: 94).

Popper açısından, durumsal mantık yöntemi psikolojik bir yöntem değildir. Buna karşılık durumsal mantık yöntemini psikolojiye alternatif olarak sunan Popper, sosyal faaliyeti açıklamak için bireylerin psikolojik durumları hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmayı değil; sosyal eylemin gerçekleştiği durumu anlamak gerektiğini ifade eder (Fırıncı Orman, 2016: 7). Popper, insan davranışlarını büyük oranda meydana geldikleri ortama dayanarak çözümlenmenin mümkün olduğunu söylemektedir. Örneğin bir adamın karşıdan karşıya geçerken arabalardan kaçınmasını çözümlleyen Popper, adamın bu hareketini açıklamak için, kendini koruma içgüdüğü ya da kendini acıdan koruma isteğinin gösterilebileceğini ifade eder. Onun açısından durumun

incelenmesinde olayın bütün psikolojik öğelerini saymak da imkânsızdır. Popper'a göre bu kişinin psikolojik durumu için yapılacak bütün açıklamalar durum mantığı tarafından ayrıntılı olarak belirlenebilir; ancak bu belirleme eksik kalacaktır. Durum mantığı, toplum bilimlerinde olduğu kadar toplum hayatında da kendini ön plana çıkarmaktadır. Toplum bilimlerine durum mantığını uygulama yöntemi Popper için, insan doğasının akılcı ya da tam tersi olduğu tezini savunan psikolojik teorilerden farklıdır.

Popper açısından akılcı ya da akılcı olmayan davranışlar söz konusu olduğunda durumun mantığına uyan veya uymayan davranışlar anlaşılmaktadır (Popper, 2017: 403-404). Bu nedenle bireyin eylemleri, sosyal çevresi ve bağlantılı olduğu sosyal kurumlara atıfta bulunmadan açıklanamaz. Popper için durum mantığı,

Genelde davranışlarımızın yer aldığı fiziksel bir dünyayı göz önünde bulundurur. Bu dünya içerisinde, örneğin bizlere sunulan ve bir şeyler öğrenmemizi sağlayan fiziksel olanaklar [çareler]¹¹ ve yine bir şeyler (fakat daha az) öğrenmemizi sağlayan fiziksel engeller [tepkiler]¹² yer alır. Bundan ayrı olarak durum mantığı, hedefleri hakkında (az da olsa) bir şeyler bildiğimiz diğer insanların ve sosyal kurumların yer aldığı sosyal dünyayı da hesaba katmak zorundadır. Bu sosyal kurumlar sosyal çevremizin asıl sosyal karakterini belirler. Bunlar, sosyal dünyanın, fiziksel dünya nesnelere uyan sosyal özelliklerinden oluşur. Bir manav dükkânı, ya da bir üniversite işletmesi veya bir polis gücü ya da bir yasa, bu anlamda sosyal kurumlardır. Kilise, devlet ve evlilik de birer sosyal kurumdur; aynı şekilde Japonya'da benimsenen harakiri gibi şiddet içerikli gelenekleri de bu kapsamda düşünebiliriz (Popper, 2016: 95-96).

Popper, toplum bilimlerindeki rasyonellik unsuruna dikkat çekip, toplumsal bilimlerin doğa bilimlerinden daha karmaşık olduğu yönündeki varsayıma karşı çıkar ve rasyonellik ilkesini öne sürer. Somut sosyal durumların genel olarak somut fiziksel durumlardan daha az karmaşık olduğunu savunan Popper'a göre, sosyal durumların hepsinde olmasa da çoğunda bir rasyonellik unsuru vardır (Popper, 1995: 148). Onun açısından durumsal mantık yönteminde rasyonellik unsuru, sosyal bilimler konusuna tam bir bilimsel, objektif ve empirik bir anlayış sağlamış ve sosyal bilimleri zayıf bir bilim biçimi olmaktan çıkarmıştır. O, rasyonellik ilkesini, amaç davranışların, istenen ve istenmeyen kuramsal sonuçlarının bir kuramı yapılandırması olarak da değerlendirir. Ona göre, ortaya atılan kuramlar hiçbir zaman rasyonel açıdan

¹¹ Alıntı yaptığımız metinde belirtmiş olduğumuz köşeli parantezde yer alan çeviri tarafımızdan isabetli bulunmadığı için tercih edilmemiştir.

¹² Alıntı yaptığımız metinde belirtmiş olduğumuz köşeli parantezde yer alan çeviri tarafımızdan isabetli bulunmadığı için tercih edilmemiştir.

savunulamayabilir; fakat buna rağmen her zaman rasyonel açıdan eleştirebilir ve daha iyi olanları kötü olanlardan ayırt edilmesi mümkündür (Popper, 2016: 96-97).

SONUÇ

Popper, sosyal bilimler alanında, totalitarizmin dūşünsel dayanaklarına yōnelttiđi eleştirilerle 20. Yūzyılın önemli dūşūnūrlерinden biri olarak kabul edilmektedir. Onun için, bir filozofun yapabileceđi en iyi Őey, sorunların farklı gruplar tarafından savunulan ōzūm yollarının rasyonel bir eleştirisini yapmaktır. Popper, ortaya koyduđu bu yaklaŐımla hem dođa bilimlerinde hem de toplum bilimlerindeki yōnteminin temel taŐını belirlemiŐtir. Bu bađlamda Popper, bilimin toplum alanında ortaya çıkan sorunlara uygulanmasının mūmkūn ve arzu edilebilir olduđuna inanmaktadır. Bu tez çalıŐmasında, onun bir būtūnlūk niteliđi taŐıyan yōnteminin sosyal bilimlere yansımaları ortaya konulmuŐtur.

Akılcılığa dikkat çekici bir değer biçen Popper, gerçek akılcılık olarak Sokrates'in akılcılığını kabul eder. Sōz konusu akılcılık ise, insanın sınırlarının farkında olması olarak belirlenmiŐtir. Bu bağlamda Popper'ın sisteminde, bilgi bir doğru arayıŐıdır, kesinliğin arayıŐı değildir. Kesin bir bilgiye ulaŐmak mūmkūn değilken, daha gūvenilir bir doğruya ulaŐmak ise olasıdır. Onun bu dūŐūncesi, hem dođa bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde belirlenimciliği reddeden bir anlayıŐ olarak karŐımıza çıkmaktadır.

Popper'ın sunduđu yapı içerisinde bilgi, bilim ve bilimsel yōntem anlayıŐlarında temel kavram rasyonel eleŐtiridir. Bu noktada yanlıŐlanabilirlik ilkesi devreye girmektedir. Bununla kastedilen, deneme ve yanılma yoluyla, yanlıŐlanabilen kuramlar ortaya atarak ve bunları birtakım savlarla denetleme yōntemidir. YanlıŐlanabilirlik ilkesi, metafiziđi bilimden ayırt etmek için kullanılan bir ayraç iŐlevi taŐımanın Őtesinde, bilim ile bilim olmayan arasına sınırkoyma aracı olarak tanımlanmaktadır. Bilim olma iddiası taŐıyan kuramları elemek için kullanmıŐtır. Popper'ın bilimsel araŐtırma yōntemine getirdiđi yanlıŐlanabilirlik Őlūtū, temelde Viyana evresinin bilim anlayıŐına bir eleŐtiridir. O, evre ũyelerinin bilim anlayıŐı olan dođrulanabilirlik Őlūtūnū ve tūmevarım yōntemini eleŐirmiŐtir. Tūmevarım yōnteminin, bilimin temel dayanađı olamayacađını vurgulayarak, bunun karŐısında tūmdengelim yōntemini sunmuŐtur.

Popper, sosyal bilimlere gerçek anlamda bir bilim hūviyeti kazandırma çabası içerisinde olmuŐtur. O, toplum bilimlerinde oluŐturduđu yōnteme, dođa

bilimlerinde kullandığı yöntemi uygulamıştır. Popper, bu konuda yapılan metodolojik tartışmaları fiziğin yöntemlerinin yanlış anlaşılmasına bağlamaktadır. Popper'ın sisteminde, mutlak bir bilginin olmayışı, her şeyin varsayımsal olma yapısı sosyal bilimlere de yansımıştır. Bu da onun, hem doğa bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde bir yöntem birliği oluşturma çabasıdır. O, sosyal bilimler için tek çarenin “sözel maytapları bir kenara koyarak, temelde bütün bilimler için ortak olan yöntemler yardımıyla çağımızın evrensel sorunlarını çözmeye çalışmak” (Popper, 2017: 513)'de olduğunu öne sürer. Popper'ın burada kendi yöntemini tek çare olarak görmesi, eleştirel akılcılık anlayışıyla ne derece bağdaştığı da tartışılır bir konudur.

Bu noktada Popper, sosyal bilimler için tehlikeli gördüğü tarihsicilik ve ütopyacılık olarak adlandırdığı yöntemleri kıyasıya eleştirerek kendi yöntemini inşa eder. Eleştirilerinin odağında ise felsefe tarihinin üç büyük düşünürü olan Platon, Hegel ve Marx vardır. Popper açısından, toplumsal zorunluluk düşüncesinden hareketle tarihsel gelişmeler adına kehanette bulunup geleceğin önceden haber verilebileceği anlayışı tarihsiciliğin temelinde yatan önemli bir problemdir. Popper bunu, bir toplum mühendisliği olarak görmektedir. Burada kendisinin ortaya koyduğu yöntemin de bir toplum mühendisliği karakteri taşıdığı görülmektedir. O, ütopyacı yöntemin belirlenmiş bir plan ve proje eşliğinde toplumun bütününe kökten temizleyerek yeniden şekillendirme düşüncesine karşı çıkar. Bütüncül bir yöntemin uygulanması onun sisteminde mümkün değildir. Popper açısından, bir ütopya ya da belki de asla gerçekleşmeyecek olan hedeflerle uğraşmak yerine, toplumda var olan sorunlarla tek tek uğraşıp çözümler üretmek daha akılcı bir seçenektir.

Popper, sosyal bilimler alanında çözüm olarak gördüğü bölük pörçük yönteminin temeline eleştirel akılcılığı yerleştirmiştir. Popper'ın eleştirel akılcılık anlayışı, toplumsal ilerleme için başat rolü oynamaktadır. Bölük pörçük yöntem, teknolojik mühendisliğe benzeyen bir yapı arz etmektedir. Nasıl ki bir mühendis, bir makine ortaya çıkarmadan önce sürekli denemeler yaparak ürününü ortaya koyuyorsa, söz konusu yöntemde aynı yolu izlemelidir. Deneme yanılma yöntemiyle, yanlışların sürekli elenmesiyle ancak daha doğruya ulaşabiliriz. Popper, bununla da toplum alanındaki görüşlerini doğa bilimleri tasarımına uygun olarak şekillendirmiştir. Eleştirel akılcılık ilkesi, Popper'ın toplum sınıflandırması olan, açık ve kapalı toplumları birbirinden ayıran temel etkidir. Bu sınıflandırma

sisteminde, toplumların eleştirel akılcılık yöntemini kullanabilmesi için öncelikle böyle bir bilinç seviyesine erişmiş olması gerekmektedir. Bu da bir sürece bağlıdır, tepeden inme yöntemle gerçekleşmesi söz konusu değildir. Popper burada, açık toplumlarda eleştirel akılcılığın nasıl yerleştirilmesi gerektiği, toplumun bu bilince nasıl erişebileceği noktasında herhangi bir şey söylememektedir.

Popper, toplum bilimlerinde eleştiriye bağlı olarak sürekli bir denetimi öngörmektedir. Bunun da ancak demokratik toplumlarda uygulanabileceğini belirtir. Toplum içerisinde denetleyen kurumların önemine dikkat çeken Popper, ortaya koyduğu bölük pörçük yöntem sayesinde sürekli bir denetim mekanizmasının varlığının söz konusu olacağını belirtir. Denetleyen kurumların varlığı sayesinde hatalar sürekli elenerek daha yaşanılır bir toplum oluşturma yolunda ilerlenebilir. Popper, aynı zamanda bu kurumlar aracılığıyla totalitarizmin önüne geçilebileceğini belirtir. Ona göre, yönetilenlerin, yönetenler üzerinde bir ölçüde etkili bir denetim uygulaması kurumlar sayesinde olanaklı hale gelmektedir. Popper'ın toplum bilimleri yönteminde, kurumların denetleme mekanizması olarak yüklendiği işlevsellik, bizi bir kurumlar otoritesine götürüp götürmeyeceği sorusu gündeme gelmemiştir.

KAYNAKÇA

- Akgün, S. (2009). “Karl Popper’ın Tarih, Toplum ve Siyaset Felsefesi Üzerine Görüşleri”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 59-76.
- Anlı, Ö. F. (2016). “Wallerstein’ın Tezlerine Yanıt Olarak Eleştirel Rasyonalite Temelli Sosyal Bilimler Modeli: Sosyal Bilimlerin Krizi ve Çok-Paradigmalık Bağlamında Karl Popper”. *Kilikya Dergisi*, (1), 30-63.
- Arslan, A. (2016). *İlkçağ Felsefe Tarihi I.* (Yedinci Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baudouin, J. (2015). *Karl Popper.* (Çev: Bülent Gözkan). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1989’de yayımlanmıştır).
- Becermen, M. (2010). “Popper’ın Marx’ın Tarih ve Siyaset Görüşünü Eleştirisi Üzerine Bir İnceleme”. *Kaygı*, (14), 45-59.
- Bravo, B. I. (2007). “Viyana Çevresinin Bilim Tasarımı”. *Kaygı*, (8), 41-50.
- Cibangu, S. K. (2012). *Karl Popper and the Social Sciences*, Social Sciences and Cultural Studies-Issues of Language, Public Opinion, Education and Welfare. In Tech: Open Access.
- Demir, Ö. (2013). *Bilim Felsefesi.* (Altıncı Baskı). Ankara: Sentez Yayınları.
- Delacampagne, C. (2012). *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi.* (Çev: Devrim Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 1995’de yayımlanmıştır).
- Feigl, H. (1967). “Mantıkçı Empirizmin Bilim Felsefesi”. (Çev: Füsün Altıok). *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (5), 273-290.
- Grünberg, T. Grünberg, D. (2003). “Toplumbilimleri Yönteminde Pozitivizm: Adorno Popper Tartışması”. *Cogito* (36), 124-141.
- Güzel, C. (2014). *Bilim Felsefesi.* (Üçüncü Baskı). Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Güzel, C. (1998). *Sağduyu Filozofu: Popper.* (İkinci Baskı). (Çeviren ve Derleyen: Cemal Güzel). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Güzel, C. (1994). *Karl Popper, Imre Lakatos ve Feyerabend’de Bilim Kavramı ve Rasyonaliteler Sorunu.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İrzık G. (1990). “Karl Popper’ın Üç Dünya Kuramı ve Bilimsel Bilginin Nesnelliği”. *Felsefe Tartışmaları Dergisi*, (9), 84-94.
- İyi Güngör, V. (2015). “Karl Popper ve Jürgen Habermas’ın Üç Dünya Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Marmara İletişim Dergisi*, (23), 49-59.

- Kabadayı, T. (2011). *Duhem'den Laudan'a Çağdaş Bilim Felsefecileri*. (İkinci Baskı). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Magee, B. (1993). *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*. (Çev: Mete Tunçay). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marx, K. (2015). *Kapital*, (Çev: M. Selik ve Nail Satlıgan). İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin orijinali 1890'da yayımlanmıştır).
- Orman, Fırınıcı T. (2014, 23-25 Ekim). *Popper'da Bilimsel ve Siyasal Düşüncenin Ürünü Olarak Liberal Demokrasi*. 3. Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa.
- Orman, Fırınıcı T. (2016, 22-23 Nisan). *Popper's View on Social Sciences and the Position of Sociology*. III. International Multi-Track Conference On History of Philosophy (PHILHIST'16), İstanbul.
- Özlem, D. (2002). *Felsefe Yazıları*, İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Ömerustaoğlu, A. (2004). *Bilgi Kuramı Karl Popper'in Eleştirel Akılcılığı Üzerine*, (Birinci Baskı). Ankara: Araştırma Yayınları.
- Platon, (1999). *Sokrates'in Müdafası*. (Çev: Niyazi Berkes). İstanbul: M.E.B Yayınları.
- Popper, K. R. (2017). *Açık Toplum ve Düşmanları*. (Çev: Tunçay, M. ve Harun Rızatepe). Ankara: Liberte Yayınları. (Eserin orijinali 1945'de yayımlanmıştır).
- Popper, K. R. (2012). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*. (Çev: Aka, İ. ve İbrahim Turan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinali 1934'de yayımlanmıştır).
- Popper, K. R. (2006). *Bitmeyen Arayış*. (Çev. Mustafa Acar). İstanbul: Plato Film Yayınları. (Eserin orijinali 1974'de yayımlanmıştır).
- Popper, K. R. (1962). *Conjectures and Refutations*, Newyork-London.
- Popper, K. R. (2016). *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*. (Çev: İlknur Aka). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinali 1990'da yayımlanmıştır).
- Popper, K. R. (2015). *Hayat Problem Çözmektir*. (Çev: Ali Nalbant). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinali 1994'de yayımlanmıştır).
- Popper, K. R. (1995). *Tarihselciliğin Sefaleti*. (Çev: Sabri Orman). İstanbul: İnsan Yayınları. (Eserin orijinali 1957'de yayımlanmıştır).
- Semir, T. (2017). "Sosyal Bilimlerde Yöntem Problemi: R. Karl Popper Örneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (54), 653-659.

Serin Neslioğlu, E.F. (2015). “Tamamlanmamış Bir Proje Olarak Viyana Çevresi: Düşünsel- Tarihsel Bir Arkaplan Soruşturması”. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 45-60.

Wittgenstein, L. (2011). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (Çev: Oruç Aruoba). İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin orijinali 1922’de yayımlanmıştır).

Wallerstein, I., Juma, C., Fox Keller, E. (2003). *Sosyal Bilimleri Açın-Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*. (Çev: Şirin Tekeli). İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin orijinali 1995’de yayımlanmıştır).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı :ECE Dilek
Uyruğu :T.C
Doğum Tarihi ve Yeri :1978/İslahiye
Telefon :5054474903
Faks :
E-mail :islamansiklopedisi@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Felsefe	2019
Lisans	İlahiyat	2001

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
13	VAN	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

17/12/2018

Tez Başlığı / Konusu:

Karl R. Popper'ın Sosyal Bilimlerde Yöntem Anlayışı Üzerine Bir İnceleme

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 82 sayfalık kısmına ilişkin, 30/11/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 (Altı) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

17/12/2018
Dilek ECE

Adı Soyadı : Dilek ECE

Öğrenci No : 159201479

Anabilim Dalı : Felsefe

Programı :

Statüsü : Y. Lisans

Doktora

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ahmet EYİM

17/12/2018

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR
17/12/2018
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü